

TIINA PEIPPO

SAMA TULI

SAAVUTETTAVUUDEN TEOLOGIA KIRKON IHMISOIKEUSPERUSTAISEN
VAMMAISPOLITIIKAN KITEYTYMÄNÄ?

YLEMMÄN PASTORAALIN TUTKIELMA

ESPOON HIIPPAKUNTA

24.6.2022

Sisällys

JOHDANTO.....	1
IHMISOIKEUSPERUSTAINEN VAMMAISPOLITIikka SUOMESSA.....	2
YK:n vammaisten vuosi 1981 ja siitä alkaneen vammaisten vuosikymmenen seuraukset.....	2
1987 vammaispalvelulaki	3
1986 Valtakunnallinen vammaisneuvosto (VANE) perustetaan	4
Kohti yhteiskuntaa kaikille, Vammaispoliittinen ohjelma 1995	5
2006 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.....	6
YK:n vammaissopimuksen tarkoitus ja henki	7
Läpileikkaavat periaatteet	8
2006 valtioneuvoston ensimmäinen vammaispoliittinen selonteko eduskunnalle.....	9
2009 Vammaispalvelulain osittaisuudistus	10
Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-15.....	11
2015 uusi yhdenvertaisuuslaki	13
2016 Suomi ratifioi YK-sopimuksen ja perusti sen 33 artiklan mukaiset mekanismit.....	14
Vammaissopimuksen seuranta- ja valvontamekanismit Suomessa.....	14
YK:n vammaissopimuksen merkitys	15
Suomen määräaikaisraportti YK:lle 2019	15
Kansallinen vammaissopimuksen toimeenpano Suomessa	16
Vammaissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon toimintaohjelma 2018-19	17
Vammaissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon toimintaohjelma 2020-23	17
Valtiovallan päätösten aikajanakuva.....	19
KIRKON VAMMAISPOLITIikka	19
Kirkko ja vammaiset-symposiumit.....	20
Kirkko ja vammaiset -symposium 1981.....	20
Kirkko ja vammaiset -symposium 1985	22
Kirkko ja vammaiset -symposium 1989.....	23
Symposiumien välissä 1990-luku.....	24
Kirkko kaikille -symposium 2002	25
Kirkko kaikille, kirkon vammaispoliittinen ohjelma 2003.....	26
Kirkon vammaistyön neuvottelukunta	28
Kirkko kaikille – symposium 2010.....	29
saavu, Kirkon saavutettavuusohjelma 2012.....	31
Saavutettavuuden teologia 2012	34
saavun päivitys 2018	36

Aktiivisesti osallinen, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimuksen kirkon toimintaohjelma 2019-2024.....	38
Kirkon vammaispoliittisten tapahtumien ja päätösten aikajanakuva.....	40
SAAVUTETTAVUUDEN TEOLOGIA JA IHMISOIKEUSPERUSTAINEN VAMMAISPOLITIikka – SAMA SUUNTA?	40
Saavutettavuuden teologia kontekstuaalisena teologiana	40
Kontekstuaalinen teologia ja vapautuksen teologiat	40
Saavutettavuuden teologian analyysi	43
Ihmisoikeudet ja teologia	48
Miten näemme ihmisen?.....	50
Lähteet.....	51

Tulla näkyväksi.
Tulla kuulluksi.
Saada kasvaa omaksi itsekseen.
Sama nälkä kaikissa meissä.

Saada nauraa ja tuntea.
Saada jakaa ja kuulua yhteen.
Sinun olemisesi ja minun olemiseni.
Sama tuli, joka meissä palaa.

-Jyrki Koivisto

JOHDANTO

Suomen vammaispolitiikka ja ihmisoikeusajattelu on ollut suuressa muutoksessa viime vuosikymmeninä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko (myöhemmin kirkko) on isona julkisoikeudellisena toimijana ollut yhteiskunnallisessa muutoksessa mukana. Sitä on todella haastettu muutokseen. Kirkkolaiva liikkuu verkkaisesti.

Tässä tutkimuksessa kuvaan laajasti vammaispoliittista muutosta Suomen yhteiskunnassa valtiovallan päätöksien kautta 1980-luvulta aina 2020-luvun alkuun. Kirkon vammaispoliittiset päätökset seuraavat yhteiskunnallista kehitystä. Siksi valtion vammaispolitiikan muutokset on pääpiirteissään kuvattava ja perusteltava. Näkyviin piirtyy YK:n vammaissopimuksen käytäntöön vienti Suomessa. Samalla ymmärrän, että vammaisjärjestöjen kautta tullut kokemus asioiden etenemisestä ja epäkohdista voi painottua toisin kuin valtiovallan agenda. Se olisi oivallinen ja tärkeä uuden tutkimuksen kohde.

Vuonna 2012 kirkossa julkaistiin kirkon saavutettavuusohjelma. Se tähtää kaikkien ihmisten osallisuuteen kirkossa. Sen tulokulma on laajempi kuin kirkon vammaispoliittisen ohjelman 2003. Myös saavutettavuuden teologia on teologiaa laajasti osallisuudesta, ei teologiaa vammaisuudesta. Tässä tutkimuksessa lähestyn vammaispoliittisen näkökulman vuoksi kokonaisuutta kuitenkin vammaisten henkilöiden kautta.

Tutkimuksen polttopisteeksi muotoutuu saavutettavuuden teologian syntyminen vuonna 2012. Tavoitteena on saada näkyviin saavutettavuuden teologian syntyminen johtanut tilanne ja arvioida siinä näkyvää kirkon itseymmärrystä yhteiskunnallisen muutoksen esittämään haasteeseen. Arvioinnin teologisena raamina käytän kontekstuaalisen teologian metodista ymmärrystä.

Avaan Kirkko ja vammaiset- symposiumien ajattelua laajasti, koska sieltä löytyvät vallalla olleet teologiset ajattelujuonteet ja kysymyksen asettelut. Käyn läpi saavu-ohjelman päivityksen 2018 ja YK:n vammaissopimuksen kirkon toimintaohjelman 2019, koska ne oleellisesti jatkavat kirkon saavutettavuusohjelman täytäntöönpanoa ja saavutettavuuden teologian linjaa.

Tutkimuskysymys siitä, miten samaan lopputulokseen tähtäävät yhteiskunnallinen ihmisoikeusajattelun kieli ja saavutettavuuden teologian kieli on monitahoinen. Yksittäisten yhdenvertaisuustekojen perimmäiset perustelut ovat erilaiset, mutta päämäärä sama: kaikkien ihmisten tasavertaisuus ja yhteinen hyvä elämä. Teologian asemaa voidaan tarkastella ihmisoikeuksien sisällöllisen ja muodollisen näkökulman kautta. Kirkon olemuksessa ja elämässä ovat läsnä molemmat tarkastelutavat.

Rakkaus velvoittaa meitä enemmän mitä oikeudenmukaisuus vaatii. Toisaalta välillä tarvitaan lainsäädäntöä ja selkeitä raameja, jotta asiat lähtevät edistymään. Miten kirkko kuulee huudon, joka yhteiskunnasta kuuluu? Miten kirkko vastaa seurakuntalaistensa hiljaiseen olemassaoloon?

Tämä tutkimustyö ei olisi valmistunut ilman Kirkon tutkimus ja koulutus - yksikön apurahaa, mikä mahdollisti hetkeksi aikaa koko päiväisen paneutumisen aiheeseen. Lämmin kiitos apurahasta! Suuri kiitos arvokkaista kommentista asiantuntija, emerita Riitta Kuuselle ja lähteiden löytämisestä toimistos sihteeri Arja Kunnalalle!

IHMISOIKEUSPERUSTAINEN VAMMAISPOLITIikka SUOMESSA

YK:n vammaisten vuosi 1981 ja siitä alkaneen vammaisten vuosikymmenen seuraukset

YK:n yleiskokouksessa hyväksyttiin 1970-luvulla vammaisten henkilöiden kannalta kaksi merkittävää ihmisoikeusinstrumenttia. Kehitysvammaisten ihmisten oikeuksia koskeva julistus hyväksyttiin 1971. Siinä todettiin, että kehitysvammaisella ihmisellä on samat oikeudet kuin muillakin ihmisillä ja että mahdollisuuksien mukaan heidän tulisi asua perheidensä tai kasvattivanhempiensa kanssa. Vammaisten oikeuksien julistuksessa 1975 tunnustettiin, että vammaisille ihmisillä on oikeus samoihin kansalais- ja poliittisiin oikeuksiin kuin muillakin ihmisillä. Julistus vahvisti vammaisten henkilöiden oikeutta koulutukseen, työllistymisen ja sosiaaliturvaan.¹

Taustalla voimakkaan pohjan luovat YK:n muut ihmisoikeuksien julistukset. Ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta vuodelta 1948 voidaan pitää modernin ihmisoikeustyön juridisena perustana. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus) ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS-sopimus) hyväksyttiin vuonna 1966. Molemmat yleissopimukset tulivat voimaan 1976. Samoihin aikoihin syntyi myös alueellisia sopimuksia: esimerkiksi Euroopan neuvoston piirissä Euroopan ihmisoikeussopimus 1950 ja Euroopan sosiaalinen peruskirja 1961. YK:n naisten oikeuksien sopimus vahvistettiin vuonna 1979 ja lasten oikeuksien yleissopimus 1989.²

Ihmisoikeudet määritellään seuraavasti: ”Ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisia eli universaaleja. Ne kuuluvat saman sisältöisinä kaikille maailman ihmisille ja ovat voimassa kaikkialla. Ne ovat luovuttamattomia, niitä ei voida poistaa keneltäkään, ei edes henkilön omalla päätöksellä. Ne ovat toisiinsa liittyviä ja toisistaan riippuvia. Yhden oikeuden edistämisen on suotuisia vaikutuksia muiden oikeuksien toteutumiseen. Vastaavasti yhden oikeuden loukkaus vaikuttaa usein kielteisesti muiden oikeuksien toteutumiseen. Ne ovat perustavanlaatuisia. Vain kaikkein tärkeimmät oikeudet on nimetty ihmisoikeuksiksi.”³

YK:n yleiskokous julisti vuoden 1981 kansainväliseksi vammaisten vuodeksi. Siihen johti mm. tarve kehittää vammaisten ihmisten täysimääräistä osallistumista sosiaaliseen elämään. Vuosi omistettiin vammaisten henkilöiden integroitumiselle ympäröivään yhteisöön. Vuoden teema Suomessa oli ”täysi osallistuminen ja tasa-arvo”.⁴ Sen mukaisia kokouksia pidettiin ja tutkimuksia käynnistettiin. YK:n vammaisia koskeva yleismaailmallinen toimintaohjelma 1982 ja teemavuosi 1981 yhdessä avasivat uusia näkökulmia vammaisuuteen. Vammaisuus määriteltiin vammaisen henkilön ja ympäristön välisen suhteen avulla, mistä seurasi, että vammaisten henkilöiden täysimääräisen osallistumisen esteet oli purettava.

YK:n kansainvälistä vammaisten vuosikymmentä vietettiin 1983-1992. Vuosikymmenen aikana ryhdyttiin edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksia. Taloudellisia resursseja etsittiin, koulutusmahdollisuuksia parannettiin ja kiinnitettiin huomiota vammaisten henkilöiden työllistymismahdollisuuksiin. Vuosikymmenen aikana muotoutui myös ajatus kansainvälisestä laki-instrumentista. Tämän vuosikymmenen päättyessä vuonna 1992 YK:n yleiskokous julisti 3:nneen joulukuuta kansainväliseksi vammaisten päiväksi.

Suomessa YK:n vammaisten vuosi ja vammaisten vuosikymmen vaikuttivat merkittävästi vammaispolitiikan sisällön muotoutumiseen. Vammaisten vuoden toimikuntien pohjalta virisi kunnallinen vammaisneuvosto-

¹ Kumpuvuori, 14. Konttinen, 3.

² Rautiainen, 26-27.

³ YK-liitto

⁴ Kumpuvuori, 14

toiminta.⁵ Osallistuvan vammaisen käsite valtasi alaa. Esteettömyyskartoituksia alettiin tehdä. Uutta vammaispalvelulakia alettiin valmistella.⁶

YK julkaisi vuonna 1993 vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet (Standard Rules). Ohjeet olivat kuitenkin vain suositusluontoisia. Siksi ryhdyttiin valmistelemaan valtioita sitovaa kansainvälistä YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimusta, joka allekirjoitettiin vuonna 2006. Standard Rules -ohjeiden tosiallinen moraalinen ja poliittinen vaikutus oli kuitenkin merkittävä. Yleisohjeet sisälsivät 22 ohjetta, jotka myötäilivät vammaisia henkilöitä koskevan yleismaailmallisen julistuksen sisältöä. Yleisohjeiden laadintaprosessissa vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt olivat vahvasti mukana.⁷

Vuoden 1993 YK:n yleisohjeiden (Standard Rules) soveltaminen suomalaiseen todellisuuteen tapahtui VANEn vammaispoliittisen ohjelmatyön (1995) myötä.⁸ YK:n tavoitteille etsittiin kotoisia ratkaisumalleja. Paljon aikaa ja vaivaa käytettiin siihen, että ohjelmasta tuli hyvä niin valtakunnallisen kuin kunnallisen vammaispolitiikan ohjaamiseen. (tarkemmin VANE luvussa)

Vammaispoliittisen ohjelman 1995 laatimisen jälkeen ihmisoikeusnäkökulma vahvistui Suomessa. Perustuslakiuudistus 1995 antoi vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden vahvistamiselle tukevan pohjan ja viittomakielisille henkilöille oikeuden käyttää omaa kieltään. Siihen sisältyi yleistä yhdenvertaisuussäännöstöä täydentävä yleinen syrjinnän kieltoa koskeva uusi pykälä (5§, momentti 2): ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan mm. terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Kielto koskee niin välitöntä kuin välillistä syrjintää.⁹

Suomessa ihmisoikeuskeskustelu virisi kansainvälisesti ajatellen verraten myöhään, kunnolla vasta 1990-luvun kuluessa. Sitä vauhdittivat Suomen liittyminen Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen vuonna 1989 ja vuoden 2000 perustuslakia pohjastanut perusoikeusuudistus vuodelta 1995. Perusoikeusmyönteinen ja ihmisoikeusystävällinen laintulkinta alkoi laajentua Suomessa. Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymistä Suomessa hidasti ulkopoliittikkaan vaikuttanut Neuvostoliiton ei-myönteinen kanta Euroopan Neuvoston toimintaa kohtaan.¹⁰

Syrjimättömyys korostui myös EU:n toiminnassa. Amsterdamin sopimuksessa 1997 kiellettiin syrjintä vammaisuuden perusteella. EU:n direktiivi yhdenvertaisesta kohtelusta (2000) saatettiin Suomessa voimaan yhdenvertaisuuslakina 2004 (21/2004). Hallituksen Ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa (2004) Suomen ihmisoikeuspolitiikan yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi nostettiin vammaisten henkilöiden oikeuksien turvaaminen.¹¹

1987 vammaispalvelulaki

Vuonna 1987 Valtioneuvosto säati lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987) ja sitä täydentävän asetuksen. Tällä vammaispalvelulailla kumottiin invalidihuoltolaki

⁵ Valtioneuvoston selonteko, 4. Gustafsson, 22: vasta keväällä 2015 voimaantulleessa uudessa kuntalaissa säädetään, että vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava vammaisneuvosto ja huolehdittava sen resursseista.

⁶ Valtioneuvoston selonteko, 4.

⁷ Kumpuvuori, 15. Konttinen, 3.

⁸ Vammaispolitiikan ytimessä, 62.

⁹ Kohti yhteiskuntaa kaikille, 5.

¹⁰ Rautiainen, 27.

¹¹ Valtioneuvoston selonteko, 4.

(907/1946). Kehitysvammalaki jäi edelleen voimaan (519/1977). Tämä laki paransi merkittävästi vammaisten henkilöiden oikeuksia.

Laki oli aikanaan hyvin edistysellinen, sillä se sanoitti suomalaiseen oikeuskulttuuriin ajatuksen, että vammaisuus on yksilön rajoitusten ja ympäristön suhteesta syntyvä tila.¹² Lain ensimmäisessä pykälässä todetaan, että

"...tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä" (380/1987).

Lain valmistelussa korostettiin myös sitä, että oikealla suunnittelulla voidaan vähentää erityispalvelujen ja tukitoimenpiteiden tarvetta. Laki sai pitkän siirtymäajan, koska valmiudet eri puolilla Suomea sen täytäntöön panoon olivat erilaiset.

Laki turvasi lamavuosina peruspalvelut vammaisille henkilöille. Se oli luonteeltaan edistysellinen. Yksilön tarpeet määriteltiin lainsäädännössä olevien saamisedellytysten viitekehyksessä. Suomalaisen institutionaalisen mallin lähtöajatus oli palvelujen ja etuuksien universaalius, joka mahdollistaa eri väestöryhmien välisten erojen vähentämisen. Käytännön tilanteissa vammaisten henkilöiden viranomaiskontrolli oli osin totta.¹³

1986 Valtakunnallinen vammaisneuvosto (VANE) perustetaan

Ihmisarvon ja tasa-arvon kysymykset nousivat tärkeiksi vammaispoliittisiksi asioiksi 1970-luvulla. Vammaiset henkilöt halusivat itse vaikuttaa asioihinsa. He halusivat karistaa päältään kohtelun hoivan ja huolenpidon kohteina. Vammaisjärjestöjen ja viranomaisten välille virisi vilkas keskustelu ja kirjeenvaihto. Tavoitteeksi muotoutui luoda Suomeen valtakunnallinen vammaisneuvostojärjestelmä, joka toimisi tiedottamisen, kouluttamisen ja vaikuttamisen välineenä vammaisasioissa.¹⁴

Yhdistyneet kansakunnat hyväksyi vuonna 1975 vammaisten oikeuksien julistuksen, joka takasi "vammaisille samat oikeudet kuin saman ikäisillä terveillä kansalaisilla on". Ruotsissa ensimmäiset kunnalliset vammaisneuvot oli perustettu jo 1970-luvun alussa. Vammaisjärjestöjen yhteistyötoimikunta oli aktiivinen kirjeenvaihdossaan ja tapaamisissaan ministerien kanssa. Vammaisneuvoston tehtäväksi nähtiin vammaisten elinolosuhteisiin ja tasa-arvoon liittyvien aloitteiden ja uudistusten valmistelu yhteistyössä viranomaisten kanssa. Tärkeiksi asioiksi koettiin myös lainsäädäntötyön ja yhdyskuntasuunnittelun seuraaminen ja vammaistutkimuksen edistäminen. Neuvoston tehtäväksi katsottiin antaa pyynnöstä neuvoja, informaatiota ja lausuntoja viranomaisille, suunnittelijoille ja vammaisjärjestöille ja toimia keskustelufoorumina vammaisten henkilöiden ja viranomaisten välillä.¹⁵

1980-lun alkupuolella ministeriöissä käytiin lukuisia keskusteluja vammaisneuvoston perustamisesta. Kansanedustaja Kalle Könkkölä edisti asiaa eduskunnassa. Valtioneuvosto päätti 27.2.1986 asettaa valtakunnallisen vammaisneuvoston aina kolmivuotiskaudeksi. Jäsenistä ja varajäsenistä puolet tuli olla vammaisjärjestöjen edustajia ja puolet viranomaisia. Ensimmäisenä pääsihteerinä aloitti 1.1.1987 Aini Kimpimäki. Neuvoston tehtäväksi määriteltiin

¹² Kumpuvuori, 16. Väisänen, 13.

¹³ Kumpuvuori, 16.

¹⁴ Vammaispolitiikan ytimessä, 11.

¹⁵ Vammaispolitiikan ytimessä, 12-13.

1. seurata yhteiskunnan suunnittelua, päätöksentekoa ja toimenpiteitä vammaisten kansalaisten osallistumismahdollisuuksien ja tasa-arvon lisäämiseksi;
2. tehdä aloitteita ja esityksiä viranomaisille sekä antaa lausuntoja kysymyksistä, jotka liittyvät vammaisten kansalaisten osallistumismahdollisuuksiin ja tasa-arvoon;
3. edistää vammaisten henkilöiden, heidän järjestöjensä ja viranomaisten yhteistyötä sekä toimia vammaisten kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi heitä koskevissa asioissa.¹⁶

Vane julkaisi useita ohje- ja opasvihkosia mm. kunnallisten vammaispoliittisten ohjelmien tekemisestä, vammaisneuvostojen perustamisesta ja liikuntaesteettömästä rakentamisesta. Euroopan vammaisten vuonna 2003 julkaistiin Kalle Könkkölän Tunne oikeutesi – pidä puolesi – auta muitakin. Vammaisten ihmisten ihmisoikeusopas.¹⁷ Se porautui ihmisoikeuksiin ja syrjinnän vastustamiseen. Tasa-arvo- ja ihmisoikeusnäkökulma linjasivat voimakkaasti Vanen 2000-luvun toimintaa.

Kohti yhteiskuntaa kaikille, Vammaispoliittinen ohjelma 1995

VANE julkaisi 1995 vammaispoliittisen ohjelman Kohti yhteiskuntaa kaikille. Ohjelma perustui YK:n vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskeviin yleisohjeisiin, jotka hyväksyttiin vuonna 1993. Hallinnonalojen ja eri vammaisryhmien yhteistyö kiteytyi vammaispoliittiseksi ohjelmaksi.

Ohjelman päämääränä oli luoda edellytykset vammaisten ihmisten täysivaltaistumiselle (empowerment)¹⁸ suomalaisessa yhteiskunnassa. Tavoitteena oli vammaisten ihmisten mahdollisuuksien yhdenvertaistaminen niin, että jokaisen vammaisen ihmisen hyvä ja mielekäs elämä toteutuu hänen kyvyistään ja tavoitteistaan lähtien. Se merkitsee mahdollisuutta itsenäiseen elämään, tasavertaisuuteen ihmissuhteissa ja täyteen osallisuuteen. Ohjelman mukaan tämä voi toteutua vain, jos vammaisten ihmisoikeudet tunnustetaan ja tunnustetaan.¹⁹

Kohti yhteiskuntaa kaikille –ohjelma sisältää YK:n määritelmien rinnalla perusteluluvut uudistuvasta ihmiskuvasta ja itsenäisen elämän perusedellytyksistä. Ohjelma lähtee siitä, että ihminen on aktiivinen toimija oman elämänsä ohjaaja valitsemiensa päämäärien mukaisesti. Itsemääräämisoikeus, vapaus sekä siihen liittyvät vastuu ja riskien kantaminen ovat osa myös vammaisen ihmisen elämää ja ihmisenä kasvua. Moni vammaisen henkilö tarvitsee fysiologisten tarpeidensa täyttämiseen elinympäristönsä mukauttamista, apuvälineitä ja henkilökohtaista apua. Vammaisille henkilöillä on erilaisia voimavaroja käytettäväksi yhteiskunnan ja muiden ihmisten hyväksi. Jokaisella ihmisellä on oikeus elää ja oikeus hyvinvointiin ja mielekkääseen elämään. Ihminen luo ne panostamalla kykynsä vuorovaikutukseen kulttuurisen, sosiaalisen ja fyysisen ympäristön kanssa.²⁰

Vammaan potentiaalisesti liittyvän haitan ehkäisyn ja minimoinnin vähimmäisedellyksiin liittyvät vammaisten yhdenvertaisten oikeuksien tiedostaminen ja tunnustaminen, yhteiskunnan asenteellinen avoimuus, fyysisen ympäristön ja tiedon saannin esteettömyys, täydentävät palvelut ja yksilöidyt apuvälineet sekä kuntoutus ja terveydenhoitopalvelut.²¹

¹⁶ Vammaispolitiikan ytimessä, 15-17.

¹⁷ Könkkölä, 11-14.

¹⁸ Pyörätuolitango, 103-123. Aila Järvikosken, Kristiina Härkäpään ja Mervi Pättikankaan artikkelissa 'Vammaisen henkilön valtaistaminen - palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä?' käsitellään kattavasti valtaistamisen käsitettä, sen merkitystä ja edellytyksiä Suomessa. Valtaistaminen merkitsee vastakohtaa syrjäytymiselle ja syrjäyttämiselle.

¹⁹ Kohti yhteiskuntaa kaikille, 3-4.

²⁰ Kohti yhteiskuntaa kaikille, 7-9.

²¹ Kohti yhteiskuntaa kaikille, 9-10.

Kohti yhteiskuntaa kaikille nosti vahvasti esille saavutettavuuskysymykset niin rakennetun ympäristön kuin tiedonsaannin ja kommunikaation näkökulmasta. Tärkeinä kysymyksiä nähtiin myös kuntoutumismahdollisuudet, koulutus, työllisyys ja toimeentulo. Merkittävänä vammaisia koskevana oikeuksina ohjelmassa tuotiin esille oikeus yksityisyyteen, perhe-elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Vammaisten ihmisten ihmisoikeuksien tunnistaminen ja tunnustaminen oli ohjelman keskeinen tavoite. Ohjelmassa luotiin suuntaviivat vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteuttamiselle ja täysivaltaistumiselle suomalaisessa yhteiskunnassa.²²

Vastaanottaessaan vammaispoliittisen ohjelman 1.12.1995 sosiaali- ja terveysministeri Mönkäre totesi, että perinteiset asetelmat ovat muuttuneet. Vammaiset ihmiset ovat tulleet palveluiden vastaanottajista aktiivisiksi toimijoiksi ja uuden ajatusmallin luojiksi.²³

Suomen vammaispoliittista ohjelmaa ei koskaan saatu hallituskäsittelyyn.²⁴ Se jäi moraaliseksi ja eettiseksi eri hallinnon alojen ohjaajaksi. Valmistelun aikana käyty laaja keskustelu oli merkittävää. Yhdessä luotiin ne vammaispoliittiset periaatteet, joilla suomalaisessa vammaispolitiikassa pitäisi toimia. Pyrkimyksenä oli, ettei yksi hallinnonala kumoa omilla toimillaan toisen alan toimintaa. Ohjelman punainen lanka oli inklusio: vammainen ihminen ei voi olla tasavertainen kansalainen, jos hän joutuu elämään vammaisen elämää omassa vammaisten kuplassa. Vammaistietoisuus lisääntyi ohjelman myötä.²⁵

2006 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 13. joulukuuta 2006.

Vammaissopimusta valmistellut ad hoc-komitea oli aloittanut toimintansa joulukuussa 2001. Sopimukseen liittyvällä valinnaisella pöytäkirjalla mahdollistettiin yksilövalitukset ja tutkintamenettely. Sopimus astui voimaan 3.5.2008, kun yli 20 maata oli ratifioinut sen.²⁶ EU ratifioi vammaissopimuksen 22.1.2011.

Suomi allekirjoitti sopimuksen ja valinnaisen pöytäkirjan 30.3.2007. Suomi halusi saattaa kansallisen lainsäädännön yleissopimuksen mukaiseksi ennen sen voimantuloa.²⁷ Siksi aikaa ratifiointiin kului miltei kymmenen vuotta.

Ulkoministeriössä toimi ratifiointityöryhmä 15.5.2011-31.12.2013. Kansalliseen lainsäädäntöön tehtiin muutoksia. Kotikuntalain ja sosiaalihuoltolain muutokset 2011 koskivat kotikunnan vaihto-oikeutta ja oikeutta hakea sosiaalipalveluja toisesta kunnasta (Vammaissopimuksen artikkelit 18 ja 19).

Yhdenvertaisuuslain muutokset 2015 koskivat kohtuullisia mukautuksia vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi (Vammaissopimuksen artikla 5). Kehitysvammalain muutokset 2016 koskivat pakon käyttämistä erityishuollossa oleviin ihmisiin (Vammaissopimuksen artikla 14).²⁸

²² Vammaispolitiikan ytimessä, 18-19. Valtioneuvoston selonteko 2006, 4. Kohti yhteiskuntaa kaikille.

²³ Vammaispolitiikan ytimessä, 19.

²⁴ Vammaispolitiikan ytimessä, 19, 66, 80.

²⁵ Vammaispolitiikan ytimessä, 80.

²⁶ Konttinen 2017a, 4. Kontinen 2017b, 99. Kumpuvuori, 15.

²⁷ Kemppainen, 222.

²⁸ Konttinen 2017a, 12.

Valtioneuvosto antoi esityksen (HE 284/2014) eduskunnalle 5.12.2014. Suomi ratifioi sopimuksen ja valinnaisen pöytäkirjan 10.6. 2016.²⁹ Sopimus löytyy suomeksi myös selkokielellä ja viittomakielellä.³⁰

YK:n vammaissopimuksen tarkoitus ja henki

Vammaisuus määritellään tässä YK:n vammaissopimuksessa seuraavasti:

”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”³¹

Vammaisuuden käsitteestä keskusteltiin paljon vammaissopimuksen valmisteluvaiheessa.³² Vammaisuus ei ole selkeästi määriteltävä ominaisuus tai olotila, vaan vammaisuus-käsitteellä kuvataan niitä rajoitteita, joiden vuoksi vammaisen ihminen ei voi täysipainoisesti osallistua yhteiskunnan toimintaan.

Vammaisuuden kuvaamisen lähtökohtana on oltava henkilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan, siinä esiintyviin asenteisiin ja ympäristöstä johtuviin esteisiin.³³ Vammaisuus on kehittyvä, dynaaminen käsite.³⁴ Vammaisen henkilö ei ole poikkeava tai sairas, vaan vammaisuudessa on kyse vaikeuksista osallistua yhteiskunnalliseen elämään samoilla ehdoilla kuin muut. Tämä vammaisuuden määrittely on uusi ja kuvaa koko sopimuksen henkeä.

Vammaisuutta ei siis vammaissopimuksessa määritellä ensisijaisesti lääketieteellisenä tai sosiaalisena kysymyksenä vaan ennen kaikkea ihmisoikeuskysymyksenä.³⁵ Sopimus ilmentää vahvasti sitä näkemystä, että vammaisen ihminen on oikeuksien haltija, ei hyväntekeväisyyden kohde, hoitotoimenpiteiden kohde tai lääketieteellinen ongelma.³⁶ Hyväntekeväisyyden kohteena ihminen jää avun passiiviseksi vastaanottajaksi. Hyväntekeväisyys ei välttämättä myöskään kyseenalaista niitä yhteiskunnallisia rakenteita ja toimintamalleja, jotka luovat vammaiselle ihmiselle toimintarajoitteita. Lääketiede ei pysty ratkaisemaan vammaisuuden kysymystä.

Ihmisoikeusperustainen tulokulma vammaisuuteen lähtee siitä, että vammaisen ihminen on täysi yhteiskunnan jäsen. Hänen tulee pystyä täysivaltaisesti osallistumaan yhteiseen elämään ja omien oikeuksiensa haltijana tekemään itse omat päätöksensä ja valintansa.³⁷ Häntä ei voi sulkea pois yhteisöstä, eikä hänen elämänsä saa olla kiinni toisten armeliaisuudesta. Vammaissopimuksessa ihmisoikeudet nähdään uuden lainsäädännön perustana ja vammaiset ihmiset ihmisoikeuksien haltijoina, joilla on oltava myös mahdollisuus vaatia oikeuksiensa toteuttamista.³⁸

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia ei ole pidetty itsestään selvinä oikeuksina muissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Siksi YK:n vammaissopimuksessa säädetään erikseen vammaisille henkilöille kuuluvista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista. Samalla vammaissopimus nostaa muihin ihmisoikeussopimuksiin verrattuna uudella tavalla esille vammaisten henkilöiden osallisuuden.

²⁹ Konttinen 2017a, 4.

³⁰ Vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä, 2007.

³¹ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 1. artikla

³² Pirjetanniemi, 270.

³³ Hallituksen esitys, 43. Konttinen 2017a, 8. Konttinen 2017b, 100.

³⁴ YK:n yleissopimus, pdf, 5. Kuusi 2016b, 255-256.

³⁵ Gustafsson, 5.

³⁶ Pirjetanniemi, 272. Konttinen 2017b, 100.

³⁷ Pirjetanniemi, 272. YK:n yleissopimus, pdf, 4.

³⁸ Gustafsson, 5. YK:n yleissopimus, pdf, 4.

Vammaissopimus luo joitakin uusia tarkkarajaisia oikeuksia, joita aiemmissa YK:n ihmisoikeussopimuksissa ei ole. Tällainen on esimerkiksi oikeus esteettömään ympäristöön.³⁹

Vammaissopimus vahvistaa kaikkien ihmisyyksilöiden synnynnäisen arvon ja edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Sopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet.

Sopimus korostaa erityisesti vammaisten syrjintäkieltoa ja esteettömyyttä. Se pyrkii takaamaan vammaisille henkilöille tasapuolisen kohtelun kaikilla elämän aloilla ja saattamaan vammaiskysymyksen huomioimisen kaikkien toimijoiden yhteiseksi periaatteeksi. Se velvoittaa huomioimaan vammaisten henkilöiden erityistarpeet ja sitä kautta takaa vammaisille samat yhteiskunnalliset osallistumismahdollisuudet kuin muillakin ihmisillä on. Sopimus korostaa yleisen asennemuutoksen tärkeyttä. Tietoisuuden lisääminen vammaisten oikeuksista ja niiden aktiivinen toteuttaminen yhteisöissä lisäävät ihmisoikeuksien toteutumista.⁴⁰

Vammaissopimus tuo näkyväksi sen, että kuinka monille itsestään selvät asiat muuttuvat vammaisten henkilöiden kohdalla sosiaalisiksi oikeuksiksi. Esimerkiksi liikkuminen kodin ulkopuolella on monille vammaisille henkilöille hyvinvointipalvelu. Keskustelu ja päätöksenteko siirtyy mahdollisuuksien tasavasta kohti tosiasiallista lopputulosten tasa-arvoa.⁴¹

Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet toteuttamaan kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset ja muut toimet vammaissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien turvaamiseksi niiden haltijoille. Samoin sopimusvaltiot ovat sitoutuneet toteuttamaan kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset ja muut toimet vammaisia henkilöitä syrjivien säädösten, määräysten ja käytäntöjen muuttamiseksi tai poistamiseksi.⁴²

Vammaissopimus määrittelee vammaispolitiikan kansainvälisessä yhteisössä hyväksytyt lähtökohdat. Samalla se tarjoaa eri toimijoille yhteisen arvopohjan ja käsitteistön. Näitä kriteerejä vasten myös suomalaista vammaispolitiikka arvioidaan kansallisesti ja kansainvälisesti. Vammaissopimus määrittelee myös lähtökohdat vammaispalveluja koskevan lainsäädännön uudistamiselle.⁴³

Läpileikkaavat periaatteet

Sopimuksen kolmannessa artiklassa on todettu koko sopimuksen läpileikkaavat periaatteet: ihmisarvon kunnioittaminen, syrjimättömyys, osallisuus, erilaisuuden kunnioittaminen, mahdollisuuksien yhdenvertaisuus, esteettömyys ja saavutettavuus, miesten ja naisten välinen tasa-arvo sekä vammaisten lasten kehittyvien kykyjen kunnioittaminen.⁴⁴ Muita sopimuksen kohteita on tarkasteltava näiden peruslähtökohtien läpi.⁴⁵

Henkilön synnynnäinen ihmisarvo on vammaissopimuksen lähtökohta. Riippumatta henkilökohtaisista ominaisuuksistaan tai asemastaan jokaisella on ihmisarvo. Ihmisarvon loukkaamattomuus on koko ihmisoikeusajattelun kova ydin ja kokoava tausta.⁴⁶ Tuo periaate on kirjattu mm. YK:n ihmisoikeusjulistukseen, lukuisiin ihmisoikeussopimuksiin, EU:n perusoikeuskirjaan ja Suomen perustuslakiin. Ihmisarvon kunnioittamisen edellytys on se, että henkilö on vapaa ja kykenevä tekemään

³⁹ Pirjetanniemi, 276. Gustafsson, 5,6.

⁴⁰ Gustafsson, 6. www.ykliitto.fi , vammaisten oikeudet, haettu 4.4.2022

⁴¹ Rautiainen, 27.

⁴² Hallituksen esitys, 43.

⁴³ Hallituksen esitys, 44.

⁴⁴ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, artikla 3.

⁴⁵ Hallituksen esitys, 43.

⁴⁶ Pirjetanniemi, 277.

valintoja ja että muut kunnioittavat hänen itsemääräämisoikeuttaan. Samalla ihmisarvo tarkoittaa, että ihmisellä tulee olla mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää, joka sisältää riittävän toimeentulon ja itsensä toteuttamisen. Nämä seikat korostuvat, kun kyseessä on henkilö, joka tarvitsee joka päiväisessä elämässään tukea ja apua.

Vammaissopimus nostaa vammaisuuden perusteella tapahtuvan syrjinnän syrjintäkiellon syyksi. Vammaisuutta ei erikseen mainita aikaisempien ihmisoikeussopimusten syrjintäperusteissa.⁴⁷ Nyt vammaissopimuksen laaja syrjintäkielto tarkoittaa kaikenlaisen syrjinnän sekä vammaisuuden perusteella tapahtuvan erottelun, syrjäyttämisen ja rajoittamisen kieltämistä. Syrjintäkiellon asema on vahva. Syrjimättömyyttä koskevan normin ydintä voidaan pitää pakottavana kansainvälisen oikeuden normina, josta ei saa poiketa missään olosuhteissa.⁴⁸

Välittömästä syrjinnästä on kyse silloin, kun jokin laki, viranomaiskäytäntö tai muu toiminta asettaa vammaisen henkilön eriarvoiseen asemaan, esimerkiksi yhteisö epäa vammaisen henkilön palvelemisen tai ei päästä häntä kaikille tarkoitettuun tilaisuuteen ilman asiallista perustetta. Välillisestä syrjinnästä on kyse, kun laki, käytäntö tai menettely on näennäisesti yhdenvertainen, mutta lopputulos on syrjivä, esimerkiksi pyörätuolia käyttävän opiskelijan luentosarja on tilassa, johon pyörätuolilla ei pääse.⁴⁹

Syrjimättömyys edellyttää kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisiksi. Kohtuulliset mukautukset tarkoittavat yksittäistapauksissa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia tai järjestelyjä, joilla ei aiheuteta kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien toteutuminen. Kohtuullisia mukautuksia arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että niiden tarkoituksena on mahdollistaa ihmisoikeudet.⁵⁰

Täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan on yksi läpäisevä periaate vammaissopimuksessa. Osallisuus on usein ratkaiseva tekijä lukuisten muiden oikeuksien toteutumisessa. Sen tarkoituksena on taata vammaisten henkilöiden vaikutusmahdollisuudet kaikessa elämässään ja mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään.⁵¹ Vammaissopimuksen täytäntöönpanoon liittyy vammaisten henkilöiden toimiminen asiantuntijoina mm. vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa. Kansainvälisen vammaisliikkeen johtolauseen ” Nothing About Us Without Us ” tulee olla totta.

Esteettömyys ja saavutettavuus ovat yhtä aikaa oikeus ja väline. Periaatteena ne tarkoittavat kaikkien sellaisten esteiden poistamista, jotka vaikeuttavat vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Yksittäisen henkilön kannalta ne tarkoittavat mahdollisuutta nauttia muista ihmisoikeuksista. Esteetön fyysinen ympäristö, kommunikaatio ja sosiaalinen ympäristö mahdollistavat yhdenvertaisen elämän vammaisille henkilöille. Kaikille sopivassa suunnittelussa otetaan lähtökohdaksi mahdollisimman suuri joukko ihmisiä, eikä enää keskivertoihminen.⁵²

2006 valtioneuvoston ensimmäinen vammaispoliittinen selonteko eduskunnalle

Vammaispoliittisen selonteon antaminen oli hallitusohjelmaan kirjattu teko, jossa valtioneuvosto halusi arvioida vammaispolitiikan vahvuuksia ja esittää kehittämistoimenpiteitä. Selontekoon on kirjattu

⁴⁷ Pirjetanniemi, 278.

⁴⁸ Pirjetanniemi, 278. YK:n yleissopimus, pdf, 10.

⁴⁹ Pirjetanniemi 279, Gustafsson 9.

⁵⁰ YK:n yleissopimus, pdf, 10. Laajemmin kohtuullisista mukautuksista Konttinen 2017b.

⁵¹ YK:n yleissopimus, pdf, 11. Pirjetanniemi, 283.

⁵² Gustafsson, 14. YK:n yleissopimus, pdf, 12. Pirjetanniemi, 281.

suomalaisen vammaispolitiikan keskeiset periaatteet: vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Selonteon taustamateriaaleiksi mm. selvitettiin vammaisjärjestöjen näkemyksiä vammaispolitiikan haasteista ja menestystekijöistä.

Selonteko toteaa, että käsitys vammaisuudesta on muuttunut. Vammaiskäsitys heijastaa vallitsevaa ihmisen ja yhteiskuntakäsitystä sekä yleisiä elinoloja. Se muokkaa vammaispolitiikan sisältöä ja tavoitteiden asettamista. Vammaisuutta on alettu tarkastella sosiaalisesta näkökulmasta. Yhdenvertaisuusnäkökulman soveltaminen vammaisiin henkilöihin on yleistynyt 1980-luvulla, mihin on erityisesti vaikuttanut vammaisjärjestöjen, YK:n ja Euroopan neuvoston toiminta. 1990-luvulla ihmisoikeusnäkökulma ja vammaisen henkilön oma asiantuntijuus voimistuivat. Vammaisen henkilö nähtiin itsenäisenä toimijana, ei palvelujen kohteena.⁵³

Selonteossa on laaja esitys nykyisistä palveluista ja tukitoimista. Selonteko määrittelee, että vammaisten henkilöiden asemaa on siitä lähtien arvioitava oikeuksien toteutumisen ja syrjimättömyyden lähtökohdista käsin. Kansainvälisen keskustelun ja asiakirjojen keskeisin teema on vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet. Suomessa ihmisoikeudet on kirjattu perustuslakiin ja siksi niiden turvaaminen on valtion tehtävä.⁵⁴ Valtiovallan keskeinen vammaispoliittinen tehtävä on kansainvälisten vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevien sopimusten täytäntöönpano. Valtiovalta haluaa turvata vammaisten henkilöiden ja vammaisia edustavien järjestöjen osallisuuden suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Selonteko määrittelee kolme keskeistä periaatetta: oikeuden yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Yhdenvertaisuus on keskeinen ihmisoikeus, joka kuuluu kaikille. Suomi on sitoutunut edistämään yhteiskuntaa, joka on syrjimätön ja avoin. Osallisuus edellyttää, että vammaisen henkilö osallistuu kaikkeen häntä koskevaan suunnitteluun, päätöksentekoon ja toimenpiteisiin. Osallistumisen asenteelliset, kommunikaatioon liittyvät ja fyysiset esteet on raivattava pois. Esteettömien ja saavutettavien yleisratkaisujen lisäksi palveluilla ja tukitoimilla lisätään vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja tosiasiallista osallisuutta arjessa sekä lievennetään vammasta koituvaa haittaa. Kehittämistoimissa sitoudutaan sosiaalisesti kestävään Design for All –periaatteeseen.⁵⁵

2009 Vammaispalvelulain osittaisuudistus

Vammaispalvelulain (380/1987) tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä (1 §). Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan laissa henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Vuoden 2009 vammaispalvelulain muutosten ja täydennysten tavoitteena oli parantaa vaikeasti vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta muihin kansalaisiin nähden, vahvistaa itsenäisyyttä ja parantaa osallisuutta yhteiskunnan toimintoihin. Samalla pyrittiin selkeyttämään vammaispalvelulain mukaisten palvelujen suhdetta kehitysvammalain mukaisiin palveluihin.

Vammaispalvelulain täydennykset ja muutokset koskivat lähinnä neljää asiaa. Asiakkaan yksilöllinen avun tarve tuli lähtökohdaksi vammaispalvelujen järjestämisessä. Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelman teko tuli tapahtua määräjassa. Henkilökohtaisesta avusta tuli vaikeavammaisen

⁵³ Valtioneuvoston selonteko 2006, 4.

⁵⁴ Valtioneuvoston selonteko 2006, 23.

⁵⁵ Valtioneuvoston selonteko 2006, 24.

henkilön subjektiivinen oikeus. Vammaispalvelulaki tuli ensisijaiseksi palveluja järjestettäessä kehitysvammalakiin nähden.⁵⁶

Asiakkaan oman näkemyksen huomioon ottamista palvelujen järjestämisessä korostetaan useassa kohdassa lakia. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava. Hänelle on annettava mahdollisuus osallistua palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen.

Palveluprosessin sujuvuus haluttiin varmistaa säätämällä määräajat palvelutarpeen selvittämisen käynnistämiseksi (7 vrk) sekä palveluiden ja tukitoimien päätöksen teolle (viimeistään kolmen kuukauden kuluessa hakemuksesta). Vammaisen henkilön palvelusuunnitelma on laadittava ilman aiheutonta viivytystä.⁵⁷

Lakiuudistuksen ytimessä oli määrärahasidonnaisen henkilökohtaisen avustajapalvelun muuttuminen subjektiiviseksi oikeudeksi henkilökohtaiseen apuun. Toteuttamismuodot lisääntyivät työnantajamallista myös palvelusetelimalliin ja ostopalveluun aina kuitenkin niin, että henkilökohtainen apu on palvelun saajalle maksutonta. Henkilökohtainen apu kuuluu erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin eli se on järjestettävä laissa tai asetuksessa säädetty edellytykset täyttävälle henkilölle ilman määrärahasidonnaisuutta. Järjestämistavan on tuettava vaikeavammaisen henkilön itsenäistä elämää ja yhdenvertaisuutta muihin nähden.⁵⁸ Vammaispalvelulain perusteluissa on otettu huomioon YK:n vammaissopimuksen artiklassa 19 oleva kirjaus, jossa henkilökohtainen apu on kirjattu yhdeksi keinoksi toteuttaa vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä.⁵⁹

Laki sääti myös palvelun laajuudesta. Henkilökohtaista apua on järjestettävä niin paljon kuin vaikeavammaisen henkilö sitä välttämättä tarvitsee päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun. Muita toimintoja, kuten harrastuksia, yhteiskunnallista aktiivisuutta ja ystävyys- ja sukulaisuussuhteiden ylläpitämistä, varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30h/kk (1.1.2011 alkaen, sitä ennen 10h/kk). Palvelujen riittävyttä arvioitaessa lähtökohtana on pidettävä sellaista palvelujen tasoa, joka turvaa jokaiselle ihmiselle edellytyksen täysivaltaiseen yhteiskunnan jäsenyyteen. Ihmisarvoinen elämä edellyttää muutakin kuin perustarpeiden tyydyttämisen, siksi huomiota on kiinnitettävä erilaisiin sosiaalisiin tarpeisiin vastaamiseen ja mahdollisuuksiin toteuttaa itseään.⁶⁰

Vammaispalvelulaki tuli ensisijaisena sovellettavaksi laiksi kehitysvammalakiin (519/1977) nähden uudistuksen myötä. Molemmat lait ovat edelleen toissijaisia esimerkiksi sosiaalihuoltolakiin nähden. Palveluja on aina suunniteltava ensisijaisesti asiakkaan edun mukaisesti. Edellä mainittuja lakeja on sovellettava, jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä tai hänelle sopivia palveluja muun lain nojalla. Vammaispalvelulain ensisijaisuus on käytännössä mahdollistanut monelle kehitysvammaiselle henkilölle pääsyn mm. henkilökohtaisen avun piiriin.⁶¹

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-15

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO linjasi valtiovallan vuosien 2010-2015 konkreettiset vammaispoliittiset toimenpiteet ja yhteiskunnalliset kehityskulut, joilla tavoiteltiin kestävää vammaispolitiikkaa. Valtiovalta näki, että yhteiskunnan rakenteelliset esteet ja vallitsevat asenteet

⁵⁶ Väisänen, 13.

⁵⁷ Väisänen, 13. Vammaispalvelulain muutokset, 2. Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009, 1.

⁵⁸ Väisänen, 13. Vammaispalvelulain muutokset, 3. Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009, 4.

⁵⁹ Gustafsson, 11.

⁶⁰ Väisänen, 13. Vammaispalvelulain muutokset, 3. Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009, 4.

⁶¹ Väisänen, 14. Vammaispalvelulain muutokset, 2. Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009, 2.

rajoittivat vammaisten henkilöiden itsenäistä suoriutumista, itsemääräämisoikeutta ja yhteiskunnallista osallisuutta.⁶² Ohjelma laadittiin yhteistyössä, jonka osapuolia olivat yhdeksän ministeriötä (UM, OM, SM, OKM, VM, LVM, TEM, YM, STM), Suomen vammaisfoorumi, Suomen Kuntaliitto, työmarkkinaosapuolet, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Valtakunnallinen vammaisneuvosto.

Ohjelma on jaettu 14 vammaispoliittisesti merkittävään sisältöalueeseen. Siinä on yhteensä 122 konkreettista toimenpidettä, joilla epäkohtiin tartutaan.

Toimenpiteistä puolet voidaan toteuttaa ilman lisärahoitusta toimintatapojen uudelleen järjestelyllä, tehokkaammalla toteutuksella ja yhteistyöllä. Taloudellisesti kestävä vammaispolitiikka vaatii rahoituspuolelta varmistamisen lisäksi riittävää ja osaavaa ammattihenkilöstöä, eri toimijoiden yhteistyötä sekä palveluprosessien ja –rakenteiden hyvää organisointia. Kunnallisissa vammaisneuvostoissa on laaja-alaista vammaisuuden asiantuntemusta.⁶³

Vammaispoliittisen ohjelman kärjen muodostavat toimenpiteet, joiden tavoitteena ovat⁶⁴:

1. ”YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifioinnin edellyttämien säädösmuutosten valmistelu ja voimaansaataminen
2. vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantaminen ja köyhyyden torjunta
3. erityispalvelujen ja tukitoimien saatavuuden ja laadun varmistaminen maan eri puolilla
4. yhteiskunnan esteettömyyden laaja-alainen vahvistaminen ja lisääminen
5. vammaistutkimuksen vahvistaminen, tietopohjan lisääminen sekä laadukkaiden ja monipuolisten menetelmien kehittäminen vammaispolitiikan toteuttamisen ja seurannan tueksi”

YK:n vammaisopimuksen ratifioinnin estäneet asiat olivat liittyneet vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuteen ja valinnanvapauteen. Tarkemmin kyse oli oikeudesta valita itse kotikuntansa sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja sen rajoittamista koskevan säätelyn selkiyttämisestä.⁶⁵ VAMPO oli työkalu vammaisopimuksen laaja-alaiselle edistämiseksi ja täytäntöönpanolle.

VAMPO määrittelee vammaispolitiikan kehittämisen suunnaksi sen, että toimenpiteiden ja toimenpidekokonaisuuksien tavoitteena on vammaispolitiikan valtavirtaistaminen, asenteiden ja arvojen monimuotoisuuden vahvistaminen, erilaisuuden kunnioittaminen, yhteiskunnan esteettömyyden lisääminen ja saavutettavuuden parantaminen. Asiakaslähtöisten ja oikea aikaisten erityispalveluiden toimivuus ratkaisee, miten vammaisten henkilöiden oikeudet ja vapaudet toteutuvat käytännössä.⁶⁶ VAMPO antoi suunnan ja kehyksen kunnalliselle ja alueelliselle vammaispolitiikalle.

Oman tahdon ja mielenpiteen ilmaisu, valinnan vapaus ja yksilöllisyys ovat VAMPO:n mukaan nykyaikaisen vammaispolitiikan kulmakiviä. Keskeinen käsite on itsemääräämisoikeus, jolla tarkoitetaan henkilön oikeutta itsenäiseen harkintaan ja päätöksentekoon. Mikäli henkilöllä ei ole voimavaroja, kykyä tai voimia, oman tahdon ilmaisuun, on tuettava hänen päätöksentekoaan. Asenne- ja arvotyöskentelyn tulee vaikuttaa vallitseviin näkemyksiin ja ymmärrykseen niin, että jokainen voi toimia yhdenvertaisena yhteiskunnassa, koskipa asia kansalaisoikeuksia, äänestämistä, työntekoa tai koulunkäyntiä. Kaikille sopiva suunnittelu niin ympäristön, liikkumisen, tiedonsaannin kuin viestinnänkin alueilla on ensiarvoisen tärkeää. Olemassa olevat esteet on purettava. Vammaispoliittisten vaikutusten arviointi on saatava eri hallinnonalojen ja yhteiskunnallisten toimijoiden järjestelmälliseksi tavaksi toimia. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden varmistavat toimivat erityispalvelut.⁶⁷

⁶² VAMPO, 3.

⁶³ VAMPO, 154.

⁶⁴ VAMPO, 4.

⁶⁵ VAMPO, 18.

⁶⁶ VAMPO, 156.

⁶⁷ VAMPO, 157-161.

Valtiollisen toimintaohjelman tärkeä osa oli kokonaisuuden seuranta. VAMPO:n jatkuvia ja kertaluontoisia toimenpiteitä valvoi VAMPO-seurannan koordinaatioryhmä ja kaksi seurantaraporttia.⁶⁸ Raporteissa kukin toimenpide ja sen tilanne käytiin läpi.

2015 uusi yhdenvertaisuuslaki

Suomen uusi yhdenvertaisuuslainsäädäntö tuli voimaan vuonna 2015. Yhdenvertaisuuslain (30.12.2014/1325) 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.⁶⁹ Yhdenvertaisuuslaki on merkittävä osa YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa Suomessa.

Vammaisten henkilöiden oikeussuoja vahvistui. Laissa huomioidaan vammaisuus syrjintäperusteena lähes kaikilla elämänaloilla, mitä aiempi laki ei tehnyt. Yhdenvertaisuuslaissa syrjinnäksi katsotaan välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi häirintä, ohje tai käsky syrjiä ja kohtuullisten mukautusten epääminen. Laissa on säädetty viranomaisen (5§) ja työnantajan (7§) velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta.⁷⁰ Lakia sovelletaan julkisessa ja yksityisessä toiminnassa, ei kuitenkaan yksityis- eikä perhe-elämän piiriin kuuluvassa toiminnassa eikä uskonnonharjoituksessa.

Kohtuullisten mukautusten epäämisellä tarkoitetaan tilanteita, joissa viranomainen, koulutuksen tarjoaja, työnantaja taikka tavaroiden ja palveluiden tarjoaja ei ole tehnyt kohtuullisia mukautuksia, vaikka sellaiset olisivat olleet tarpeen vammaisen henkilön yhdenvertaisen kohtelun toteuttamiseksi. Mukautukset tarkoittavat vammaista henkilöä varten tehtyjä muutoksia tai apuvälineitä, jotta hän pystyy toimimaan yhdenvertaisesti muiden kanssa, esimerkiksi työpaikalle vievä pyörätuoliluiska. Mukautusten toteutuksesta päättää ja vastaa aina niihin velvoitettu taho. Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon vammaisen ihmisen tarpeiden lisäksi toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.⁷¹ Kohtuulliset mukautukset ovat eri asia kuin esteettömyystoimenpiteet, jotka ovat luonteeltaan laajakantoisempia ja kaikkia koskevia.⁷²

Lain perusteella vammaisella henkilöllä on oikeus olla yhteydessä yhdenvertaisuusvaltuutettuun ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan kaikilla elämänalueilla. Aiemmin vain etninen alkuperä oikeutti olemaan yhteydessä vähemmistövaltuutettuun ja syrjintälautakuntaan. Lakia valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu, jolle on tullut lain voimaan tulon jälkeen n. 200 kpl yhteydenottoja vammaisuuden perusteella.⁷³ Se on toiseksi eniten etnisen alkuperän jälkeen.

Yhdenvertaisuuslain 9. artiklan mukaan sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.⁷⁴ Tätä nimitetään myös positiiviseksi erityiskohteluksi.

⁶⁸ VAMPO-seurantaraportti 1 ja VAMPO-seurantaraportti 2.

⁶⁹ Yhdenvertaisuuslaki, artikla 1.

⁷⁰ Yhdenvertaisuuslaki, artikla 8. Kemppainen, 223.

⁷¹ Yhdenvertaisuuslaki, artikla 15.

⁷² Gustafsson, 10.

⁷³ Gustafsson, 9.

⁷⁴ Yhdenvertaisuuslaki, artikla 9.

2016 Suomi ratifioi YK-sopimuksen ja perusti sen 33 artiklan mukaiset mekanismit

Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat voimaan Suomessa 10.6.2016. Ratifioimis-asiakirja on tallennettu Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin huostaan New Yorkiin.

Vammaissopimuksen seuranta- ja valvontamekanismit Suomessa

Vammaissopimuksen seuranta- ja valvontamekanismi on kaksipuolinen. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet määrääjain raportoimaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle niistä toimista, joilla ovat edistäneet sopimuksen täytäntöönpanoa. Näiden raporttien perusteella saadaan yleiskuva sopimusvaltion tilanteesta. Suomi ratifioi myös vammaissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan. Silloin sopimusvaltio tunnustaa komitean toimivallan käsitellä lainkäyttövaltaansa kuuluvia luonnollisten henkilöiden tai näistä koostuvien ryhmien valituksia. Yksilövalitukset täydentävät järjestelmää, kun yksilöillä on mahdollisuus saada asiansa käsiteltäväksi kansainväliseen toimielimeen. Yksilövalitus tapahtuu kirjallisena menettelynä ja valituksilla on tiukat tutkimiskriteerit. Komitea voi esittää näkemyksiä ja esittää suosituksia. Ne ovat kansainvälisen valvontaelimen kannanottoja vammaissopimuksen artiklojen tulkintaan.⁷⁵

Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoasiainministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö (Vammaissopimuksen Focal point artikla 33.1). Sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen on perustettu kansallinen koordinaatiojärjestelmä (vammaissopimuksen artikla 33.1): vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Yleissopimuksen tarkoittaman itsenäisen ja riippumattoman rakenteen tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, ihmisoikeuskeskus⁷⁶ ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution (Vammaissopimuksen valvontajärjestelmä artikla 33.2). Pysyvä osaltamismekanismi toimii Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK). Rakenteen tehtävä on edistää, suojella ja seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa.⁷⁷

Pitkän perinteen omaava valtakunnallinen vammaisneuvosto muutti siis asemaansa YK:n vammaissopimuksen valtiolliseksi koordinaatioelimeksi sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen.⁷⁸ Edelleen se tunnetaan lyhenteellä VANE. Sen tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa. Neuvottelukunta koostuu ministeriöiden, vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa, työmarkkinajärjestöjen, kuntien ja maakuntien sekä tutkimuksen edustajista. Neuvottelukunnassa on puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi enintään 16 jäsentä. Neuvottelukunnalla on pääsihteerin ja suunnittelijan. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan.⁷⁹

Oikeusasiamiehen tehtäviin kuuluu mahdollisuus tutkia yksittäistapauksia ja tehdä tarkastuksia osana vammaisten henkilöiden oikeuksien tehokasta toteuttamista. Ihmisoikeuskeskus antaa ihmisoikeuskasvatusta, -koulutusta, -tutkimusta ja -tiedotusta sekä ohjaa ja neuvoo kansalaisia tietoisuuden lisäämiseksi. Ihmisoikeusvaltuuskunta ja vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) tarjoavat foorumin eri perus- ja ihmisoikeustoimijoiden yhteistyölle ja vammaisten henkilöiden osallistamiselle.⁸⁰

⁷⁵ Pirjetanniemi, 294. Konttinen, 16, 19. YK:n yleissopimus, pdf, 17-18.

⁷⁶ Rautio, 414-434. Ihmisoikeuskeskus perustettiin 2012 kansalliseen perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen selvityksillä, lausunnoilla, tiedotuksella, koulutuksella ja tutkimuksella sekä perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen kansainvälisessä yhteistyössä.

⁷⁷ Kemppainen 223. Hallituksen esitys, 43. Konttinen, 13. YK:n yleissopimus, pdf, 16.

⁷⁸ Valtioneuvoston asetus 908/2016.

⁷⁹ Oikeus osallisuuteen, 17.

⁸⁰ Konttinen, 15.

YK:n vammaissopimuksen merkitys

Yleismaailmallinen sopimus on sitova ja velvoittava sen ratifioineille valtioille. Se on osa Suomen kansallista lainsäädäntöä. Sopimuksen ihmisoikeusperustaista henkeä on kunnioitettava ja edistettävä kaikessa viranomaistoiminnassa.⁸¹ Vammaissopimuksen sitovuutta kuvaa kansainvälinen ja kansallinen seuranta- ja valvontajärjestelmä.

YK:n vammaissopimuksen merkitys lepää siinä, että vammaisten henkilöiden aseman paradigma on muuttunut. Vammainen henkilö ei ole enää lääketieteen kohde, objekti, vaan hän on subjekti, jolle kuuluvat kaikki ihmisoikeudet.

Sopimus tuo mukanaan yhteiskuntaan vammaisten henkilöiden laaja-alaisen syrjinnän kiellon. Vammaisasiat ovat valtavirtaistuneet eli muuttuneet eri toimijoiden lähtökohtaiseksi tavaksi toimia. Vastuu vammaisasioiden edistämisestä jakautuu eri hallinnonaloille, ei vain sosiaali- ja terveysministeriölle. Vammaissopimus edistää siten tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

YK:n vammaissopimuksen saattaminen lakina voimaan osaksi kansallista oikeusjärjestelmää on nostanut vammaisten ihmisoikeudet esiin aivan uudella tavalla. Esimerkiksi lakien perusteluissa ja esitöissä näkyy suoria viittauksia YK:n vammaissopimukseen. Vammaissopimus on lisännyt tietoisuutta vammaisasioista. Sikäli se toimii vahvana suunnannäyttäjänä.⁸² Tietoisuuden lisäämistä ja tietoa tarvitsevat niin palveluntuottajat, viranomaiset kuin vammaiset henkilöt itse.

Suomen määräaikaisraportti YK:lle 2019

Suomen hallitus antoi ensimmäisen määräaikaisraportin YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta vuonna 2019.⁸³ Raportin laati Ulkoministeriö.

Maaraportti käy läpi sopimuksen ratifiointiprosessin Suomessa ja siihen liittyneet lainsäädäntö-, ohjelma- ja selontekotoimet vammaissopimuksen allekirjoituksesta asti. Sen jälkeen raportti käy läpi artikloja ja niihin liittyneitä toimenpiteitä. Se kiinnittää laajasti huomiota mm. esteettömyyteen ja saavutettavuuteen (artikla 9), elämiseen itsenäisesti ja osallisuuteen yhteisössä (artikla 19) ja sanan- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin (artikla 21). Ulkoministeriön raportti arvioi kansallisen vammaisia henkilöitä koskevan lainsäädännön suhdetta YK:n vammaissopimuksen eri artikloihin. Raportin tavoitteena on kuvata, miten YK:n vammaissopimuksen turvaamia oikeuksia on toimeenpantu. Suomen vammaispalvelut on kuvattu siinä varsin tarkasti. Raportin mukaan vammaisuus on ollut yhdenvertaisuusvaltuutetun koko tähänastisen toimikauden ajan toiseksi yleisin syrjintäperuste.⁸⁴

Suomen maaraportin ohella vammaisjärjestöt raportoivat YK:lle vammaisoikeuksien toteutumisesta antamalla asiasta oman, yhteisen rinnakkaisraporttinsa. 28 vammaisjärjestöstä koostuva Vammaisfoorumi valmisti YK:n vammaissopimuksen rinnakkaisraportin. Vammaisfoorumi teki yhteistyössä Ihmisoikeuskeskuksen kanssa vuonna 2018 laajan kyselyn vammaisille ihmisille, koskien kattavasti koko vammaissopimuksen toteutusta arjessa. Kyselyyn saatiin n. 2000 vastausta. Nämä tulokset julkaistiin

⁸¹ Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen, 13.

⁸² Konttinen, 6.

⁸³ Suomen ensimmäinen raportti.

⁸⁴ Suomen ensimmäinen raportti.

syyskuussa 2019. Niiden perusteella rakennettiin kansalaisyhteiskunnan seurantaraportti. Rinnakkaisraportti luovutetaan YK:lle sitten, kun varsinainen maaraportti käsitellään.

Monet vammaisjärjestöt ovat arvioineet YK:n vammaissopimuksen täytäntöönpanoa omien jäsentensä näkökulmasta. Mm. kehitysvammaisten tukiliitto katsoo, että lainsäädäntö näyttäytyy raportissa paljolti oikeuksien takaajana, mutta myös kehittämistarpeita tuodaan esiin. Raportin mukaan useiden lainsäädäntöhankkeiden kautta on viime vuosina parannettu vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Askeleita parempaan ovat tuoneet esimerkiksi sosiaalihuoltolaki, kotikuntalaki, kehitysvammalain itsemääräämisoikeutta koskevat säännökset ja yhdenvertaisuuslaki. Tukiliitto näkee, että lainsäädännön luoma kuva ja vammaisten henkilöiden arjen kokemukset kohtaavat vain osittain. Yksilöllinen tarve palvelun saamisen perusteena ei aina toteudu vaikkapa henkilökohtaisessa avussa tai kuljetuspalveluissa. Lääketieteellinen tapa arvioiden vamman astetta vaikuttaa palveluiden myöntämiseen määräävästi edelleen. Vammaisjärjestöjen kuuleminen vaihtelee hallinnonaloittain. Osallisuus on jossain määrin sattumanvaraista. Hankitalain soveltamiskäytännöt eivät vastaa lain tavoitteita.⁸⁵

Kansallinen vammaissopimuksen toimeenpano Suomessa

Rakennetun ympäristön esteettömyysvaatimukset saivat huomattavan lisän, kun valtioneuvosto säati asetuksen rakennuksen esteettömyydestä (241/2017). Se tarkensi maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) olevia teknisiä vaatimuksia oleellisesti. Asetuksen laaja perustelumuistio kuvaa säännösten tarkoitusta ja niiden erilaisia soveltamisaloja. Erilliseen esteettömyysohjeeseen on koottu esteettömyysasetuksen säännökset ja niiden soveltamiseen liittyvät suositukset. Vammaissopimus korostaa kaikille sopivaa suunnittelua (design for all tai universal design). Silloin esteettömyys otetaan huomioon jo tilojen suunnitteluvaiheessa – kaikki voivat käyttää tiloja, eikä erikoissuunnittelua tai mukautuksia tarvita. Esteettömyysasetus perustelumuistioineen ja esteettömyysohje ovat osa vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn YK:n yleissopimuksen kansallista toteutusta ja esimerkki vähimmäisstandardeista.⁸⁶ Yleisten ulkoalueiden esteettömyydestä ei ole lakia tarkentavaa asetusta.

Liikenne- ja viestintäministeriö julkaisemassa liikenteen ja viestinnän digitaalisten palvelujen esteettömyyden toimenpideohjelman vuosille 2017–2021. Se esittelee konkreettisia toimia digitaalisten palvelujen yhdenvertaisuuden lisäämiseksi design for all –periaatteella. Tietoyhteiskuntaelämän yksi edellytys on verkkosivujen käytettävyys ja saavutettavuus. Euroopan parlamentin ja neuvoston antoi direktiivin (2016/2102) julkisen vallan elinten verkkosivujen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta 2016. Se säättää saavutettavuuden minimitasosta ja keinoista, jolla sitä valvotaan. Suomen kansalliseen lainsäädäntöön se tuli lakina digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019).⁸⁷

Kansainväliset sopimukset, Euroopan unionin lainsäädäntö ja kansallinen lainsäädäntö lomittuvat monin tavoin. EU:n direktiivejä toimeenpannaan kansallisella sääntelyllä. Velvoittavien normien lisäksi käytössä on nk. ”soft law”: tiedonannot, aloitteet, suositukset ja standardit.⁸⁸ Euroopan Komissio on julkaissut Euroopan vammaisstrategian 2010–2020 ja Euroopan vammaisstrategian 2021–30. Strategiassa esitetään puitteet sekä Euroopan tason toimille että jäsenvaltioiden toiminnalle vammaiset ihmiset osallistavan yhteiskunnan rakentamisessa. Euroopan neuvoston on julkaissut vammaispoliittisen strategian 2017–23.

⁸⁵ Suomi on antanut, 1–3.

⁸⁶ Kemppainen 224. Gustafsson, 16.

⁸⁷ Kemppainen 225.

⁸⁸ Kemppainen 223.

Vammaissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon toimintaohjelma 2018-19

Valtiovalta julkaisi Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelman 2018–2019. Siinä on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla ensimmäisellä toimintaohjelmakaudella 2018–2019.

Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut VANE, jossa ovat edustettuina vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Vammaissopimuksen velvoitteen mukaisesti ja toimintaohjelman laadinnan tueksi VANE kuuli laajasti vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä itseään.⁸⁹

Vammaisjärjestöjen kuulemisessa tärkeimmäksi kohdaksi muodostui laajasti ymmärretty esteettömyys ja saavutettavuus. Fyysisen ympäristön esteettömyyden rinnalle nousi tiedonsaannin esteettömyys. Digitalisaatiossa on huomioitava saavutettavuuden turvaaminen. Omalla kielellä asiointi on tärkeää. Selkokielen ja viittomakielen asema on turvattava. Toiseksi tärkeimmän kokonaisuuden muodostivat elämisen itsenäisesti ja osallisuuden yhteisössä teemat. Asuminen ja henkilökohtainen apu korostuivat. Huolta kannettiin myös koulutuksesta, kilpailutuskäytännöistä, vammaisten henkilöiden osallistamisesta yhteiskunnallisissa reformeissa (esim sote-uudistus) ja yksilöllisestä moniammatillisesta kuntoutuksesta.⁹⁰

Vastaajat kokivat kaiken kaikkiaan oikeuksien toteutuvan melko huonosti. Parhaiten ja yhdenvertaisimmin muihin kansalaisiin nähden koettiin toteutuvan pääsy terveyspalveluihin, missä alueelliset erot kyllä näkyivät. Huonoiten koettiin toteutuvan mahdollisuuden tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa.⁹¹

Toimintaohjelma koostuu 82 toimenpiteestä. Se määrittelee tavoitteekseen: ”Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten henkilöiden osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Toimintaohjelman tärkeinä tavoitteina on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.”⁹²

Vammaissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon toimintaohjelma 2020-23

Vammaissopimuksen toimintaohjelma laaditaan hallituskausittain. Toinen ohjelma laadittiin Marinin hallituksen kaudelle 2020-23. Sen valmistelu tapahtui VANen johdolla samalla tavoin kuin ensimmäinenkin. Vammaisjärjestöjen ja eri sidosryhmien kuulemisia laajennettiin. Kuulemistilaisuuksia oli kaksi: ensimmäinen työskentelyn alkuvaiheessa tärkeimmistä esille nostettavista asioista ja toinen sitten kun ministeriöt olivat pitkälle jo muotoilleet toimenpiteensä ja tavoitteensa.⁹³

Toinen toimintaohjelma korostaa ensimmäistä vahvemmin vammaissopimuksen vammaisuuden määritelmää, vammaisten henkilöiden osallisuutta ja osallistamista yhteiskuntaan sekä kohtuullisten

⁸⁹ Oikeus osallisuuteen 2018, 18.

⁹⁰ Oikeus osallisuuteen 2018, 21-22.

⁹¹ Oikeus osallisuuteen 2018, 23-24.

⁹² Oikeus osallisuuteen 2018, 3.

⁹³ Oikeus osallisuuteen 2021, 19.

mukautusten tärkeyttä oikeuksien toteutumisessa. Ohjelman laadintaa on ohjannut kaksi vahvaa vammaispoliittista periaatetta: valtavirtaistaminen ja osallistaminen.⁹⁴

Toimintaohjelman nykytilan kuvauksessa on käytetty YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston ihmisoikeusindikaattoreita. Indikaattorit on kehitetty tukemaan ihmisoikeussopimusten toimeenpanon ja edistämisen arviointia ja seuranta. Niitä voidaan käyttää antamaan täsmällistä tietoa asian, tapahtuman tai toiminnan tilasta, joka voi olla yhteydessä ihmisoikeusnormiin tai joka kuvastaa ihmisoikeusperiaatetta tai- huolta. Niitä voidaan käyttää arvioitaessa tai seurattaessa ihmisoikeuksien edistymistä tai täytäntöönpanoa.⁹⁵

Nykyinen tilannekuva on rakennettu toimintaohjelmassa kolmijakoisesti. Ensin kuvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista tukevia rakenteita, kuten lainsäädäntöä ja laillisuusvalvontaa. Sitten kuvataan prosessia eli politiikkatoimia, joilla vammaisten oikeuksia edistetään kyseisellä hallinnonalalla. Lopuksi kuvataan sitä, miten oikeudet toteutuvat.⁹⁶ Tämä tapa esittää nykytila tekee toimenpideohjelmasta ensimmäiseen verrattuna paljon konkreettisemmän ja perustellumman. Rakenteelliset vastuutahot tulevat hyvin esille.

Sisällöllisesti toimintaohjelma noudattaa paljolti ensimmäistä kansallista YK-sopimuksen toimintaohjelmaa. Toiseen ohjelmaan on otettu lisäksi omana sisältöalueena mukaan turvallisuus. Tämä käsittää vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistamisen vaaratilanteissa pitäen sisällään myös aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit. Ohjelman valmistelu tapahtui keskellä korona-aikaa. Toimintaohjelma muotoilee, että vammaiset ihmiset ovat yksi niistä ryhmistä, joiden turvallisuuteen on poikkeusoloissa kiinnitettävä erityistä huomiota samalla muistaen myös ihmisoikeuksien kunnioittaminen.⁹⁷

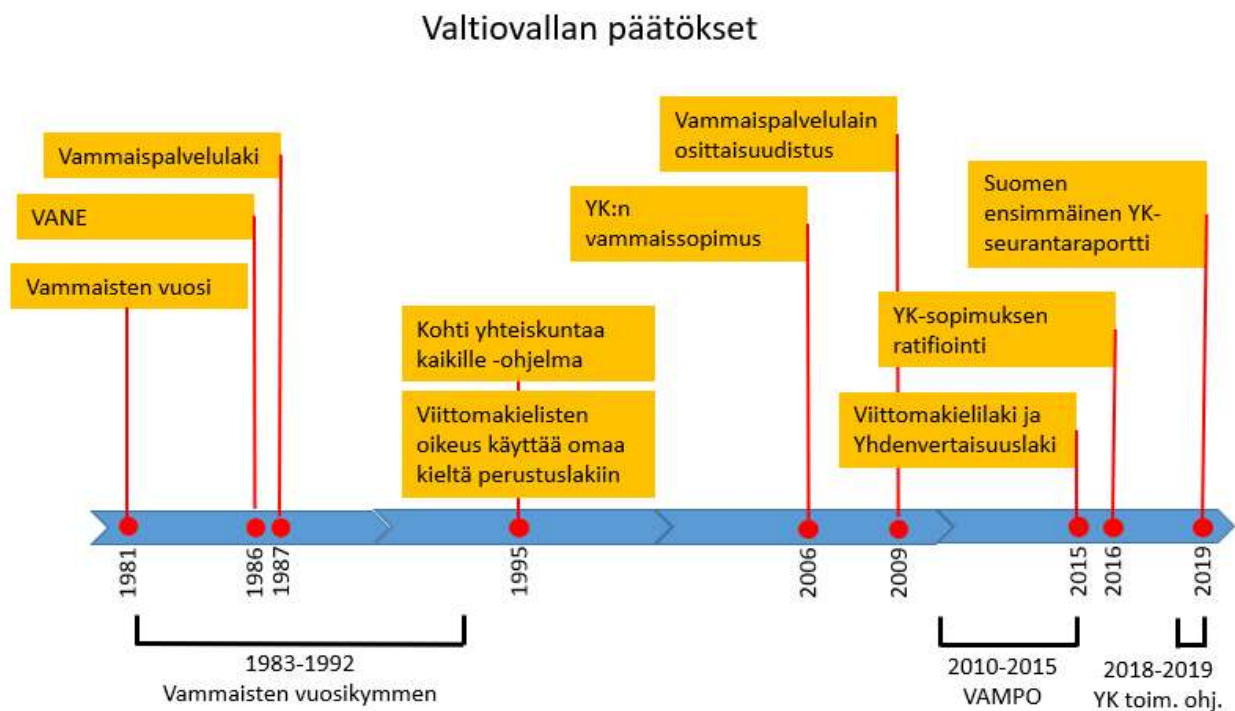
⁹⁴ Oikeus osallisuuteen 2021, 13, 15.

⁹⁵ Rautiainen & Lavapuro, 1-107. Ihmisoikeusindikaattorien käyttämisestä Suomessa ihmisoikeuspolitiikan seurannassa ja sen välineenä voi lukea tarkemmin Rautiaisen ja Lavapuron kehittämishankkeen loppuraportista.

⁹⁶ Oikeus osallisuuteen 2021, 24-25.

⁹⁷ Oikeus osallisuuteen 2021, 12, 60.

Valtiovallan päätösten aikajanakuva

Kuva 1 Valtiovallan aivan keskeiset vammaispoliittiset päätökset 1980-2020

KIRKON VAMMAISPOLITIikka

Yleiseen ajatukseen vammaispolitiikasta kuuluvat erityistoimet, joita yhteiskunta suorittaa vammaisten henkilöiden elämän helpottamiseksi ja mahdollistaakseen vammaisten osallistumisen yhteiskuntaan täysivertaisina jäseninä. Vammaispolitiikka käsittää siis asumisen, itsenäisen elämisen, koulutuksen ja työelämän tukeminen sekä apuvälineiden kehittämisen vammaisten henkilöiden elämään.

Kirkon työ vammaisten ihmisten parissa oli 1980-luvulle asti kiinnittänyt huomiota lähinnä erillisiin vammaisryhmiin kuten näkövammaisiin, kuulovammaisiin ja kehitysvammaisiin. Työn toteuttajana seurakunnassa oli aina diakonia. 1980-luvulle tultaessa alettiin hahmottaa ajatusta kirkon vammaistyöstä. YK:n kansainvälinen vammaisten vuosi viritti kiinnostusta vammaistyötä kohtaan.⁹⁸

Kirkkoon vammaispoliittinen ajattelu tuli selkeästi vasta 2003 Kirkko kaikille -vammaispoliittisen ohjelman myötä. Kirkossa työ vammaisten ihmisten parissa oli katsottu niin vahvasti diakonian auttamistyön alaan kuuluvaksi, että ajatus kokonaiskirkkoa ja kaikkia työaloja lävistävästä täsmällisestä ajattelusta ja epäkohtia edistävästä ohjelma-ajattelusta tuntui vieraalta hyvin pitkään. Edes kirkon asema suurena, julkisoikeudellisena toimijana yhteiskunnassa ei nopeuttanut kehitystä.

⁹⁸ Rusama, 155-156.

Kirkko ja vammaiset-symposiumit

Kirkko ja vammaiset -symposium 1981

YK:n vammaisten vuonna kirkko heräsi ensimmäistä kertaa pohtimaan yhdessä vammaisten henkilöiden kanssa kirkon vammaistyön ja vammaisuuden teologian kysymyksiä. Symposiumin otsikoksi oli annettu: Sairaus ja vammaisuus kristillisen ihmiskäsityksen valossa. Marraskuisen Aulangon kokouksen (17.-19.11.1981) keskeiseksi teemaksi nousi vammaisuuden teologia. Samalla keskusteltiin mm. siitä, onko kirkkojen, seurakuntatalojen ja leirikeskuksien rakentamisessa otettu huomioon vammaisten henkilöiden erityistarpeet. Symposiumiin kutsuttiin edustajia eri vammaisryhmistä, vammaisten kanssa työskenteleviä kirkon työntekijöitä, kirkon päättäjiä sekä vammaisia tai pitkäaikaissairaita kirkon työntekijöitä.⁹⁹

Valmistelutyöryhmä oli asettanut symposiumille kolme tavoitetta. Perinteisesti sairaalasielunhoidon ja diakonian puitteissa vammaiset ihmiset oli nähty työn ja erilaisten palvelujen kohteena. Nyt haluttiin kysyä, missä määrin nämä palvelut todella vastaavat vammaisten henkilöiden tarpeita ja odotuksia. Samalla haluttiin kysyä, miten vammaisia seurakuntalaisia voidaan auttaa tasa-arvoon ja täyteen osallistumiseen, ei vain avun vastaanottajina ja kohderyhmänä, vaan itse aktiivisesti toisia palvellen. Myös haluttiin pohtia tilannetta, jossa kirkon työntekijä sairastuu itse vakavasti tai vammautuu.¹⁰⁰ Tavoitteiden asettelu ilmensi uutta ajattelutapaa. Vammaisia henkilöitä oli aiemmin kohdeltu passiivisina kohteina. Nyt nähtiin tärkeäksi lisätä mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan ja kiinnittää huomiota tasa-arvon esteisiin.¹⁰¹

Piispa Erkki Kansa-aho kuvasi avauspuheenvuorossaan vammaisuuden ongelmaa kirkolle tutuksi kristillisen diakonian vuosisataisen työn kautta. Vammaisten ihmisten asemaa kirkossa voidaan Kansan-ahon mielestä tarkastella kolmesta näkökulmasta. Vammainen ihminen on seurakunnallisen toiminnan ja erityisesti diakoniatyön kohde, hän osallistuu itse seurakunnan toimintaan ja hän voi olla seurakunnan työntekijä. Kirkollisessa keskustelussa kaikkiin näihin on tullut Kansan-ahon mukaan uudenlaista ajattelua.¹⁰²

Vammaiset ihmiset ovat olleet auttamisen kohteena apostolien ajasta asti, mutta auttamisen tavat ovat vaihdelleet. Kansan-ahon mukaan näkyvin parhaillaan tapahtuva muutos on vammaisuuden käsitteen laajeneminen. Vammaisuuden piiriin lasketaan enemmän ryhmiä kuin aiemmin, mm. kehitysvammaiset sekä mielenterveyden ja alkoholin aiheuttamat vammautumiset. Vammaisuuden käsitteen laajeneminen tarkoittaa myös sitä, että vammaisuuden vaikutuksen nähdään ja myönnetään ulottuvan myös ympäristöön eli ennen muuta perhepiiriin ja työpaikallekin. Raja terveen ja vammaisen välillä on kaventunut. Yksiselitteistä vammaisuutta ei enää ole olemassakaan. Vammaisuuden normalisoituminen on otettava huomioon diakoniatyössä.¹⁰³

Kansan-ahon mukaan osallistumisen esteet seurakunnan toimintaan ovat joskus niin suuria, että palvelun kohteena oleminen jää ainoaksi tavaksi olla. Hän korosti, että vammaisia ihmisiä ei pitäisi vain tuoda tilaisuuksiin, vaan antaa heille vastuuta, mikäli se suinkin on mahdollista. Aktiivinen osallistuminen hävittää raja-aitoja ja yhdistää ihmisiä. Seurakunnallisten rakennusten rakentamiseen on kiinnitetty huomiota, jotta ulkonaiset esteet vähenisivät. Edistystä on tapahtunut myös vammaisten ihmisten sielunhoidossa. Suuri

⁹⁹ Vammainen ihminen, 7, 9. Rusama, 156.

¹⁰⁰ Vammainen ihminen, 10. Rantala, 234.

¹⁰¹ Rantala, 235.

¹⁰² Kansan-aho, 14.

¹⁰³ Kansan-aho, 14-15.

edistysaskel on uusi kehitysvammaisten rippikoulutoiminta. Muillekin vammaisryhmille on järjestetty leirejä ja tapaamisia.¹⁰⁴

Kansa-aho viittaa kirkkolakiin ja pappisviran edellytyksiin ja toteaa, että virka on kyettävä hoitamaan niin, että se vastaa tarkoitustaan.

Rakkauden ja tosiasioiden tunnustamisen periaatteiden tulisi vaikuttaa asenteisiin. Vammaiset ihmiset odottavat ennen kaikkea asenteiden muutosta, jotta he voisivat olla samanarvoisia muiden kanssa. Asenteiden kasvattamista on Kansan-ahon mukaan edellytettävä myös vammaisilta ihmisiltä itseltään, sillä katseen suunta vaikuttaa ratkaisevasti ihmiselämään.¹⁰⁵

Symposiumissa vt. professori Urpo Kuotola kuvasi Suomessa 1980-luvun alussa vallitsevaa epätarkkaa kuvaa vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin edellytyksistä. Tietoa ja tutkimusta ei ole, mikä näkyy päätöksentekijöiden käytettävissä olevien vaihtoehtojen niukkuutena. Vallitsevana aikana vammaisuuden käsitettiin yhteiskuntatieteissä kuuluvan sosiaalisiin ongelmiin ja niistä avuttomuuden kategoriaan. Sosiaalisten ongelmien muut määrittelyluokat olivat poikkeavuus ja köyhyys. Avuttomuus sisälsi tietojen ja taitojen puutetta sekä fyysistä avuttomuutta. Samalla avuttomuus aiheutti normien mukaista selviämättömyyttä ja syrjäytymistä. Nämä identiteetin rakennusaineet painoutuivat eri tavoin eri vammaisryhmissä. Tällä kaikella oli merkittävä vaikutus yksilön keskeisten hyvinvointitavoitteiden estymiselle, esim toimeentulolle, syrjimättömyydelle, tasa-arvoisuuden kokemukselle, yhteiskunnalliselle epäoikeudenmukaisuudelle ja esteettömälle ympäristölle.¹⁰⁶

Symposiumin jaostot antoivat omien työskentelyjensä pohjalta suuren joukon hyvin erilaisia ja eri kokoisia esityksiä. Osa oli hyvin konkreettisia liittyen rakennetun ympäristön esteettömyyteen. Esitykset liittyivät myös mm. työntekijöiden koulutukseen, Diakonia-lehden teemanumeroon, yhteistyöhön vammaisjärjestöjen kanssa ja KDK:n virkoihin.¹⁰⁷

Samalla koettiin, että vammaisten henkilöiden arkipäivän vammaisuutta koskevien kysymykset eivät kohdanneet symposiumissa teologista ajattelua. Yhteistä keskustelun tasoa oli vaikea löytää.¹⁰⁸ Sairautta ja vammaisuutta pohdittiin niin Raamatun, kirkon kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Vammaisuutta tarkasteltiin laajempänä ilmiönä, ei yksittäisten vammaisryhmien konkreettisina kysymyksinä. Tähän vaikutti osaltaan se, että symposiumia valmisteltiin lähinnä vammaisten parissa työskentelevien asiantuntijoiden toimesta.¹⁰⁹

Merkittävin muotoilu tapahtui Vammaisuuden teologian jaostossa, jota johti teol. lis. Simo Talvitie. Jaoston raportissa todetaan, että vammaisuus ei kuulu Jumalan alkuperäiseen luomakuntaan, joka oli luonteeltaan kokonaan hyvä. Jumalan luomistyössä ilmenee kyllä moneutta ja erilaisuutta, mutta kärsimys, sairaus ja vammaisuus kuuluvat syntiinlankeemuksen jälkeiseen maailmaan. Luomiseen perustuva erilaisuus tai rajoittuneisuus ei ole sellaisenaan kärsimystä tuottavaa ja pahaa.¹¹⁰

Talvitie jatkaa, että kärsimys, sairaus ja vammaisuus ovat langenneen ihmiskunnan yhteistä taakkaa. Jumalan ilmoitus Kristuksessa paljastaa meille, että ajatus vammasta omien tai esim. vanhempien synnin rangaistuksena on väärä. ”Vammaisuus on synnin seurausta koko ihmiskuntaa koskevassa mielessä. Kaikki

¹⁰⁴ Kansan-aho, 15.

¹⁰⁵ Kansan-aho, 16.

¹⁰⁶ Kuotola, 43-46.

¹⁰⁷ Vammainen ihminen, 53-65.

¹⁰⁸ Vammainen ihminen, 7.

¹⁰⁹ Rantala, 234. Kuusi 2016a, 61.

¹¹⁰ Vammainen ihminen, 51. Kuusi 2016a, 63.

ihmiset ja koko luomakunta elävät turmeluksen ja katoavaisuuden alaisina ja odottavat lopullista vapautusta.”¹¹¹

”Vamma sinänsä on luonteeltaan paha.”¹¹² Se haastaa vammaisen itsensä ja hänen lähipiirinsä tulemaan vamman kanssa toimeen. Se haastaa kasvuprosessiin, jossa henkilö kestää paremmin inhimillistä todellisuutta.

Raportti kuvaa, että vamma, joka on pahuuden ja turmiovoimien työtä, kuuluu kuitenkin maailmaan, jota Jumala kokonaan hallitsee. Jumalan vastaus kärsimykseen on maailmaan tullut Kristus. Kristuksen sovitustyön tähden kaikki maailmassa palvelee Jumalan hyvää tarkoitusta. ”Vammainen saa nähdä itsensä Kristuksen lunastamana ihmisenä, jonka kaikki rajoitukset ja niiden aikaansaama katkeruus ja viha on sovitettu.”¹¹³

Kivirannan mukaan vammaisuus voidaan liittää ajatukseen ristin kantamisesta. Jumalan käyttää ristin kantamista salatulla tavalla tarkoituksiinsa, jotka selviävät vasta iankaikkisuudessa. Vammaisella henkilöllä on se toivo ja varmuus, että Kristuksen pelastustyön myötä kaikki paha, jopa kuolema, voitetaan.¹¹⁴

Ihmiskunta elää yhteistä elämää luomisen perusteella. Kristillinen seurakunta on elämänyhteyttä Kristuksen ruumiissa lunastuksen perusteella. Silloin myös kärsimys on yhteistä ja sen kantaminen. Yhteyden esteissä ilmenee ihmiskunnan yhteinen synty. Yksilöllinen ja yhteisöllinen itsekkyydestä kohtaamasta vammaista lähimmäistä. Sielunhoitaja joutuu kokemaan syvää avuttomuutta siitä, ettei tiedä, miksi juuri tämä ihminen joutuu kantamaan niin suusta osaa ihmiskunnan yhteisestä taakasta. ”Yhdessä hänen kanssaan näemme, että elämme kuoleman ruumiissa, mutta tämmöisinämme elämän Hengen vapauttamina.”¹¹⁵

Alustuksessaan jaostolle Kiviranta sanoo, ettei ketään tule opettaa tai vaatia hyväksymään sairauttaan tai vammaisuuttaan. Kärsimykset, rajoitukset ja paha kuuluvat ihmiskunnan vastaisten tuhovoimien työhön eli synnin, kuoleman ja perkeleen aikaansaannoksiin. Mitään pahaa ei pidä hyväksyä, eikä pahaa sanoa hyväksi. Kivirannan mukaan ihmisen on kuitenkin opittava hyväksymään itsensä. Silloin ihminen hyväksyy toisen ihmisen ja sen tosiasian, että ihmiskunnassa on murtuneisuutta. Kristuksen lunastustyössä ihminen löytää minuutensa ja voi kantaa myös sen, mikä on negatiivista ja pahaa.¹¹⁶

Keskustelu vammaisuuden teologiasta oli sysätty alkuun ja se oli symposiumin tärkein saavutus.

Kirkko ja vammaiset -symposium 1985

II Kirkko ja vammaiset – symposium järjestettiin Tampereella 12.-14.11.1985. Symposium alkoi yhteisellä jumalanpalveluksella, jossa kiinnitettiin todella huomiota siihen, miten eri tavalla vammautuneet ihmiset voisivat aidosti olla osallisia siitä. Vammaiset ja ei-vammaiset ihmiset toimittivat sen yhdessä.

Symposiumin tärkein anti oli ymmärrys siitä, että kirkko tarvitsee vammaistyön ohjelman, jota symposiumin jälkeen alettiin valmistella. Fyysinen ympäristö sai paljon huomiota. Vammaisiin ihmisiin suhtautuminen ja asennoituminen sekä niistä kumpuava toiminta herättivät paljon keskustelua.¹¹⁷

¹¹¹ Vammainen ihminen, 51. Kuusi 2016a, 63.

¹¹² Vammainen ihminen, 52.

¹¹³ Vammainen ihminen, 52.

¹¹⁴ Vammainen ihminen, 52.

¹¹⁵ Vammainen ihminen, 52.

¹¹⁶ Kiviranta, 67-68.

¹¹⁷ Vammainen ihminen, 7, 96-105, 113, 115. Kuusi 2016a, 61.

Symposium antoi merkittävän määrän ponsia asioiden eteenpäin viemiseksi. Ne koskivat mm. kirkkoa työnantajana, vammaisuuden huomioimista koko seurakuntatyössä, ei vain diakoniassa, asennekasvatusta, työntekijöiden koulutusta ja vammaistyöryhmien perustamista seurakuntiin. Ponsi virsikirjan saamisesta pistekirjoitukselle toteutui varsin pian sekä suomen että ruotsin kielellä.¹¹⁸

Tässä symposiumissa ei ollut varsinaista vammaisuuden teologiaan keskittynyttä jaostoa. Vammaisuuden eettiset kysymykset – jaoston raportti alkaa: ”Jumala on elämän luoja, myös vammaisen. Tämä merkitsee vammaisen täyttää ihmisarvoa ja tasa-arvoisuutta muiden kanssa. .. Uuden Testamentin sanoman perusteella emme voi hyväksyä ajatusta, että sairaus, vammaisuus ja kärsimys olisivat synnin aiheuttama rangaistus niille, joita ne kohtaavat.”¹¹⁹ Jeesus mursi käsityksen, että menestys tai terveys olisivat ensisijainen merkki Jumalan siunauksesta. Jumala itse ilmaisi itsensä kärsivässä Kristuksessa, joka samaistui halveksittuihin ja heikkoihin. Yhä kohtaamme Kristuksen kärsivässä Kristuksessa. Jumalan siunaus voi sisältyä myös kärsimyksen, ihmisen vajavuuden ja rajallisuuden kohtaamiseen ja niiden keskellä elämiseen.¹²⁰

Kristilliseen ihmiskäsitykseen kuuluu kasvaminen erilaisuuden hyväksymiseen. Kasvu tapahtuu oman rajallisuuden kohtaamisen läpi. Ihmisten tasa-arvoisuuteen kuuluu, että auttajat ja autettavat kohtaavat samalla tasolla ja etsivät ratkaisuja yhdessä. Tässä vuorovaikutuksessa vammaisia henkilöitä on rohkaistava ja autettava olemaan oman elämänsä subjekteja.¹²¹

Vammaisuuden teologian painotukset ovat muuttuneet ratkaisevasti ensimmäisestä symposiumista. TT Keijo Plit toteaa esitelmässään, että Kristus opettaa selkeästi (Luuk 13:1-5), etteivät vammaisuus, kärsimys tai sairaus ole synnin seurausta. Hänen mukaansa vammaisen henkilö voi olla täysivaltainen, tasavertainen seurakunnan jäsen, kun hän saa palvella toisia ihmisiä Jumalan moninaisen armon hyvänä huoneenhaltijana. Se toteutuu, kun ihmiset suhteuttavat koko olemuksensa ja olemassaolonsa toisten olemukseen ja olemassaoloon.¹²²

Sielunhoito ja asenteet – jaosto näkee kirkon akuutiksi haasteeksi vammaisuuden teologian selventämisen. Sielunhoitotyön ja asennekasvatuksen pohjana seurakunnissa on tutkimuksen, keskustelun ja opetuksen aloittaminen vammaisuuden teologiasta. Raportti näkee, että kirkon kaikkien työntekijöiden perus-, täydennys- ja erityiskoulutukseen tarvitaan vammaisuuden teologian tiedollista ja elämyksellistä opetusta. Oppikirja vammaisuuden teologiasta on tervetullut ja välttämätön apuväline.¹²³

Kirkko ja vammaiset -symposium 1989

III Kirkko ja vammaiset –symposium pidettiin Helsingissä 17.-19.11.1989 kolmensadan hengen voimin. Sen aiheena oli: Saako ihminen olla vammaisen ihminen?

Jo otsikko herätti keskustelua. Pitäisikö kysyä: Onko ihmisellä oikeus olla vammaisen ihminen? Nyt ohjelmassa oli paljon vaikutusta yhteiskunnallisesta muutoksesta ja keskustelusta sekä alustajia yhteiskunnan areenoilta.

¹¹⁸ Vammaisen ihminen, 118-119. Rusama 156.

¹¹⁹ Vammaisen ihminen, 106.

¹²⁰ Vammaisen ihminen, 106.

¹²¹ Vammaisen ihminen, 106.

¹²² Plit, 92,95.

¹²³ Vammaisen ihminen, 114.

Kirkkoneuvos Timo Rusaman mukaan kirkko arvostaa suuresti yhteiskunnassa otettuja edistysaskeleita vammaistyössä. Valtava-laki, vammaispalvelulaki ja vammaistukilaki ovat merkittäviä saavutuksia. Lait ovat lisänneet alan palveluja niin määrällisesti kuin laadullisestikin huomattavasti. Uudet lait ovat parantaneet taloudellista turvallisuutta. Todellista köyhyyttä näkyy kuitenkin usein kasaantuvan niille, joilla on jo muutenkin monia kysymyksiä elämässään. Vakavaksi ongelmaksi on kuitenkin nähty se, että palvelujen laatu ja määrä osittain riippuvat siitä, millä paikkakunnalla sattuu asumaan. Palvelut teknistyvät kovaa vauhtia. Se on ongelma osalle palvelusaaajista.¹²⁴

1980-luvulla kirkossa tapahtui paljon niin vammaisten ihmisten omana aktivoitumisena kuin kirkon työssä. Nyt kuultiin myös odotuksia ja kritiikkiä kirkon työlle. Kehitysvammaistyössä oli saatu viiteentoista erityishuoltopiiriin kehitysvammaistyön papin/lehtorin virka. Lisäksi Rinnekodissa oli teologin virka ja Vaalijalassa papin virka. Kehitysvammaistyön diakonian viranhaltijoita oli seitsemässä suuressa seurakunnassa. Kehitysvammaisten rippikoulut oli saatu toteutukseen seurakuntien omana toimintana. Vaikeimmin kehitysvammaisten rippikouluasia piti vielä järjestää. Kokonaiskirkko avusti taloudellisesti paljon kuurojen lehtitoimintaa, rippikouluja ja leirejä (60-70% KDKn vammaistyön budjetista). Markuksen evankeliumi oli saatettu viittomakielelle. Kirkon piirissä oli monia käytössä tai kokeilussa olevia elektronisia viestintävälineitä kuulovammaisille tai kuuroille. Vammaisjärjestöjä oli liittynyt yhteen ja ne olivat järjestäneet kehitysyhteistyötä muiden maiden vammaisten auttamiseksi auttamaan itse itseään.¹²⁵

Symposiumista lähti eduskuntaan vaatimus viittomakielen aseman määrittämisestä Suomen viralliseksi kieleksi ja sen mukaisiin muihin toimiin ryhtyminen. Piispainkokoukselle ja kirkolliskokoukselle lähti ponsi kirkon selkeästä kannanotosta ihmisarvoon. Samalla ponsi korosti, että kirkon tulisi ottaa kantaa myös sikiötutkimukseen, geeniteknologiaan, selektiiviseen aborttiin ja eutanasiaan. Piispainkokoukselle ja kirkolliskokoukselle lähtivät myös ponnet vammaisten todellisten mahdollisuuksien parantamisesta osallistua seurakuntien hallintoon ja toimintaan sekä viestinnän parantamisesta mukaan lukien pienten vaikeavammaisryhmien tarpeet. Piispainkokoukselle osoitetussa ponnessa kiinnitettiin huomiota vammaisten huonoon työllistymiseen kirkon piirissä ja asiantilan parantamiseen koulutuksella, realismilla työpaikoilla ja asenteiden muuttamisella. Kirkkohallitukselle ja seurakunnille lähti ponsi mielenterveyden häiriöistä kärsivien kohtaamisen parantamisesta työntekijöiden ja seurakuntalaisten koulutuksella. Muut ponnet koskivat mm. kehitysyhteistyöprojekteja ja vapaaehtoistyön kehittämistä.¹²⁶

Symposiumien välissä 1990-luku

1990-luku meni kirkossa vammaispoliittisessa käymistilassa. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskuksessa Kirkkohallituksessa oli työalasihteeri näkövammaistyössä (1965-), kehitysvammaistyössä (1976-) ja diakonisihteeri. Kokonaiskirkollinen vammaistyön ajattelu tai ohjelmatyö oli siivu jokaisen työkenttää. Siihen ei riittänyt resurssia, mutta näky ohjelmatyön merkityksellisyydestä kokonaiskirkossa oli löytymässä. Yhteistyö järjestöjen kanssa oli alueellista ajatusten vaihtoa, ei vielä kokonaiskirkon tavoitteellista yhteistyötä. 1990-luvun lama muutti diakoniatyötä ja sen painopisteitä. Suora avustustyö lisääntyi taas.

Merkittävä asia 1990-luvulla oli se, että viittomakieli tuli Suomen viralliseksi kieleksi perustuslakiin 1995. Viittomakielen aseman nousu yhteiskunnassa oli tapahtunut selkeästi kuurotietoisuuden noustessa.

¹²⁴ Rusama, 159.

¹²⁵ Rusama, 157-158, 160, 169-177. Kuusi 2016a, 62.

¹²⁶ Vammaisen ihminen, 182, 191, 193-194.

Viittomakielisillä oli vahvoja kansainvälisiä yhteyksiä (mm. Liisa Kauppinen, Markku Jokinen). Yhteiskunta kaikille –ohjelma vaikutti omalta osaltaan yhteiskunnan kehityksessä.

Seurakuntalaiset olivat hyväksyneet kirkon työntekijöiden puutteellisemmankin viittomakielen kielitaidon, mutta nyt vammaisjärjestöt kyseenalaistivat seurakunnan työntekijöiden kielitaitoa. Koulutetut tulkit koettiin kielen osaajiksi. Vuonna 1997 kuurojen papit siirtyivät valtion viroista kirkon viranhaltijoiksi. Kirkko alkoi kantaa kokonaisvastuutaan seurakuntalaisten palvelemisesta. Vuonna 1998 kirkolliskokous päätti, että keskeiset jumalanpalveluksen ja uskonelämän tekstit käännetään viittomakielelle ja tehdään saatujen kokemusten perusteella päätös jatkosta. 1997 aloitti kuurojen pappi työalasihteerinä Kirkkohallituksessa vastaten samalla käännöstyöstä. Jumalanpalveluksen keskeisiä tekstejä 2001 seurasivat käännökset Luukkaan evankeliumi 2007, messu ja toimitukset 2008, evankeliumikirjan käännöksiä 2008 ja 2009, Vanhan Testamentin alkukertomukset 2010, Johanneksen evankeliumi 2011, keskeisiä tekstejä suomenruotsalaisella viittomakielellä 2011 ja kodin siunaaminen 2012.

Kirkko kaikille -symposium 2002

Kirkon neljännessä vammaissymposiumissa eli Kirkko kaikille -symposiumissa Jyväskylässä 13.-15.02.2002 laadittiin ensimmäisen luonnos Kirkko kaikille – ohjelmasta. Ohjelmatyön isänä toimi symposiumin puheenjohtaja, piispa Yrjö Sariola. Eri jaostoissa valmisteltiin pohjatekstejä, jotka Sariola veti yhteen viimeisessä istunnossa.

Keskustelu oli vielä hyvin diakonia painotteista suhteessa vammaisiin ihmisiin. Juhani Veikkola näki avajaispuheessaan neljänlaisia tarpeita kirkon tehtävän toteutumiseksi nimenomaan vammaisten keskuudessa. Tarvitaan vammautuneiden ja heidän perheidensä sielunhoidollista tukemista, vammaisten ihmisarvon ja oikeuksien puolustamista, vammaisten erityistarpeiden huomioon ottamista seurakuntien toiminnassa ja näiden kysymysten erityistä tuntemusta ja koulutusta siihen.¹²⁷

Piispa Yrjö Sariola loi vahvan teologisen pohjan vammaispoliittiselle ohjelmalle omassa raamattututkistelussaan. Sariola piti ratkaisevan tärkeänä kysymyksenä, sitä mikä yhteisö kirkko oikein on. ”Meidän on pyrittävä sellaiseen vammaisohjelmaan, joka nousee kirkon omista perusteista, sen olemuksesta ja tehtävästä. Työskentelyssämme ei ole sen tähden kyse vain oman kirkkomme, vaan syvimmältään Kristuksen yhteisen kirkon vammaisohjelmasta.”¹²⁸

Sariolan mukaan kirkko todella kuuluu kaikille, koska Kristus kuuluu kaikille. Hän on tullut maailmaan kaikkien Vapahtajaksi. Kristuksen kirkko ei ole epämääräinen tai hahmoton. Kirkkoon jäsennyttä kiinteästi ja selkeästi niin, että Paavalin sanoin sen monet eri jäsenet muodostavat yhden ruumiin. Kristuksen kirkko on sen jäsenten oma yhteisö. Kirkon jäsenenä henkilö ei ole ulkopuolinen, vaan kuuluminen on yhtä kiinteää kuin ruumiin jäsenellä yhteen kokonaisuuteen.¹²⁹

Jäsenyminen kirkkoon on Sariolan mukaan yksiselitteisen selkeää: se toteutuu kasteessa. Jäsenyminen Kristuksen kirkkoon ei perustu mihinkään ominaisuuteen, ei syntyperään, ei sukupuoleen, ei kykyihin tai saavutuksiin, vaan kokonaan Jumalan lahjoittamaan pelastukseen. Pyhä Henki kirkastaa tämän lahjan, synnyttää uskon ja yhdistää jäsenet yhdeksi Kristuksen ruumiiksi. Juuri tästä syystä kirkko on kaikkien kirkko. Jäsenyys ei perustu mihinkään ominaisuuteen ihmisissä itsessään, vaan Jumalan lahjaan, jonka kaste välittää. ”Kaste asettaa meidät kaikki samalle lähtöviivalle. Kukaan ei ole toista edellä tai toista jäljessä.

¹²⁷ Veikkola, 1.

¹²⁸ Sariola, 1.

¹²⁹ Sariola, 1-2.

Näin olemme kaikki samanarvoisia. Kasteeseen perustuva jäsenyys merkitsee suurta kaikkien jäsenten tasa-arvoisuuden puolustusta.”¹³⁰

Sariolan mukaan oleellista on, että Kristuksen kirkon ykseys ja sen jäsenten moninaisuus kuuluvat yhteen. Jo ensimmäisenä helluntaina eri puolilta tulleet, eri kansoja edustavat, eri kieliä puhuvat ja eri yhteiskuntaluokkia edustavat ihmiset saivat kasteen ja jäsenyivät Kristuksen kirkkoon. Syntymässä saadut erityispiirteet säilyivät ihmisten muodostaessa yhden kokonaisuuden. Sariola korosti, että on samalla kertaa pidettävä kiinni jäsenten moninaisuudesta ja erilaisuudesta sekä jäsenten muodostamasta yhdestä kokonaisuudesta, Kristuksen ruumiista.¹³¹

Vammaispoliittista ohjelmatekstiä lähti kirjoittamaan Kynnyksessä vaikuttanut Elisa Pelkonen. Hänen menehdyttyään ohjelmatekstin laati Sari Loijas. Hän kirjoitti ohjelman vammaispoliittiselle kielelle. Jotain jaostojen kirkolliselle kielelle laadituista pohjateksteistä jäi pois, jotain tuli yhteiskunnallisemmin sanoitetuksi. Ohjelma oli edelleen reaktio valtion vuoden 1995 Yhteiskunta kaikille – ohjelmalle.

Kirkko kaikille, kirkon vammaispoliittinen ohjelma 2003

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vammaispoliittinen Kirkko Kaikille -ohjelma hyväksyttiin Kirkkohallituksen täysistunnossa 13.8.2003.

Ohjelma on kirkon puheenvuoro vammaisten ihmisten tasavertaisuuden toteutumiseksi yhteiskunnassa. Ohjelma on tarkoitettu käsikirjaksi seurakuntien työntekijöille, luottamushenkilöille ja seurakuntalaisille. Sen tarkoituksena on auttaa sekä kirkkoa että vammaisia ihmisiä itseään tiedostamaan ja kehittämään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua seurakunnalliseen toimintaan.¹³² Selkeästi vielä ei puhuta vammaisten henkilöiden omasta subjektina toimimisesta vaan osallistumisesta johonkin. Kirkon työtä vammaisten ihmisten parissa tarkastellaan ohjelmassa eri vammaryhmien kautta.

Samaa ajatusta jatkaa ohjelman muotoilu, jossa ensin todetaan, että ohjelma nousee kirkossa tehdyn vammaistyön tarpeista ja haasteista, ja sitten jatketaan, että vammaistyön tavoitteena on ollut tuoda kristillinen usko vammaisten ulottuville.¹³³ Muotoilu kuvaa me-he -asettelua kirkon työssä.

Ohjelma asettaa kuitenkin päämääräksi vammaisten ihmisten äänen saattamisen kuuluville kirkon toiminnassa ja päätöksenteossa. ”Ohjelman avulla halutaan taata edellytykset vammaisten ihmisten täysivaltaistumiselle kirkon piirissä. Täysivaltaistuminen tarkoittaa mahdollisuutta käyttää kaikkia ihmisoikeuksiaan.”¹³⁴ Tämän toteuttamiskeinoksi ohjelma mainitsee perustettavat seurakunnalliset vammaisneuvostot yhdessä paikkakunnan vammaisyhdistysten kanssa.

Tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten vammaispoliittisena taustana ovat Yhdistyneiden Kansakuntien vuonna 1993 antamat yleisohjeet vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamisesta. Samoin ohjelmassa todetaan, että Kohti yhteiskuntaa kaikille, Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuodelta 1995 näyttää suuntaa kirkon ohjelmalle. Kirkko kaikille -ohjelma

¹³⁰ Sariola, 2.

¹³¹ Sariola, 3.

¹³² Kirkko kaikille, 3.

¹³³ Kirkko kaikille, 3.

¹³⁴ Kirkko kaikille, 5.

tarkastelee valtiovallan em. ohjelman toteutumista kirkossa ja seurakunnissa.¹³⁵ Näyttää siltä, että ohjelmaa ei tehty kirkon lähtökohdista käsin vaan yhteiskunnallisen mallin mukaisesti.

Ohjelman tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset jakaantuvat seitsemään osaan.

1) Tietoa kaikille: ”Tähän perustuen jokaiselle on varmistettava keino tiedon saamiseksi ja itsensä ilmaisemiseksi. Kuuroille on tarjottava mahdollisuus viestintään viittomakielellä, näkövammaisille iso- ja pistekirjoituksella, luku- ja hahmotushäiriöisille selkokielellä ja puhevammaisille muilla puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä sekä selkokielellä henkilöille, joilla on vaikeuksia lukemisessa ja/tai ymmärtämisessä. Sähköinen tiedonvälitys on otettava laajassa mielessä entistä tehokkaampaan käyttöön. .. Viittomakieliset ovat kielivähemmistö, joka tulee ottaa huomioon kirkon toiminnassa.”¹³⁶

2) Fyysiset ja henkiset kynnykset pois: ”Saavutettavuus on yksi tärkeimmistä osallistumisen edellytyksistä. Se sisältää fyysisen ja psyykkisen ulottuvuuden. Osallistumisen esteinä voivat olla fyysiset rakenteet, ympäristön monimutkaisuus, asiayhteyksien epäselvyys, omat ja muiden asenteet, arkuus tai avuntarve.”¹³⁷

3) Apuvälineet ja toisen ihmisen apu: ”Apuvälineet ovat olennainen osa vammaisen ihmisen elämää. Seurakunnat varmistavat, että niiden käyttäminen on kirkon tiloissa mahdollista. .. Henkilökohtaisten apuvälineiden lisäksi jotkin kiinteästi asennetut laitteet ovat osa saavutettavaa toimintaympäristöä. .. Apuvälineet eivät milloinkaan täysin kata vaikeavammaisen henkilön avuntarvetta. Siksi toisen ihmisen antama apu on välttämätöntä.”¹³⁸

4) Vammaiset mukaan päätöksentekoon: ”Kirkko tukee ja rohkaisee vammaisia ihmisiä äänestämään kirkollisvaaleissa .. ja asettumaan tavanomaisella tavalla ehdolle kirkollisvaaleihin. .. Yksi tärkeimmistä kirkon vammaispoliittisista tavoitteista on Kirkkohallituksen alaisuuteen perustettava kirkon vammaisneuvosto.”¹³⁹

5) Vertaistuki ja säännöllinen sielunhoito osaksi kirkon vammaistyötä: ”Jotkut vammat vaikeuttavat tai estävät tavanomaisen vuorovaikutuksen. Kaikilla ihmisillä seurakunnassa on kuitenkin oikeus tulla ymmärretyksi ja saada tarvitsemaansa sielunhoitoa. .. Vertaistuki kuuluu osana Kirkko kaikille -ajatteluun. Kirkko kaikille -ajattelu ei merkitse vammaisten eristämistä toisista vammaisista, vaan elämistä yhdessä samanlaisten ja erilaisten ihmisten kanssa.”¹⁴⁰

6) Vammaisia ammattilaisia kirkon palvelukseen: ”Suurimmat vammaisten työllistymistä vaikeuttavat esteet ovat asenteellisia. Vammaiset eivät rohkene hakeutua työelämään tai heitä ei palkata. Rakennetun ympäristön ongelmat, apuvälineiden ja avustajapalveluiden puute vaikeuttavat vammaisten ihmisten kykyjen käyttöönottoa. .. Kirkko ja seurakunnat kehittävät työolojaan myös vammaisten työntekijöiden tarpeet huomioon ottaen.”¹⁴¹

7) Yhteistyö on tie kohti kestävästä kehitystä: ”Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja seurakunnat vahvistavat vammaisjärjestöjen ja -neuvostojen asemaa osana yhteistyöverkostoaan.”¹⁴²

Valmistelusympösymposiumissa Jyväskylässä 2002 todettiin, että ohjelman lähtökohta on Raamatun sanoma. Sen mukaisesti kirkko kuuluu kaikille, koska Kristus kuuluu kaikille. ”Ohjelmassa esitettävät tavoitteet ja

¹³⁵ Kirkko kaikille, 3-4.

¹³⁶ Kirkko kaikille, 6.

¹³⁷ Kirkko kaikille, 7.

¹³⁸ Kirkko kaikille, 8.

¹³⁹ Kirkko kaikille, 9.

¹⁴⁰ Kirkko kaikille, 9-10.

¹⁴¹ Kirkko kaikille, 10-11.

¹⁴² Kirkko kaikille, 11.

toimenpide-ehdotukset perustuvat kristilliseen etiikkaan ja ihmiskäsitykseen. Ne nousevat kirkon uskosta, olemuksesta ja tehtävästä.”¹⁴³

Kirkko kaikille –ohjelman päämääräksi on asetettu seurakunta, joka ottaa huomioon tasavertaisesti kaikkien jäsentensä tarpeet. Se joustaa ja sopeuttaa toimintaansa ja rakenteitaan, jotta tämä toteutuu.

Ohjelmateksti käyttää raamatullista vertausta ruumiista ja ruumiinosista selventämään seurakuntalaisten jäsentymistä seurakuntaan. Kirkon jäseneksi ja seurakunnan yhteyteen tullaan kasteessa. Yhteys ei perustu mihinkään ihmisen ominaisuuteen, syntyperään, sukupuoleen, kykyihin tai saavutuksiin, vaan kirkkoon jäsentyminen tapahtuu Jumalan lahjoittamana pelastuksena Jeesuksessa Kristuksessa.¹⁴⁴

Ihmiskäsityksessään ohjelma lähtee siitä, että ihminen on luotu Jumalan kuvaksi, ja toteaa, että vammaisuus ei himmennä tätä kuvaa. Kristuksen kirkon olemukseen kuuluu se, että seurakunnan jäsenet ovat erilaisia. Jo ensimmäisen helluntain kertomus eri maista, roduista, elinpiireistä ja kielistä tulleista ihmisistä, jotka kuuluivat evankeliumia omalla kielellään, on kuva ihmisten erilaisuuden hyväksymisestä. Jokainen ihminen on yhtä arvokas kuin toinen, koska hän on olemassa Jumalan tahdosta.¹⁴⁵

Vammaisuus on asiointi, joka vaikuttaa Ihmisen arkeen. Sitä ei voi kattavasti määritellä. Se vaikuttaa ihmisen henkiseen hyvinvointiin, ihmissuhteisiin, arkisuoriutumiseen ja taloudelliseen toimeentuloon, mutta se ei ole kaikki, eikä oikeuta määrittelemään ihmistä vain vammaisuuden kautta. Elämä sinänsä on aina arvokasta. Ohjelman mukaan kirkon tehtävä on vahvistaa yksilön voimavaroja ja ihmisarvon tuntoa. Lisäksi kirkon tehtävänä on vaikuttaa siihen, että jokaisen elämä on mielekästä ja oma ihmisyyks voi toteutua. Vähäosaisuuden leimasta on pyrittävä eroon.¹⁴⁶

Ohjelma ottaa kantaa myös vammaisuuden aiheuttamaan kärsimykseen. Sitä lisäävät ympäristön asenteet ja syrjintä sekä yksilön itsenään koskevat kielteiset käsitykset. Kirkon tehtävänä on asettua rohkeasti ihmisen rinnalle, vaikka selkeitä vastauksia kärsimyksen kysymykseen ei olekaan. Kirkon on myös pyrittävä aina lieventämään kärsimystä ja poistamaan se, mikäli se on mahdollista.¹⁴⁷

Kirkon vammaistyön neuvottelukunta

Kirkko kaikille –ohjelma asetti yhdeksi tärkeimmäksi tavoitteekseen perustaa Kirkkohallituksen alaisuuteen kirkon vammaisneuvosto, jonka tehtävänä on huolehtia Kirkko kaikille –ajattelun toteutumisesta kirkossa samalla tavalla kuin valtakunnallinen vammaisneuvosto valvoo vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumista.¹⁴⁸ Se jäseniksi tuli nimittää edustajia eri vammaisjärjestöistä, kirkon hallinnosta ja seurakunnista.

Kirkkohallitus perusti Kirkon vammaistyön neuvottelukunnan 18.1.2005. Johtosääntö määrittelee ensimmäisessä pykälässään: ”Kirkon vammaistyön neuvottelukunta on kirkkohallituksen asettama toimielin, jonka tehtävänä on auttaa seurakuntia tuomaan kristillinen usko vammaisten ihmisten ja heidän läheistensä elämään sekä tukea kirkon vammaisohjelmien toteutumista.”¹⁴⁹

¹⁴³ Kirkko kaikille, 3.

¹⁴⁴ Kirkko kaikille, 4.

¹⁴⁵ Kirkko kaikille, 5.

¹⁴⁶ Kirkko kaikille, 5.

¹⁴⁷ Kirkko kaikille, 5.

¹⁴⁸ Kirkko kaikille, 9.

¹⁴⁹ Kirkon vammaistyön neuvottelukunnan johtosääntö, 1§.

Neuvottelukunnan tehtävänä on seurata ja edistää vammaispoliittisten ohjelmien toteutumista kirkossa ja linjata vammaistyötä kokonaiskirkon tasolla. Se seuraa tasa-arvoisen osallistumisen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista vammaisten ihmisten elämässä ja yhteisöjen rakenteissa.

Neuvottelukunta seuraa lainsäädännön kehitystä sekä yhteiskunnan ja kirkon hankkeita ja antaa niistä lausuntoja. Neuvottelukunta vahvistaa seurakuntien työntekijöiden ja luottamushenkilöiden vammaistietoisuutta ja edistää myönteisiä asenteita koulutuksen ja tiedotuksen avulla. Se edistää vammaisten henkilöiden hakeutumista kirkollisten alojen koulutukseen ja parantaa heidän rekrytointiaan kirkossa. Se pitää yhteyttä toimialansa valtakunnallisiin ja kansainvälisiin yhteistyökumppaneihin.¹⁵⁰

Kirkon vammaistyön neuvottelukunnan ensimmäisenä puheenjohtajana toimi talousjohtaja Jyri Klemola Jyväskylästä 2005-2007, toisena pääsihteeri Sari Loijas Helsingistä 2008-2011 ja kolmantena yrittäjä Jukka Sariola Helsingistä 2012-2024. Vuonna 2016 neuvottelukunnan nimeksi muutettiin Kirkon saavutettavuuden ja vammaisuuden neuvottelukunta.

Kirkko kaikille – symposium 2010

Kirkko kaikille –symposium pidettiin 8.-10.2.2010 Kuopiossa otsikolla ”Kyvyt käyttöön, tarpeet täyttöön”. Symposiumissa pohdittiin, millaisia esteitä vammaisten ihmisten täydelle seurakuntalaisuudelle on ja miten noita esteitä voitaisiin poistaa tai vähentää. Symposiumissa pohjustettiin Kirkko kaikille – ohjelman päivittämistä. Symposiumissa jouduttiin toteamaan, että kirkko on onnistunut varsin huonosti vammaisten ihmisten työllistäjänä.¹⁵¹

Kirkon diakoniateemana oli vuosina 2008 ja 2009 ”Työ ja osallisuus”. Yhteisvastuukeräyksessä kiinnitettiin huomiota erityisesti kehitysvammaisten ihmisten (2008) ja maahanmuuttajien (2009) työllistymiseen. Työ- ja elinkeinoministeriön kanssa tehdyssä selvityksessä ilmeni, että kirkko ja seurakunnat ovat huonosti avanneet ovia nk. heikossa työmarkkina-asemassa oleville.¹⁵²

Työ ja osallisuus – projektin tutkija Liisa Björklund esittää alustuksessaan kolmijaon, jolla hän kuvaa kirkkoa työllistäjänä. Kirkko ja seurakunnat muodostavat samanaikaisesti hengellisen yhteisön, osallisuuden yhteisön ja työyhteisön.¹⁵³ Hengellisenä yhteisönä kirkolla on oma oppinsa ja teologiansa, joihin se on sitoutunut oman tunnustuksensa ja kirkkolain ja- järjestyksen mukaisesti. Osallisuuden yhteisönä kirkon työntekijät toimivat yhdessä seurakuntalaisten kanssa palvellen lähimmäisiä, auttaen hädässä ja eläen arkea yhdessä. Sellaisena kirkon toimintaa voidaan monilta osin pitää yhdenvertaisuutta edistävänä ja heikoimpia puolustavana. Kirkko tekee mittavaa auttamistyötä niin työntekijöidensä kuin seurakuntalaisten kautta. Työyhteisöissä on niin hengellisen työn tekijöitä (papit, diakonit, nuorisonohjaajat) ja muissa kuin seurakuntatyössä olevia työntekijöitä (hautausmaatyö, toimistotyö, kiinteistö- ja kirkonpalvelustyö). Kirkko on omaleimainen työympäristö ja työnantajataho. Kirkko työllistää yli 20 000 työntekijää.

Björklund toteaa: ”Eri syistä työtä vailla olevia kutsutaan kirkon hengellisen yhteisön jäseniksi, ja heitä palvellaan osallisuuden yhteisössä, erityisesti diakoniatyön välityksellä. Heikommassa asemassa olevat ovat keskeisiä ryhmiä kirkon hengellisen ja osallisuutta lisäävän työn eri tasoilla – toiminnan kohteina.”¹⁵⁴ Björklund jatkaa kysymällä, otetaanko heitä myös kirkon toimijoiksi ja työntekijöiksi.

¹⁵⁰ Kirkon vammaistyön neuvottelukunnan johtosääntö, 2§.

¹⁵¹ Kuusi, 63.

¹⁵² Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 1, 17, 18.

¹⁵³ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 18-19.

¹⁵⁴ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 20.

Työllistämisen tuen ja sosiaalisen työllistämisen mahdollisuuksia tunnetaan kirkossa varsin huonosti. Kirkon työnantajatahoja ei kannusteta käyttämään työvoimapalveluja ja kantamaan vastuuta heikoimmassa asemassa olevien työllistamisestä.

Kirkolla näyttää tutkimuksen mukaan olevan monin paikoin erilainen toimintalogiikka työyhteisönä kuin hengellisenä tai osallisuutta korostavana yhteisönä. Työllistymisen esteeksi käytännössä nousee se, että kirkon työyhteisöt toimivat osin ristiriidassa oman arvopohjansa ja kristillisen ihmiskäsityksensä kanssa. Kun kirkon työnantajat jättävät vastuun työllistamisestä työvoimapolitiikalla ja vastuun heikompien auttamisesta ja työllisyyden tukemisesta diakoniale, he kuitenkin samalla pysyvät uskollisina kirkon oman toiminnan, hengellisen ja osallisuuden yhteisön, ihmiskäsitykselle.¹⁵⁵ Kirkon hyvä tahto ja käytännön toimien ristiriita näkyvät selvästi. Diakoninen asenne ei työllistä.

Björklund toteaa, että ihmisarvoajattelu haastaa kirkkoa tarjoamaan toimintamahdollisuuksia erilaisille ihmisille ja lisäämään heidän vapauttaan toimia yhteiskunnassa.¹⁵⁶ Työ on yksi tehokas keino vähentää ihmisten riskiä sairastua, jäädä yksin, syrjäytyä ja köyhtyä. YK:n vammaissopimuksen kaiut näkyvät Björklundin ajattelussa.

Vt. kirkkoherra Aulikki Mäkinen piti symposiumissa kauas kantoisen alustuksen seurakuntalaisuuden ymmärtämisestä. Tärkeäksi puheenvuoron teki se, että se esitettiin vammaispoliittisella kentällä. Mäkinen kuvaa omaa kokemustaan lapsuudesta: ”Tässä kaikessa (seurakunnan päiväkerhossa, pyhäkoulussa, kirkossa ja seuroissa) tunsin olevani seurakuntalainen. Se oli yhtä luonnollista kuin elämä, vaikka en olisikaan ymmärtänyt tuota hienoa sanaa. Olin, elin, hengitin ja rukoilin. Kaikki oli minussa yhtä. En kaivannut muuta, enkä kokenut olevani työn kohde tai kasvatuksen objekti, olin tyttö, joka oli löytänyt oman paikkansa seurakunnasta – toisinaan siitä iloiten ja toisinaan siihen turhautuen.”¹⁵⁷

Seurakuntalaisuus oli luontevaa kuin hengitys. Sitä ei tarvinnut erikseen määritellä tai lokeroida. Se oli samaa elämää kuin kaikki muukin.

Mikä on seurakunta – kysymyksen haastavat Mäkisen mukaan ne ihmiset, jotka ovat liikkeellä hengellisen kaipaamisen kanssa, ja ne, jotka ovat aktiivisesti seurakunnassa mukana. Kysymys hämärtyy helposti. Kuka ja ketkä muodostavat seurakunnan? Saako jokainen tulla? Rikas ja työntekijävoittainen iso seurakunta Suomessa ei tarvitse seurakuntalaisiaan kuin osallistujiksi tilaisuuksiin. Hyvin koulutettu työntekijäjoukko on suuri voimavara, mutta itseriittoisuudessaan voi myös olla kirkon sisäisen rappeutumisen lähde.¹⁵⁸

Mäkinen lainaa Apostoli Paavalin kuvaa seurakunnasta Kristuksen ruumiina, jossa jokaista jäsentä tarvitaan. Vähäpätöistä tai vähemmän arvokasta ei ole, koska kaikki yhdessä muodostavat seurakunnan, jonka pää on Kristus. Paavali liittyy Kristuksen ruumis – ajatteluun myös puheen armolahjoista. Rohkaisemisen, palvelemisen, johtamisen ja ilon lahjat tulevat seurakunnassa yhteiseen käyttöön. Tämä ajattelu jää kuitenkin Mäkisen mukaan usein kaunopuheisten saarnojen teoriaksi tai vain hämärtyä. Teologinen ajattelu ja käytäntö eivät kohtaa seurakunnissamme.¹⁵⁹

Mikäli teologiaa ja käytäntöä halutaan lähemmäksi toisiaan, tarvitaan Mäkisen mukaan nöyryyttä ja halua ajattelutavan muutokseen. Seurakunta olemme me, me yhdessä. Työntekijätkin ovat pohjimmiltaan seurakuntalaisia ja seurakunnan palvelijoiksi kutsuttuja. Samoin tarvitaan subjekti-objekti – ajattelusta luopumista. Seurakuntalainen ei ole silloin kohde tai asiakas. Yleinen pappeus sekä ihmisten osaaminen ja ammattitaito on otettava todesta. Työntekijä ei ole seurakuntalaista ylempänä. Häntä tarvitaan sparraajan,

¹⁵⁵ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 21.

¹⁵⁶ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 26.

¹⁵⁷ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 10.

¹⁵⁸ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 13.

¹⁵⁹ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 14.

tukijan, valmentajan ja hengellisen ohjaajan tehtävissä, jotka vaativat työntekijöiden ammattitaidon kasvamista ja hyvää itsetuntoa. Seurakuntalainen on oman elämänsä, mutta myös seurakuntalaisuutensa ja seurakuntayhteisönsä asiantuntija. Tätä ääntä pitäisi kuulla lisää, eikä vain heitä edustavien luottamushenkilöiden.¹⁶⁰

saavu, Kirkon saavutettavuusohjelma 2012

Kirkolliskokous päätti marraskuussa 2009, että kirkkoon on laadittava kirkon saavutettavuusohjelma. Se päivittää Kirkko kaikille – ohjelman. Saavutettavuudella tarkoitetaan tässä kaikkien ihmisten mahdollisuutta osallistua ja olla osallisina riippumatta heidän erilaisista ominaisuuksistaan. Saavutettavuus on yhdenvertaisuuden edistämistä. Ohjelman lähtökohtana ovat teologiset perustelut osallisuudelle ja saavutettavuudelle.

Kirkon saavutettavuusohjelman taustalla olivat YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan yleissopimus, YK:n lasten oikeuksien sopimus, EU:n vammaisstrategia, Suomen valtion vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Niiden kaikkien viesti oli sama: kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia ja heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa elämäänsä sekä palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen.¹⁶¹

Taustalla vaikutti myös se, mitä viittomakielinen käännöstyö kirkossa oli 2000-luvun alussa tehnyt näkyväksi. Jumalanpalvelusten ja toimitusten kieli oli ollut aiemmin lähempänä viitottua puhetta kuin viittomakieltä. Nyt sama kieli oli käytössä arjessa ja kirkossa - valta siirtyi seurakuntalaisille. Kokemus oli, että ”nyt ymmärrän”.

Syksyllä 2010 seurakunnille tehtiin otantatutkimus, jossa selvitettiin Kirkko kaikille -ohjelman toteutumista paikallisseurakunnissa. Sitä seurasi keskustelukierros hiippakunnittain keväällä ja syksyllä 2011. Saavutettavuusohjelmaa ja siihen liittyviä materiaaleja työstettiin syksyllä 2011 ja keväällä 2012. Ohjelmaluonnos oli palautekierrokselle keväällä 2012. Saavutettavuusohjelman julkistettiin syksyllä 2012 Diakoniapäivillä Kuopiossa. saavu, Kirkon saavutettavuusohjelma julkaistiin suomeksi, selkosuomeksi, ruotsiksi, lättläst-ruotsiksi, suomalaisella viittomakielellä sekä tekstiselainversiona.

saavu on suunnattu niin seurakuntalaisille kuin kirkon työntekijöille ja luottamushenkilöille. saavu- ohjelma kirjaa kirkon olemuksesta nousevia teologisia perusteita osallisuudelle ja saavutettavuudelle. Ohjelmassa tarkastellaan kirkon toiminnan lähtökohtina olevaa kirkkokäsitystä ja ihmiskäsitystä.

Kirkossa osallisuus ja yhdenvertaisuus näkyvät¹⁶²:

ymmärrettävänä, eri aistein koettavana toiminnan sisältönä
yhdenvertaisina osallistumisen ja toimimisen mahdollisuuksina

¹⁶⁰ Kirkko kaikille 2010 ohjelmavihko, 14.

¹⁶¹ saavu, 6-7.

¹⁶² saavu, 13.

hyvin suunniteltuna, esteettömänä ja saavutettavana ympäristönä
 koulutettuna ja palvelualttiina henkilökuntana sekä vapaaehtoisina toimijoina
 palvelujen saavutettavuutena
 sähköisen viestinnän saavutettavuutena
 tieto- ja viestintäteknologian hyvänä tukena osallistumisessa
 tietona esteettömistä palveluista
 toimivana palautejärjestelmänä

saavu -ohjelma tarkastelee saavutettavuutta vammaisten henkilöiden sekä viittomakielisten kannalta. Samat periaatteet sopivat myös muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen, maahanmuuttajien ja ikääntyneiden ihmisten kohtaamiseen. Esteetön ympäristö ja vaivaton kommunikointi sopivat jokaiselle.¹⁶³ saavu-ohjelma on lähtökohdaltaan paljon laajempi kuin Kirkko kaikille -vammaispoliittinen ohjelma.

saavu-ohjelma keskittyy osallisuuden ja yhdenvertaisuuden esteisiin ja niiden poistamiseen. Se antaa tähän konkreettisia työvälineitä. Seurakunnan tehtävänä on omassa toiminnassaan purkaa kaikkia osallisuuden esteitä. Silloin saavutettavuus ja yhdenvertaisuus lisääntyvät kaikille ihmisille. Esteiden purkamisen tarkoittaa normaalia, arkista naapurin tarpeiden huomioimista, siksi sen pitäisi muodostua seurakunnan toiminnan pohjavireeksi. Tässä esteiden purkamisen lähtökohdassaan saavu oli yhteiskunnan kehitystä askeleen edellä, koska siellä saavutettavuuden vaade tuli välttämättömäksi vasta YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin (2016) jälkeen.

Nämä esteet voivat olla liikkumisen, näkemisen tai kuulemisen fyysisiä esteitä. Ne voivat olla kommunikoinnin, ymmärtämisen tai tiedon saannin esteitä. Ne voivat olla rakenteellisia esteitä tai asenteita vammaisuutta, erilaisuutta ja toiseutta kohtaan. Kirkon saavutettavuusohjelma toteaa, että asenteet ovat suurin este vammaisten ihmisten yhdenvertaisuudelle.¹⁶⁴

Ohjelma jakaa saavutettavuuden osa-alueet viiteen kokonaisuuteen: esteettömyyteen ja asenteelliseen, viestinnälliseen, taloudelliseen sekä päätöksenteon ja strategian saavutettavuuteen.¹⁶⁵ Näiden tarkastelunäkökulmien kautta ohjelma antaa konkreettisia työkaluja saavutettavuuden parantamiseen.

Teologinen työskentely ihmiskäsityksen ja kirkkokäsityksen selvittämiseksi ja ymmärtämiseksi omassa yhteisössä on kaiken perusta. Fyysinen saavutettavuus eli esteettömyys muodostuu mm. liikkumisesta, näkemisestä ja kuulemisesta eli esimerkiksi vaivattomasta siirtymisestä paikasta toiseen, valaistuksen riittävydestä ja häikäisemättömyydestä sekä esimerkiksi siitä, että jokainen työntekijä osaa käyttää induktiosilmukkaa.

Ohjelma avaa käsikirjamaisesti erilaisia tapoja kommunikoida. Kaikkien aistien käyttäminen on tärkeää. Monikanavaisuus auttaa: puhuessa voi piirtää tai tukiviittoa. Selkokielestä hyötyvät kaikki, mutta erityisesti ne, joilla on puheen tai kirjoitetun tekstin hahmottamisen tai ymmärtämisen vaikeuksia, vaikka siksi että on juuri alkanut käyttää suomen kieltä. Konkreettisen ja selkeän puheen tarve on huutava monimutkaisen, abstraktin puheen kirkossa.

Strateginen työskentely on seurakunnan toiminnan ja talouden suunnittelun väline. Saavutettavuusajattelu ja strateginen linjaaminen kattavat toiminnan suunnittelun ja toteutuksen, rekrytoinnin, toimitilat, hankinnat, henkilöstön kehittämisen ja luottamushenkilöiden kouluttamisen. Koulutus on tiedon jakamista, käytännön osaamisen lisäämistä ja asenteisiin vaikuttamista. Paikalliset yhteistyökumppanit, vaikkapa vammaisyhdistykset, voivat tarjota kokemusasiantuntijoiden tärkeää tietoa.

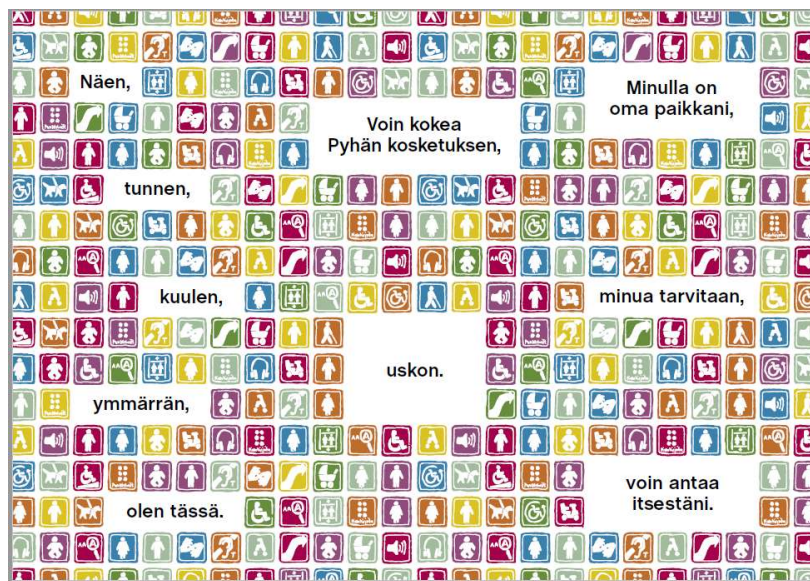
¹⁶³ saavu, 3.

¹⁶⁴ saavu, 3, 14.

¹⁶⁵ saavu, 3, 12-21.

saavun toimenpideoSION toteutumista seuraa Kirkon vammaistyön neuvottelukunta. Toimenpide-ehdotukset on kohdistettu seurakunnille, hiippakunnille ja kokonaiskirkolle. Seurakuntia on haastettu vahvasti teologiseen, strategiseen ja taloudelliseen työskentelyyn. Saavutettavuusasiantuntijat ovat paikallisia, koulutettuja työntekijöitä, jotka antavat asiantuntemuksensa yhteiseen käyttöön. Esteettömyyskartoitus, tilojen esteettömyystiedot kotisivuilla ja saavutettavan kirkkotilan luominen voivat olla seurakunnan tapoja parantaa esteettömyyttä. Saavutettavaan verkkoviestintään ja seurakunnan toimintaan panostaminen sekä yhteistyö paikallisten vammaisyhdistysten ja vammaisneuvostojen kanssa vievät kokonaisajattelua eteenpäin unohtamatta tasa-arvoista rekrytointia. Hiippakunnat panostavat saavutettavuusajatteluun koulutuksissa ja piispantarkastuksissa sekä tukevat seurakuntia saavutettavuusohjelmien tekemisessä. Kokonaiskirkko vastaa koulutustensa ja toimintansa saavutettavuusajattelusta sekä kirkon verkkosivujen saavutettavuudesta.¹⁶⁶

saavu, Kirkon saavutettavuusohjelmaan liittyi kokonaiskirkon laaja panostus materiaalityöntekijöihin. Kirkon saavutettavuussivut¹⁶⁷ keräävät yhteen paljon tietoa, linkkejä ja hyviä käytäntöjä eri puolilta Suomea. Kirkon viittomakieliset sivut¹⁶⁸ ja Kirkon selkosivut¹⁶⁹ jakavat kirkollisia tekstejä ja tietoa kirkosta. Selkomessu ja –toimitukset saatiin käyttöön 2015. Kirkon selkokuvat¹⁷⁰ tuovat yli neljäläsadalla selkokuvalla jumalanpalveluksen osat, toimitukset ja uskonelämään liittyvät asiat kuvakielisiksi. Pistevisikirja saatiin käyttöön. Usein ihmettelen -kirja¹⁷¹ täytti aukon vaikeimmin kehitysvammaisten rippikoulukirjana ja saavutettavuuden teologian sanoittajana. Erityisrippikoulun opettajan opas¹⁷² laitettiin työn alle ja julkaistiin vuonna 2015. Kehitysvammaistyön pappien erikoistumiskoulutusta alettiin kehittää. Usko ja Elämä, Kristinuskon pääkohdat selkokielellä, Huovisen katekismuksen selkomukautus julkaistiin 2013.¹⁷³

kuva 2 saavu-flyer

¹⁶⁶ saavu, 25-29.

¹⁶⁷ Kirkon saavutettavuussivut.

¹⁶⁸ Kirkon viittomakieliset sivut.

¹⁶⁹ Kirkon selkosivut.

¹⁷⁰ Kirkon selkokuvat.

¹⁷¹ Usein ihmettelen. Ruotsiksi Förundrad.

¹⁷² Erityisrippikoulun opettajan opas.

¹⁷³ Usko ja elämä.

saavu-flyer kuvaa tulokulmaa saavutettavuuteen kirkossa. Vasemmalla on se, minkä pitää toteutua, että osallisuus olisi mahdollista. Keskellä oleva on se, mistä kirkossa pohjimmiltaan on kyse: voin kokea Pyhän kosketuksen, uskon. Uskon yhteisö tarvitsee vakaan itseymmärryksen, jotta se on saavutettava ja kaikkien osallisuudesta iloitseva. Oikealla kerrotaan siitä, mitä osallisuus käytännössä tarkoittaa. Osallisuuden yhteisössä yksilö ja yhteisö ovat vahvassa vuorovaikutuksessa.

Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö -strategia, joka hyväksyttiin 2008, oli Suomen ev.-lut. kirkon ensimmäinen strategia.¹⁷⁴ Strategian linjaukset olivat olemassa, kun saavua valmisteltiin.

Meidän kirkko –strategia määrittelee, että osallisuuden yhteisö suunnittelee, järjestää ja arvioi toimintaansa niin, että jokaisella on mahdollisuus löytää uskon merkitys ja oma paikka kirkon toiminnassa. Kirkossa osallisuus kolmiyhteiseen Jumalaan saa näkyvän ja yhteisöllisen muodon. Se merkitsee Jumalan luomistyön hyvyksien jakamista, jotta kaikki pääsisivät niistä osalliseksi. Kirkko on hengellisenä yhteisönä avoin keskenään erilaisille ihmisille. Kirkon tehtävä ja olemus kietoutuvat erottamatta toisiinsa.¹⁷⁵ Saavutettavuusajattelu vahvistaa tätä kaikkea.

Saavutettavuuden teologia 2012

saavu, Kirkon saavutettavuusohjelma sisältää kolmelle sivulle aukeavan saavutettavuuden teologian eli teologiset perustelut saavu-ohjelmalle. Se kuvaa, kuinka saavutettavuuden ajatukset nousevat kolmiyhteisen Jumalan olemuksesta ja työstä sekä mihin ihmistä kutsutaan tuon Jumalan työn perusteella. Se avaa teologiset perustelut osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle sekä niiden pohjalta välttämättä rakentuvalle saavutettavalle seurakunnalle.

Teologisen osion otsikko on Ihminen kirkossa. Osio jakaantuu neljään osaan: Luotu, Pelastettu, Yhteyteen kutsuttu ja Seurakuntaa rakentamaan.¹⁷⁶

Saavutettavuuden teologian mukaan Jumala loi ja luo ihmisen, jokaisen ja kaikenlaiset. Jumala puhalttaa ihmiseen elämän hengen. Sen jälkeen ihminen on ihminen. Ihmisen elämä on Jumalan lahja.

Kaikki ihmiset ovat Jumalan silmissä yhtä arvokkaita. Ihmisyyteen kuuluva moninaisuus kuuluu Jumalan luomistyöhön.

Täyteen ihmisarvoon riittää se, että on. Ihmisarvoa ei tarvitse ansaita, mutta siitä saa iloa. Ihmisarvoon kuuluu se, että ihmisarvo tulee näkyväksi vasta kun ihmistä kohdellaan hänelle kuuluvan arvon mukaisesti.

Luomiskertomuksen viisauden mukaan ihmiset on luotu elämään yhdessä. Aito ihmisyyys toteutuu vasta yhteydessä muihin. Ihminen on kokonainen vasta suhteessa muihin. Yhdessä, erilaisina, ihmiset ovat Jumalan kuva.

Ihmisarvon kyseenalaistaminen ja epätasa-arvoinen kohtelu ovat syntiä, erilaisuus tai vammat ei. Jos ihminen asettaa lähimmäiselleen omat kriteerinsä, hän kieltäytyy hyväksymästä Jumalan luomistyötä.

Jokainen ihminen tarvitsee vapautusta synnistä yksin armosta, Jeesuksen tähden.

Ihmisyiden syvin salaisuus on, että Jumala tulee ihmiseksi Jeesuksessa. Jumala itse elää ja kuolee ihmisen tavoin. Ylösnousemus on suuri ihme. Nasaretin Jeesus on samalla kuoleman voittanut Kristus.

¹⁷⁴ Meidän kirkko, flyer. Sitä ovat seuranneet Kohtaamisen kirkko- ja Ovet auki –strategiat.

¹⁷⁵ Meidän kirkko, 3-4.

¹⁷⁶ saavu, 8-10.

Kristus kohtasi erilaisia ihmisiä ja puolusti syrjittyjä. Hän kärsi ja kuoli kaikkien ihmisten puolesta. Jumalan pelastava rakkaus Kristuksessa ei luokittele, syrji eikä aseta ihmisiä eriarvoiseen asemaan. Kristuksen pelastustyö kirkastaa yhdenvertaisuutta.

Jeesuksen julistamassa Jumalan valtakunnassa toteutuvat oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus. Hän antoi ihmisille tehtäväksi rakastaa Jumalaa ja toisia ihmisiä. Toisen ihmisen rakastamisen välineeksi Jumalan antoi järjen ja sydämen.

Jumala on läsnä sanassa ja sakramenteissa. Jumalan sana on sama kaikille. Se kutsuu vuorovaikutukseen ja yhteiseen rukoukseen.

Pyhä Henki yhdistää kristityt. Kristittyjen yhteys yltää ennen meitä eläneisiin kristittyihin sekä eri maissa ja eri kristillisissä kirkkoissa eläviin ihmisiin. Maailmanlaajuisen Kristuksen kirkon yhteyteen kutsutaan kaikkia.

Usko on suhteessa olemista ja luottamusta Jumalaan. Jumalan armahtavien kasvojen löytämisen myötä löytyy kokemus Jumalan kuvana olemisesta ja jokaisen ainutlaatuisesta ihmisarvosta. Kun Jumalan armahtaa meidät ja me armahdamme toisemme, pelastus on totta tässä ja nyt.

Ihmisen jumalakokemuksen muodostavat hänen ajatuksensa, kokemuksensa, tunteensa ja tietonsa Jumalasta. Siksi se saa persoonallisia piirteitä ja voi vaihdella eri ihmisillä.

Hengellisen kokemuksen ydin ei ole tiedollinen. Jumala on ihmisen käsityskykyä suurempi. Ihminen voi odottaa ja kaivata sitä, että Pyhä koskettaa.

Uskon ydintä voi lähestyä useasta näkökulmasta. Elävä usko on moniulotteita. Opin ja rukouksen kielet ovat uskon kieliä. Sitä voi lähestyä myös kokemuksen ja toiminnan kautta. Kokonaisuuteen tarvitaan näitä kaikkia. Jokaisella on annettavaa Seurakunnan rakentamisessa.

Saavutettavuuden teologian ydin on:

- Jumala loi ja luo ihmisen, jokaisen ja kaikenlaiset
- Ihmisyyys toteutuu yhteydessä muihin
- Kaikille avoin kirkko on uskottava Kristuksen kirkko

Ihmiskäsitys

saavu-ohjelman ihmiskäsitys perustuu siihen, että Jumala loi ja luo ihmiset ainutlaatuisiksi ja yhdenvertaisiksi keskenään. Jokaisella ihmisellä on synnynnäinen ihmisarvo sekä yhtäläiset ja luovuttamattomat oikeudet.

Meidät on luotu elämään yhdessä. Ihmisyyys on totta ja tulee todeksi yhteydessä muihin. Olemme kokonaisia vasta suhteessa muihin. Vasta yhdessä, erilaisina ihmiset ovat Jumalan kuva. Jeesuksen esimerkki kohdella toisia ihmisiä hyvin koskettaa kaikkia.

Erilaisuus ei ole syntiä, mutta ihmisarvon kyseenalaistaminen on. Vammat eivät ole syntiä, mutta epätasa-arvoinen kohtelu on. Synnit annetaan anteeksi vain Jeesuksen Kristuksen tähden, siksi pelastus koskettaa kaikkia yhtä lailla ja tasaveroisesti. Jumalan pelastava rakkaus Kristuksessa ei luokittele, syrji eikä aseta ihmisiä eriarvoiseen asemaan.

Kirkkokäsitys

saavu-ohjelman kirkkokäsitys perustuu siihen, että vain saavutettava kirkko on uskottava Kristuksen kirkko. Kirkon tulee kutsua yhteyteensä yhtäläisesti kaikki ihmiset riippumatta heidän ominaisuuksistaan. Kirkko on avoin kaikille. Jokaisen aito osallisuus seurakuntayhteisöön on mahdollistettava. Työ Jumalan valtakunnan tulemiseksi pohjautuu oikeudenmukaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Kirkon ytimessä on halu tehdä tämä työ, koska kirkon tehtävä ja olemus kietoutuvat erottamatta toisiinsa. Osallisuus kolmiyhteisestä Jumalasta ruumiillistuu kirkossa. Se saa kirkossa yhteisöllisen muodon sen erilaisissa jäsenissä.

Sanan ja sakramenttien tulee olla kaikkien ulottuvilla. Kirkko saa voimaa eläessään todeksi osallisuutta Kristuksen maailmanlaajaan kirkkoon. Oppi, rukous, toiminta ja kokemus ovat tulokulmia uskon ytimeen. Aivan jokaisella on annettavaa kristillisessä seurakunnassa. Sillä seurakunta ei ole nuo vaan me.

Kirkolla on jatkuva haaste suunnitella, järjestää, arvioida ja kehittää työtä niin, että mahdollisimman moni löytää oman paikkansa kirkon toiminnassa. Vammaisille henkilöille tulee olla mahdollisuus kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään myös seurakuntayhteisönsä rikastamiseksi.

saavun päivitys 2018

YK:n vammaissopimus ratifioitiin Suomessa 2016. Se velvoitti valtiota ja muita julkisoikeudellisia toimijoita, siis myös kirkkoa, laittamaan sopimuksen alaiset ihmisoikeudet täytäntöön toiminnassaan. Yhteiskunnan kehitys loi vahvaa painetta kirkkoa kohtaan saavutettavuuden ja osallisuuden vahvistamiseen. Kirkon brändi heikommassa asemassa olevien - vanhuksien, muistisairaiden, mielenterveyskuntoutujien, vammaisten, maahanmuuttajien, kriisissä ja ahdingossa olevien henkilöiden – huolehtijana saa vahvuutta ja tukea sen mukaisista teoista ja asetettujen toimintatavoitteiden saavuttamisesta. Oli siis aika todella miettiä, miten asenteisiin voidaan vaikuttaa ja miten seurakuntatyöhön tehdyt materiaalit saadaan laaja-alaisesti käyttöön.

Vuonna 2017 Kirkkohallitus päätti tuoda saavu, Kirkon saavutettavuusohjelman ajatukset uudestaan seurakuntalaisten, luottamushenkilöiden ja työntekijöiden ajatuksiin. Keskeinen kysymys oli: Miten sinä edistät saavutettavuutta tänään? Laajemmin sanoitettuna ydinkysymys oli: onko kirkko kaikenlaiset seurakuntalaiset huomioon ottava, kirkon sanoman todeksi elävä hengellinen yhteisö?

Käytännön ideana voi pyörittää saavu-noppaa, joka sivuilleen kerää saavutettavuuden kiteytyksiä näen, kuulen, pääsen ja ymmärrän sanojen jatkoksi. Nopan avulla voi aloittaa luottamushenkilöiden kokouksen, työntekijöiden suunnittelun, pitää hartauden, ohjata lapsia esteettömyys-ajatteluun, ideoida nuorten kanssa ja pohtia seurakuntatyön kivijalkoja. Noppa pyörii myös sähköisenä videoilla.

näen

toisen ihmisen
ihmisten arkielämän tarpeet
rohkeaa kohtaamista kirkossa
saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden merkityksen kirkossa

kuulen

Luojaani puhuttelun
hyväksynnän koko ihmisyydelleni
sanoman armosta ja Jumalan rakkaudesta
kutsun muuttamaan maailmaa tänään

pääsen

osalliseksi pyhästä
yhteyteen toisten kanssa
jakamaan omastani
ehtoolliselle, kirkkoon ja hautausmaalle

ymmärrän, että

usko on Jumalan lahja
pyhä Jumala koskettaa monella tavalla
järki ja rakkaus ohjaavat elämääni
selkokieli ilmaisee asiat selvästi
pienet tekoni helpottavat toisten elämä

Nopan kiteytykset kuvaavat hyvin sitä, miten arkielämä ja hengellinen elämä lomittuvat ja ovat toistensa sisässä. Yhteiskunta ympärillämme haastaa kirkkoa elämään kristillisen ihmiskäsityksensä mukaisesti ja välittämään arvoperustansa selvin sanoin. Arjen toiminnassa erilaisuus tuo vertailua, mutta ajatus moninaisuudesta luo rikkautta. Kirkolle on tyypillistä katsoa erilaisuutta, eikä lähteä elämään moninaisessa ihmisyyhteisössä.

Saavutettavuus koskettaa jokaisen arkielämää jossakin elämänvaiheessa. Saavutettavuus läpi leikkaa ihmiselämän. Se on elämän rajallisuuden kohtaamista. Vammaiset henkilöt ovat peili, joka näyttää sen, että elämä on rajallista. Vammaisissa ihmisissä on fyysisesti enemmän rajoja näkyvillä. Onko kirkon sisäisen ajattelun kipukohta se, että on niin vaikea hyväksyä sitä, että olemme rajallisia? Rajallisuuden prisma näyttää eri rajoja eri suuntiin: esimerkiksi maahanmuuttajilla on kieliraja, kulttuuriraja, raharaja, väriraja ja työraja.

Vuonna 2018 julkaistiin Mahdollistava kirkko Raamattutyöskentelymateriaali ihmiskäsityksestä ja yhteisöllisyydestä.¹⁷⁷ Selkokuvien kuvitettu materiaali tuo seurakunnassa kokoontuvien ryhmien ja luottamushenkilöiden pohdittavaksi saavutettavuuden teologian keskeisiä teemoja. Aineisto on jaettu yhteentoista eri teemaan. Kutakin teemaa valotetaan raamatun tekstien ja niiden taustoituksen kautta keskustelukysymyksiksi ja teemoiksi. Aineistossa käytetään erilaisia toimintatapoja ja-malleja ajattelun syventämiseksi. Asioita tarkastellaan usein vammaisen henkilön näkökulmasta tai kokemusmaailmasta käsin. Jokainen teema päättyy toiminnalliseen hartauteen.

Vuonna 2018 Kirkon ihmisoikeusfoorumi julkaisi kirjan Näkökulmia ihmisoikeuksiin. Kirja avaa ihmisoikeuksia historian, yhteiskunnan ja kristinuskon näkökulmasta. Kirjan avulla haluttiin edistää keskustelua ihmisoikeuksista kirkon piirissä sekä laajemmin yhteiskunnassa. ”Vammaisen ihmisen ihmisoikeudet toteutuvat silloin, kun sekä hänen tarpeensa että lahjansa otetaan yhteisössä täydestä.”¹⁷⁸

Myöhemmin kirkossa 2020-luvun alussa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teema otti askeleen sosiaalietiikan alle. Sitä on erityisesti työstetty sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta Luterilaisen Maailmanliiton linjausten (2013) tunnetuksi tekemisen kautta. Yhdenvertaisuudella on kuitenkin tässäkin yhteydessä laaja YK:n määritelmä. Hiippakuntiin on rakennettu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusyhteyshenkilöiden verkosto ja 2022 julkaistu Näkymättömät rajat -materiaali, joka

¹⁷⁷ Mahdollistava kirkko. Aineiston teemoina ovat mm. Jumalan kuva, Jumalan luoma, Naisena ja miehenä, Suhteessa toisiin ihmisiin, Jeesus kysyy: mitä sinä tahdot?, Jeesuksen lähellä, Jumalan teot tulevat julki, Toiseus ja muukalaisuus, Yhteys, Seurakunta ja Osallisuuden yhteisö.

¹⁷⁸ Näkökulmia ihmisoikeuksiin, 86.

pohjautuu Luterilaisen maailmanliiton linjaukseen sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta.¹⁷⁹ Materiaalin työskentelyt tulevat kysymyksenasetteluiltaan hyvin lähelle Mahdollistava kirkko – materiaalia.

Aktiivisesti osallinen, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimuksen kirkon toimintaohjelma 2019-2024

Suomen evankelis-luterilainen kirkko toimii YK-sopimuksen tavoitteiden edistämiseksi niin isona julkisoikeudellisena toimijana kuin sanomansa ohjaamana. Sen on noudatettava lakia ja edistettävä jo siksi YK-sopimuksen tavoitteita. Kirkon on oltava aktiivinen toimija vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäjänä myös siksi, että se olisi nyt ja tulevaisuudessa vakavasti otettava yhteistyökumppani suomalaisessa yhteiskunnassa. Vielä paljon enemmän kirkkoa velvoittaa sen oma sanoma. Kristillisen uskon ydin lepää osallisuuden ja yhdenvertaisuuden kivijalalla.

Kirkkohallituksen virastokollegio päätti kesäkuussa 2018, että kirkolle laaditaan oma YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien kirkon toimintaohjelma 2019-24. Työn projektisihteeriksi kutsuttiin TM Antti Björklund ja prosessille asetettiin ohjausryhmä. Kirkon toimintaohjelma julkaistiin syksyllä 2019.

Kirkon ohjelman tavoitteena on jakaa tietoa YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimuksesta sekä kertoa miksi ja miten se velvoittaa kirkkoa. Samalla se nostaa esiin kohtia, joissa kirkko on jo tehnyt hyvää työtä, mutta myös niitä joissa työtä vielä riittää. Se tukee vammaisten henkilöiden osallisuutta ja toimijuutta kirkossa.¹⁸⁰

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen edellyttää yhteistyötä, verkostoitumista, strategista johtamista ja taloudellisia panostuksia kirkon kaikilla tasoilla. On kirkon päättäjien arvovalinta, mihin niukkenuvia rahavaroja käytetään. Tällä saralla summat ovat kohtuullisia, mutta edistävät yhdessä elämistä niin, että kirkko voi elää omaa sanomaansa todeksi. Tavoitteellinen, strateginen johtaminen kirkon kaikilla tasoilla on edellytys asioiden eteenpäin menemiselle. Siihen pitää olla uskallusta ja tahtoa.

Aktiivisesti osallinen -toimintaohjelma täydensi kirkon saavutettavuusohjelmaa, saavua, joka julkaistiin 2012. Se oli jatkoa myös Kirkon ensimmäiselle vammaispoliittiselle ohjelmalle, Kirkko kaikille- ohjelmalle (2004). Saavu lähti selkeästi jo YK-sopimuksen ajatuksen mukaisesti esteiden purkamisesta osallisuuden tieltä ja antoi siihen konkreettisia ohjeita.

Vuoteen 2019 mennessä saavu oli selkeästi edistänyt fyysisen ympäristön saavutettavuutta seurakuntatyössä. Opasteet ovat parantuneet, ovet avautuvat helposti, tukikaiteet ovat paikoillaan, hautausmailta löytyy levähdyspaikkoja, induktiosilmukasta tiedotetaan ja valaistus tukee näkemistä. Viittomakielen asema on selkeä. Selkokieli ja puhetta korvaava kommunikaatio ovat tulleet paremmin tietoisuuteen ja todella arkikäyttöön. EU-direktiivi nopeutti verkkosivujen saamista saavutettaviksi. Henkilökuntaa ja vapaaehtoisia on koulutettu. Sen sijaan tekemistä on edelleen yhdenvertaisen osallistumisen ja toimimisen mahdollistamisessa sekä ymmärrettävässä, eri aistein koettavassa toiminnan sisällössä. Työllistämässä kirkko tulee jälkijunassa.

Kirkon toimintaohjelma kiinnittää huomiota sellaisiin YK-sopimuksen artikloihin, joiden sisältöön kirkolla on valtaa tehdä jotain. Esimerkiksi terveys, kuntoutus ja sosiaaliturva jäävät Aktiivisesti osallisen ulkopuolelle. Keskeistä on rakennetun ympäristön, viestinnän ja sosiaalisen elämän esteettömyys. Samalla kiinnitetään huomiota työllisyyteen, naisten ja lasten oikeuksiin ja kaikille sopivaan suunnitteluun. Tärkeää on torjua

¹⁷⁹ Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.

¹⁸⁰ Aktiivisesti osallinen.

stereotypioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä sekä edistää tietoisuutta vammaisten henkilöiden kyvyistä ja panoksesta.

”Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien ja vapauksien tulee toteutua täysimääräisesti ilman syrjintää. Kansainvälisen vammaisliikkeen sanonta ”ei mitään meistä ilman meitä” ilmaisee vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. .. Vammaisuuteen liittyvät kysymykset nähdäänkin nyky-yhteiskunnassa ihmisoikeusperustaisesti aiemman hyväntekeväisyyspohjaisen näkökulman sijaan.”¹⁸¹

Myös Aktiivisesti osallisessa on lyhyt teologinen taustapohdinta. Sen lähtökohta on ihmisen luovuttamattoman ihmisarvon perustuminen Jumalan luomistyöhön. Osallisuus toteutuu suhteessa Jumalaan, toisiin ihmisiin ja luomakuntaan. Jeesuksen työ ja esimerkki lisäsi syrjäytettyjen ihmisten osallisuutta yhteisössä. Jeesus kunnioitti kohtaamiensa ihmisten itsemääräämisoikeutta. Hän kysyi, mitä haluat, että minä sinulle tekisin.¹⁸²

Kirkon tulee olla avoin elämän rosoisuudelle ja moninaisuudelle sekä erilaisille vammoille, mutta ne eivät ole este osallisuudelle. Kirkko Kristuksen ruumiina on haavoitettu. Seurakunnan kaiken toiminnan, sanan julistuksen, kasteen ja ehtoollisen, on oltava niin saavutettavaa, että fyysisten vammojen, ymmärryksen tai kielen aiheuttamat haasteet eivät ole este osallisuudelle.

”Rakkaus haastaa ihmisiä menemään pidemmälle kuin mihin pelkkä oikeudenmukaisuus vaatii. Jeesus kehotti kultaisella säännöllä ihmisiä toimimaan tasavertaisesti toisen asemaan asettuen. Kultainen sääntö tuo oikeudenmukaisuuden rinnalle toisen ihmisen hyvää etsivän rakkauden.”¹⁸³

---

¹⁸¹ Aktiivisesti osallinen, 8. Aktiivisesti osallinen löytyy myös selkomukautuksena.

¹⁸² Aktiivisesti osallinen, 10.

¹⁸³ Aktiivisesti osallinen, 11.

Kirkon vammaispoliittisten tapahtumien ja päätösten aikajanakuva

Kuva 3 Kirkon aivan keskeiset vammaispoliittiset tapahtumat ja päätökset. Kirkko lähti vastaamaan vammaisten vuosikymmenen nostamaan haasteeseen järjestämällä keskustelutapahtumia, symposiumeja, mutta 1990-luvulla ei päästy eteenpäin. Kirkollisten aineistojen viittomakieliseen käännoistyöhön liittyy useita Kirkkohallituksen ja Kirkolliskokouksen päätöksiä 1998-2013.

SAAVUTETTAVUUDEN TEOLOGIA JA IHMISOIKEUSPERUSTAINEN VAMMAISPOLITIikka – SAMA SUUNTA?

Saavutettavuuden teologia kontekstuaalisena teologiana

Kontekstuaalinen teologia ja vapautuksen teologiat

Kontekstuaalinen teologialla tarkoitetaan tilanteeseen, aikaan ja paikkaan liittyvää teologiaa. Kontekstuaalisuus on vapautuksen teologioiden keskeinen lähtökohta. Se voidaan nähdä sateenvarjonimikkeenä erilaisille kristillisen uskon ja kulttuurin kohtaamisen vuoropuhelulle ja vuorovaikutuksen jäsenyksille. Sitä voidaan käyttää myös vapautuksen teologian yläkäsitteenä, koska sillä ilmaistaan teologista jäsenystä ja vuoropuhelua sosiaalisen kontekstin, Raamatun ja tradition välillä.¹⁸⁴ Vapautuksen teologioihin oleellisesti kuuluva sitoutuminen yhteiskunnalliseen muutokseen ei välttämättä ole läsnä kontekstuaalisessa teologiassa.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Arjen teologia, 24.

¹⁸⁵ Vuola, 29.

Latvus pohjaa kontekstuaalisen teologian metodin hahmotusta vuonna 1998 julkaistuun *Lift Every Voice. Constructing Christian Theologies from the Underside* – teokseen. Vapautuksen teologioiden eri muodot saavat leimansa aina kulloisestakin yhteiskunnallisesta tilanteesta. Kontekstuaalisen teologian metodologia voi kuvata sanoilla kontekstuaalinen, praxis-perusteinen, yhteisöllinen ja kouriintuntuva, profeetallinen sekä jatkuvasti uudistuva.¹⁸⁶ Kontekstuaalisuus alleviivaa kulloisenkin paikan merkitystä työskentelyn menetelmille, sisällölle ja rakenteelle. Erittäin tärkeää on nähdä ja kuulla niitä, jotka yleensä vaiennetaan tai sivuutetaan. Praxis-perusteiselle teologialle on luonteenomaista todellisuuden kohtaaminen ja jäsenitys dynaamisesti sekä monimutkainen suhde sosiaalisen kontekstin ja teologisen jäsenyyksen välillä. Samalla usein voidaan kyseenalaistaa sanallisia tai sanoittamattomia valta- ja totuusolettamuksia liittyen vallitseviin poliittisiin, kirkollisiin tai patriarkaalisiin käsitysjärjestelmiin. Vapautuksen teologiat ovat luonteeltaan vahvasti yhteisöllisiä, käytännöllisiä ja historiallisia. Ne nousevat ajasta ja paikasta. Jumala-puheen sijasta voidaan puhua Jumalan kanssa liikkeellä olosta (God-walk), jossa usko ja elämä sekä teologia ja politiikka liittyvät toisiinsa. Profeetallisuus kuvaa vastalauseita yhteiskunnan epäoikeudenmukaisille järjestelmille ja samalla se tähtää vahvasti sosiaaliseen muutokseen ja ihmisten täysivaltaistumiseen. Aktiivisesti vaikuttamaan pyrkivän teologian tulee olla myös itsekritiittistä ja valmista muuttumaan itse.

Kontekstuaalisten teologioiden joukosta on hahmotettu erilaisia malleja, kuinka kristinuskoa tulkitaan suhteessa sosiokulttuuriin oloihin. Stephen B. Bevansin viisiosainen malli on vakiinnuttanut asemansa.¹⁸⁷ Käännösmallin (translation- model) mukaan on pyrittävä kristinuskon sisällön ja intentioiden ”kääntämiseen” uudelle kieli- ja kulttuurialueelle. Mallissa oletetaan, että kristillisen uskon ydin on erotettavissa nk. kehällisestä aineksesta ja siirrettävissä toiseen kulttuuriin. Antropologinen malli lähestyy kristillisen uskon sisältöjä kulttuurista käsin sen sijaan, että ilmoitukseen tartuttaisiin kulttuurien ulkopuolisena tekijänä. Praxis- mallissa huomio kiinnittyy uskon sitoutumiseen toimintaan ja tekoihin, ei niinkään oikean kristillisen uskon muotoiluun tai mahdollisuuteen siirtää uskon muoto tai kieli toiseen kulttuurijärjestelmään. Synteesi- mallissa on tarkoituksena etsiä edellisten mallien nostamien ideoiden pohjalta uutta synteesiä. Transsendenttisisä mallissa korostetaan ulkoisen todellisuuden sijasta ihmisen sisäistä kokemusta nimenomaan uskonnollisena ja kulttuurisena subjektina tietyssä historiallisesti ja yhteisöllisesti jäsentyneessä tilanteessa.

Latvus päättyy luonnostelemaan suomalaista kontekstuaalisen teologian metodologia. Se sisältökriteereinä ovat arjen näkeminen, yhdessä tekeminen, kohti oikeudenmukaisuutta ja osallistava hengellisyys. (seuraavassa luvussa tarkemmin)¹⁸⁸

Vapautuksen teologia syntyi Latinalaisen Amerikan katolisen kirkon piirissä sisäisenä uudistusliikkeenä. Se on saanut seurakseen mustan teologian USA:ssa ja eteläisessä Afrikassa. Intialaisella dalit-teologialla on seuranaan erilaiset Aasian vapautuksen teologian versiot mm. Etelä-Koreassa ja Filippiineillä. Feministiteologia on laajana erityiskysymyksenä sisään rakennettuna kaikissa vapautuksen teologioissa, mutta elää sen lisäksi länsimaissa naisteologiana. Pääosin kolmannen maailman äänenä toiminut vapautuksen teologia, pois lukien USA:n mustan teologian, on saanut kaikuja myös Euroopasta. Brittiläinen, kontekstuaalinen teologia Urban Theology voidaan määrittelytavasta riippuen laskea vapautuksen teologiaksi. Uutena nousevat ekoteologia ja vammaisuuden teologia. Yhteistä näille teologisille virtauksille on, että ne ovat syntyneet sellaisten ihmisten tai ryhmien keskuudessa, jotka ovat tunteneet itsensä

¹⁸⁶ Arjen teologia, 23. *Lift Every Voice. Constructing Christian Theologies from the Underside*. Susa Brooks Thistlewaite and Mary Potter Engel (eds.) Kirja on eri vapautuksen teologian virtausten edustajien kokoomateos, joka tavoittelee Latvuksen mukaan maailmalajuisesti kokonaisvaltaista näkökulmaa.

¹⁸⁷ Arjen teologia, 25-28. Pears, 20-30.

¹⁸⁸ Arjen teologia, 170-180.

syрjäytyneiksi yhteiskunnassa. Vammaisuuden teologia on näistä teologisista suuntauksista uusimpia, eikä vielä kovin tunnettu Suomessa.¹⁸⁹

Vapautuksen teologia ei tarkoita yhtä teologista teemaa, vaan koko teologisen ajattelun uudelleen arviointia. Sille on leimallista se, että sitä toteutetaan kolmella tasolla: perusyhteisöissä sitä kehittää ja elää todeksi köyhä kansa; se on pappien, piispojen, sääntökuntien jäsenten ja seurakuntatyöntekijöiden työnäky; sitä kehitetään teologis-teoreettisella tasolla kirjoituksissa ja tutkimuksessa.¹⁹⁰

Vapautuksen teologian ytimessä on Elina Vuolan mukaan ihmisten välisen alistamisen ja inhimillisen kärsimyksen näkeminen ja ottaminen vakavasti juuri siinä kontekstissa, joka on itseä lähinnä.¹⁹¹

Laajemmassa vapautuksen teologian määritelmässä korostuu vapautus kaikenlaisesta inhimillisestä kärsimyksestä ja ihmisten välisistä alistussuhteista, koskivapa se sosiaalista, taloudellista, poliittista tai psykologista tasoa. Nämä eri tasot ovat usein yhteen kietoutuneita. Vapautuksen teologian ytimeen asettuvat ruumiillisuus, arki, maallinen elämä, inhimilliset kokemuksen ja konkreettisuus. Vuolan mukaan vapautuksen teologia sitoutuu konkreettiseen taisteluun köyhyyden ja epäoikeudenmukaisuuden poistamiseksi osana laajempaa liikettä.¹⁹²

Vuolan mukaan vapautuksen teologioille yhteisiä piirteitä ovat kontekstuaalisuus, käytännön ensisijaisuus, yhteiskuntatieteiden käyttö teologian välineenä, historiallisuus ja sekulaarisuus sekä se, että kristinuskon keskeisin sisältö on rakkaus – rakkauden ja oikeudenmukaisuuden vaatimus kuuluvat yhteen.¹⁹³

Köyhyys, marginaalisuus ja epäoikeudenmukaisuus ovat vapautuksen teologiassa myös uskonnollisia kokemuksia. Eristäytyminen maallisesta johtaa vääränlaiseen hengellisyyteen. Tietoinen sitoutuminen ihmisten arkeen estää kirkkoa joutumasta yhteiskunnallisen vallan välikappaleeksi ja samalla myös kirkastaa kirkon sanoman transsendenttista ulottuvuutta.¹⁹⁴

Vammaisuuden teologia ei ole yhtenäinen teologinen suuntaus, vaan se on yleisnimitys erilaisille lähestymistavoille, jotka käsittelevät vammaisuuteen, ihmiskäsitykseen, osallisuuteen ja kirkkokäsitykseen liittyviä kysymyksiä. Ahlvik-Harju näkee vammaisuuden teologian ydinkysymyksenä sen, miten vammaisuus on ymmärretty luomisen ja kaitselmuksen opeissa, Kristuksen persoonan ja työn valossa, teologisessa antropologiassa, ekklesiologiassa, soteriologiassa ja eskatologiassa.¹⁹⁵ Hänen mukaansa vammaisuuden teologian tähtäin ei ole vain näiden asioiden ymmärtämisessä vaan myös niistä nousevassa keskustelussa, joka haastaa perinteiset tavat ymmärtää vammaisuutta.

Vammaisuuden teologia on hyvin kontekstuaalista. Jokainen lukee ja tulkitsee Raamattua ja kokee seurakuntayhteyden oman elämäkokemuksensa kautta.¹⁹⁶ Vammaisuuden teologiaan liittyy vahvasti se, että tuon sateenvarjokäsitteen alla vammaisuutta voidaan ja sitä pitää lähestyä eri teologian alojen kautta. Tuota työtä on tehty Suomessa vähän ja pistemäisesti.¹⁹⁷ Vammaisuuden teologian systemaattiseen hahmottamiseen tarvitaan tukevaa eri teologian alojen tutkimusta.

¹⁸⁹ Arjen teologia, 13-14. Vuola, 13. Kuusi 2016a, 64.

¹⁹⁰ Arjen teologia, 21, 170-171.

¹⁹¹ Vuola, 15.

¹⁹² Vuola 28-29.

¹⁹³ Vuola, 15-16.

¹⁹⁴ Vuola, 20-21.

¹⁹⁵ Ahlvik- Harju, 32.

¹⁹⁶ Kuusi 2016a, 64.

¹⁹⁷ Suhonen luo laajan katsauksen vammaisuuden teologiaan pro gradu –työssään 2022. Suhonen mainitsee suomalaisiksi vammaisuuden teologian ajattelijoiksi Riitta Kuusen, Kai Henttosen, Sakari Häkkisen, Björn Öhmanin, Hanna Fähnrichin ja ”Kyllä Jumala on armokas” – kirjan kirjoittaneet kehitysvammaistyön papit. Itse lisäisin siihen

Saavutettavuuden teologian analyysi

Saavutettavuuden teologia syntyi tarpeeseen. Se syntyi perusteluksi kirkon omasta teologiasta ja itseymmärryksestä saavu-ohjelmalle eli muutoksen saamiselle kirkolliseen toimintaan ja ajatteluun. Nousiko teologinen ymmärrys yhteiskunnallisesta tilanteesta vai oliko se vastaus vallinneeseen tilanteeseen?

Kirkko kaikille –ohjelma oli tarkoituksellisesti kirjoitettu yhteiskunnalliselle, vammaispoliittiselle kielelle. Se kuvasi silloista aikaa ja kirkon tarvetta olla uskottava yhteiskunnallinen toimija. Nyt oli tarve kirjoittaa kirkon omaa olemusta ymmärrettävälle suomen kielelle, jota voivat lukea niin yhteistyökumppanit kuin kirkon sisäiset toimijat. Saavun teologia sai hiotun muodon.

Latvus kuvaa yhteiskunnallisesti vastuullisen kontekstuaalisen teologian uskon ja arjen kohtaamis pintaa neljällä keskeisellä seikalla: arjen näkeminen, yhdessä tekeminen, kohti oikeudenmukaisuutta ja osallistava hengellisyys.¹⁹⁸ Latvuksen mukaan nämä osa-alueet esiintyvät eri tavoin jäsennettyinä vapautuksen teologian ja kontekstuaalisen teologian hahmotuksissa. Suomalaisen yhteiskunnan ajankohtainen nimittäjä 2000-luvun alussa ei ole Latvuksen mukaan vapautus vaan ”osallistaminen” (empowerment).¹⁹⁹ Täysivaltaistuminen nousi suoraan Kohti yhteiskuntaa kaikille – vammaispoliittisesta ohjelmasta 1995. Testaan Latvuksen suomalaiseen ympäristöön hahmottelemaa kontekstuaalisen teologian metodia saavutettavuuden teologiaan ja kirkon tilanteeseen 2010-luvun alussa.

Kontekstuaalisen teologian lähtökohtana on **arjen näkeminen**, ei vain yksilön vaan yhteiskunnan, kulttuurin ja sosiaalisen arjen kokonaisuuden kautta. Se pyrkii antamaan äänen niille ihmisille ja asioille, jotka jäävät usein peittoon, hiljaiseksi tai jotka syrjäytetään. Selkeä ja terävä tietoisuus yhteiskunnallisesta tilanteesta antaa pohjan myös valta-analyysille.²⁰⁰

Valtiovalta valmisteli YK:n vammaissopimuksen ratifiointia 2010-luvun alussa. Vammaispalvelulain osittaisuudistus oli juuri tehty 2009. Vahva ihmisoikeus-mentaliteetti oli valloillaan. VAMPO oli juuri lanseerattu saattamaan vammaisten henkilöiden asioita paremmalle tolalle kaikilla hallinnonaloilla. Vammaisjärjestöt olivat hyvin aktiivisia lausunnoissaan ja yhteiskunnallisessa keskustelussa – vammaiset henkilöt saivat ääntään kuuluville niiden kautta.

Kirkko kaikille –vammaispoliittinen ohjelma 2003 oli sysännyt kirkossa vammaispoliittista ajattelua eteenpäin. Ympäröivän yhteiskunnan vahva eetos antoi kirkolle painetta toimia. Se tarkoitti myös omien rakenteiden ja toimintatapojen tarkastelua kriittisemmässä valossa. Kirkon vammaistyön neuvottelukunta oli yrittänyt saada asioita eteenpäin Kirkko kaikille – ohjelman pohjalta, mutta kirkollinen kenttä oli kovin moninainen. Seurakunnat olivat hyvin eri vaiheissa vammaispoliittisessa ajattelussaan. Itsellisten seurakuntien paimentaminen jonkin asian ajatteluun läpi koko oman toimintakulttuurin on haastavaa. Aina tarvitaan se innostunut työntekijä ja seurakuntalainen, joka saa muut vakuutettua asian tärkeydestä.

Kirkko kaikille – symposium 2010 pohti vammaisten henkilöiden työllistämistä, missä kirkko ei ollut aktiivisesti halunnut toimia. Vastuun vierittäminen yhteiskunnan työllisyystoimille sekä asiantuntemuksen ja tiedon puutteelle ei peittänyt alleen sitä, että kirkon työyhteisöt toimivat ’ollessaan tekemättä mitään’ ristiriidassa oman arvopohjansa ja ihmiskäsityksensä kanssa.

---

arkkipiispa, emeritus Kari Mäkisen, TT Carolin Ahlviik-Harjun ja ”Usein ihmettelen” – kirjan laatineet teologit. Vammaisuuden teologian ajatteluun liittyvät omissa pro gradu –tutkielmissaan myös Annala ja Malassu.

¹⁹⁸ Arjen teologia, 174.

¹⁹⁹ Arjen teologia, 174.

²⁰⁰ Arjen teologia, 176.

Kirkon saavutettavuusohjelman valmistelu alkoi edellisen ohjelman aikaansaannosten kartoituksella 2010. Edistymistä oli tapahtunut selkeästi esteettömyysasioissa, mutta edelleen kirkossa toimittiin työaloittain ja vammaryhmittäin sekä pääosin vammaisten henkilöiden kanssa diakonian alaisuudessa.

Merkille pantavaa oli se, että nyt valmisteltiin saavutettavuusohjelmaa, ei toista vammaispoliittista ohjelmaa. Saavutettavuus oli kirkossa sanana vieras, mutta kuvasi lähtökohtaa osallisuuden perusteiden varmistamisesta kaikille, ei vain vammaisille henkilöille. Samat periaatteet sopivat mm. muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen, maahanmuuttajien ja ikääntyneiden ihmisten kohtaamiseen.

Saavutettavuuden lähtökohtana oli seurakuntalaisuus, joka käsittää moninaiset ja erilaiset seurakuntalaiset kirkon keskiössä. Kirkko oli viime vuosikymmeninä muodostunut varsin työntekijälähtöiseksi kirkoksi. Tämä työntekijöiden kirkko ei näy ainoastaan vammaistyön kysymyksenä vaan laajasti kirkon eri työaloilla. Se näkyy erityisesti kohtaamistilanteissa, joissa työntekijöiltä edellytetään erityistaitoja, esimerkiksi kielitaitoa ja kohtaamisen taitoja.

Työntekijälähtöisyys, isot seurakuntayksiköt ja vakiintuneet työkulttuurit korostivat työalakohtaista työtä. Siiloutunut, työalakohtainen työ osoittaa seurakuntalaiselle paikan seurakunnassa. Silloin iäkkäät luuluvat vanhusten kerhoon, kuurot kuurojen kokoontumisiin ja kehitysvammaiset kehitysvammaisten leiripäivään. Määrittävä tekijä ei ole seurakuntaan kuuluminen vaan joku määre, jolla ulkopuolelta ihmistä voidaan arvioida. Ihmisen sisäinen ymmärrys itsestään, kyvyistään ja lahjoistaan, joilla hän voisi palvella yhteisöä, jää toisarvoiseksi. Vuoropuhelua ei tapahdu.

Arjen näkeminen ja tunnistaminen vie työntekijät menemään sinne, missä seurakuntalaiset ovat. Se tarkoittaa asumisyksiköitä, kouluja, opiskelupaikkoja ja työyhteisöjä. Työote laajenee ja samalla myös moniammatillistuu. Tätä varmasti tapahtui vammaistyöhön erikoistuneiden työntekijöiden toimesta, mutta käytännössä vain heidän toimestaan. Selkeä puute oli myös se, että vammaisia henkilöitä ei ollut seurakunnan päätöksentekijöinä tai luottamushenkilöinä. Vammaisten henkilöiden ajatus seurakunnan työn luonteesta ja painopisteistä oli saatava aidosti kuuluville ja osaksi päätöksentekoa.

Kirkon työntekijälähtöisyys toi esiin myös valtakysymyksen. Valta näyttäytyy tiedostetuissa ja tiedostamattomissa rakenteissa. Valtaa käyttävät ne, joille työyhteisön suuntaaminen ja strategiset päätökset kuuluvat. Totta kai valtaa käyttää myös yksittäinen työntekijä, luottamushenkilö tai seurakuntalainen omissa asenteissaan ja niistä nousevassa tavassa olla ja hahmottaa ihmisten välisiä yhteyksiä.

Saavutettavuuden teologiassa arjen näkeminen korostaa ihmisten yksiselitteistä tasa-arvoisuutta Jumalan luomina ihmisinä. Täyteen ihmisarvoon riittää se, että on. Ihmisarvoon ei liity jossittelua. Ihmisten kesken ihmisarvo tulee kuitenkin näkyväksi ja koetuksi vasta, kun ihmistä kohdellaan hänelle kuuluvan arvon mukaisesti. Silloin tarvitaan esteiden poistamista, apuvälineitä ja toisen ihmisen apua. Lopputuloksena on yhteisen uskon jakaminen ja eläminen yhdessä.

Ihmisten moninaisuus on rikkautta. Saavutettavuuden teologiasta nouseva ihmisarvon todeksi elämisen vaade osoittaa toiminnan ja tekojen suunnan. Kirkko ei voi tietoisesti ylläpitää yhdenvertaisuuden puutetta toimintaa ohjaavassa ajattelussa tai arjen työssä.

Latvuksen mukaan ihminen kuuluu samanaikaisesti moniin sisäkkäisiin ja vierekkäisiin ihmisten joukkoihin, yhteisöihin. **Yhdessä tekeminen** on tärkeää. Se luo yksilölle sosiaalisia tukiverkkoja, toivoa ja rohkaisua. Samalla yhdessä tekeminen vahvistaa yhteisöjen sosiaalista toimivuutta ja vuorovaikutusta. Merkittävää on

se, mikä luo tunteen kuulumisesta joukkoon tai ulkopuolisuudesta ja kuinka kommunikaatio pelaa. Seurakuntayhteisön työntekijöiden, päättäjien ja eri ryhmien kohdalla valta-analyysi on tarpeen.²⁰¹

Yhteiskunnallisesti 2010-luvun alussa haettiin toimia palveluja vammaisille henkilöille, subjektina toimimisen vahvistumista kautta linjan ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Kirkon toiminnassa vallalla olivat vamma-ryhmittäin toimivat kokoontumiset pääasiassa diakoniatyöntekijöiden tai erityisten vammaistyön tekijöiden vetäminä. Kehitysvammaistyön papit vetivät kehitysvammaisten rippikouluja seurakuntien yhteistyönä. Viittomakielisen työn papit ja diakonit pitivät omia kielellisiä ryhmiä ja jumalanpalveluksia. Ensimmäisiä kokeiluja kehitysvammaisten integroidusta rippikoulusta tehtiin Espoossa. Työntekijöille kehitettiin syventävää koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamiseen ja vammaisuuden hahmottamiseen ilmiönä. Kehitysvammaistyön pappien erityiskoulutukseen panostettiin.

Karkeasti kuvattuna vammaiset henkilöt elivät seurakunnissa aika lailla omissa kuplissaan. He eivät olleet osa yhteistä seurakuntatyötä, vaan vammaistyön työalan kohde tai diakonisen auttamisen kohde, usein siivu jonkun työntekijän tehtävänkuva. Parhaassa tapauksessa yhteiset kokemukset ja kokoontumiset toivat yhteyttä, jakamista ja iloa vertaistuen muodossa. Tällaiset tapaamiset olivat paikallaan ja tärkeitä. Kokemus monenlaisen Jumalan kansan yhteen tulemisesta, jossa ei-vammaiset ja vammaiset henkilöt yhdessä elävät todeksi kristittyjen yhteyttä, saattoivat koko lailla puuttua. Se väritti seurakuntayhteyden kokemusta.

Kun vammaisryhmät kokoontuvat omina ryhminään, muu seurakuntaväki ei edes näe vammaisia seurakuntalaisia, saati rikastu heidän kokemuksistaan ja uskostaan. Perusseurakuntatyö nostaa tai kaataa ihmisoikeuksiin perustuvan olemisen tavan, jossa tärkeää on yhdenvertainen seurakuntalaisuus.

Vammaiset henkilöt ovat parhaita asiantuntijoita omissa tarpeissaan ja kysymyksissään. Heiltä pitää kysyä, mikä on sinun kohdalla mahdollinen este osallisuudelle ja miten se voitaisiin poistaa. Toimintaa ja yhdessä elämistä on suunniteltava yhdessä, ei jonkun tai joidenkin puolesta ja varten.

Kirkko kaikille –ohjelma antoi vammaistyötä tekeville työntekijöille rakennuspuita oman työn ja vammaisuuden ajatteluun kirkossa. Ohjelma ei levinnyt kaikkien työntekijöiden aktiiviseen tietoisuuteen, saati ymmärrykseen, että tämä koskettaa myös minun työtäni mm. varhaiskasvatuksessa, nuorisotyössä tai aikuistyössä. Kirkon työntekijöiden yhteinen ajattelu vammaisuudesta ei ollut löytynyt.

Yhteistyöhön vammaisjärjestöjen kanssa kirkon työntekijät etsivät yhteistä puhumisen ja toiminnan tapaa. Kirkon työntekijöiden oli astuttava ensimmäinen askel muiden luo. Sillä yhteiskunnan muut toimijat eivät jaa kristinuskoon liittyviä teologisia perusteluja. Vaikka toiminnan ja arvojen suunta voi olla hyvinkin yhteneväinen eri toimijoilla, kirkon sisäinen tapa puhua siitä voi olla muille vieras ja välillä vieraannuttava. Kirkon työntekijät tarvitsevat sujuvan siirtymisen kirkon puheesta yhteiskunnalliseen puheeseen ja toisin päin. Kirkon mäellä saa muuten rauhassa ja yksin odotella.

Saavutettavuus on mahdollisuutta kokea osallisuutta ja osallistua riippumatta ihmisten erilaisista ominaisuuksista. Tämä tapahtuu aktiivisella työllä osallisuuden esteiden poistamiseksi. Saavutettavuuden teologia perustelee osallisuutta Jumalan luomistyöllä: yksittäisen ihmisen ominaisuudet eivät saa olla este osallisuudelle ja ihmisyyteen oleellisesti kuuluva yhteyden kokemus toisten ihmisten kanssa on perustava osa osallisuutta.

Saavutettavuuden teologiassa tämä näkyy ydinmuotoiluna, että vasta yhdessä, erilaisina olemme Jumalan kuva. Yksi ihminen ei muodosta Jumalan kuvaa, vaan sen muodostaa vasta moninaisuus, jonka Jumala loi ja

---

²⁰¹ Arjen teologia, 177.

luo. Aito seurakuntayhteisö ei voi jättää jotakin ihmisryhmää porstuaan. Omana ryhmänään täyttä yhteyttä odottamaan jätetty ihmisryhmä, jota armollisesti palvellaan porstuassa, sotii kirkon perusolemusta vastaan. Yhdenvertaisuus ei toteudu. Hyväntekeväisyys ajattelu voi hyvin. Asetelma on sisäisesti ristiriitainen. Tässä kirkko eli ja elää. Kontekstuaalisen teologian tehtävänä on tuoda ilmi ristiriitainen todellisuus.

Kontekstuaalinen teologia toteutuu aina saman aikaisesti kolmella tasolla. Yksittäisen seurakuntalaisen tai työntekijän tapa toimia voi olla hyvin yhdessä tekemistä ja vuorovaikusta tukeva ja kannustava. Hän voi hakea aktiivisesti ihmisoikeuksien toteutumista ja puuttua syrjintään. Työntekijöiden yhteinen näky vie asioita eteenpäin. Kontekstuaalisen teologian kohdalla tarvitaan aina myös tutkimus- ja kehittämistyötä. Saavutettavuuden teologia oli juuri tätä: teologisen ymmärryksen argumentointia selkeästi, jotta arjen toiminnan kehittäminen saa syvän motivaation kristinuskon ytimeä.

Latvuksen mukaan kristillisen uskon ja arjen kohtaamisinnassa oleellista on suunta **kohti oikeudenmukaisuutta**. Toimet kohti oikeudenmukaisuutta tähtäävät hädän lievittämiseen, hyvinvoinnin edistämiseen, ihmisten suurempaan osallisuuteen, luonnon tasapainoon ja oikeudenmukaisemman yhteiskunnan rakentamiseen. Tarvitsevalle tarjotaan apua ja elämän tarpeita. Samalla on vältettävä toisen puolesta tietämistä ja tekemistä. Ihmisen on saatava voimaantua, ottaa vastuuta elämästään ja sitä kautta kokea suurempaa itsearvoa ja –tuntoa. Yhteiskunnan - ja kirkon – rakenteisiin on tärkeää vaikuttaa, jotta ne muuttuvat oikeudenmukaisemmiksi.²⁰²

Valtiovallalla oli 2010-luvun alussa selkeitä kehityssuuntia, jolla se edisti yhteiskunnan muuttumista oikeuden mukaisemmaksi ja ihmisoikeuksien toteutumista. VAMPOn 122 toimenpidettä olivat konkreettisia mm. vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantamiseksi, erityispalvelujen ja tukitoimien saatavuuden ja laadun varmistamiseksi ja yhteiskunnan esteettömyyden lisäämiseksi. YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin valmistelevat lainsäädäntötoimet edesauttoivat ihmisoikeuksien toteutumista.

Kirkon diakonia on aina toiminut siellä, missä hätä on suurin. Se on lievittänyt akuuttia hätää myös vammaisten henkilöiden parissa. Kolmannen sektorin toimijana kirkko ohjaa vammaisia henkilöitä saamaan peruspalvelut kunnan ja kaupungin kautta, mutta henkisen ja hengellisen hädän lievittäjänä sillä on iso tehtävä.

Osa kirkon päättäjistä ja työntekijöistä etsi sitä, mitä oikeudenmukaisuuden toteutuminen vammaisten henkilöiden parissa kirkossa tarkoittaa. Osa ei ollut kysymykseen ollenkaan havahtunut. Yhteiskunnan ihmisoikeusperusteinen vammaispolitiikka toi kirkolle hyvän peilin oman toiminnan tarkasteluun. Päätöksenteon kirkolliskokouksessa ja kirkkohallituksessa sekä arjen työssä seurakunnissa piti tukea vammaisten henkilöiden täysivaltaistumista ja yhdenvertaisuutta, mutta ulottuiko se yksittäisen ihmisen arkeen ollenkaan.

Oikeudenmukaisuuden kysymys ei ollut enää vain ihmiskäsityskysymys, vaan se myös kirkkokäsityskysymys. Kenen yhteisö kirkko on? Kuka päättää? Olemmeko kaikki täällä täysivaltaisia?

Saavutettavuuden teologia tähtäsi kirkon sisäiseen muutokseen: yhdenvertaisuuden pitää tulla todeksi seurakunnan toiminnassa. Ihmisoikeudet eivät toteudu, ellei ihmistä kohdella niiden mukaisesti. saavu-ohjelma antoi paljon konkreettisia ohjeita, kuinka tähän päämäärään päästään ihmisten erilaisista ominaisuuksista huolimatta.

---

²⁰² Arjen teologia, 177-178.

Saavutettavuuden teologia tähtää myös kirkon ja seurakuntien rakenteiden muuttamiseen kaikki erilaiset ihmiset huomioivaksi. Jos kirkko ottaa teologiansa todesta, se muuttaa strategista toimintaansa. Samalla se myös suuntaa resurssejaan, niin varoja kuin työntekijöitä, yhdenvertaisuuden toteuttamiseen arjessa.

Kontekstuaalisen teologian tulee olla profeettallinen ääni eli osoittaa epäkohtia yhteiskunnassa ja valtarakenteissa ja samalla tähdätä sosiaaliseen muutokseen ja yksilöiden täysivaltaistumiseen. Tätä saavutettavuuden teologia kirkon sisällä aktiivisesti teki.

Latvuksen mukaan **osallistavan hengellisyyden** ilmenemismuodot voivat olla moninaiset. Se liittyy uskon arjen kokemukseen ja kieleen. Paikallinen jumalanpalvelus ja ehtoollinen ovat osallistavuuden testikohtia, koska silloin paljastuu, kenen ehdoilla ne tehdään, kenen kieltä puhutaan ja kuka voi tuntea ne omikseen. Samalla aiemmat kristillisen perinteen kertomukset ja kokemukset liittyvät nykykertomuksiin. Pohjimmiltaan osallistava hengellisyys luo armon ja toivon näköaloja arjen keskelle.²⁰³

saavu-ohjelma tähtää siihen, että hengellisyyden eläminen todeksi voi olla mahdollista jokaiselle. Se tarkoittaa, että kirkossa näkee, kuulee, pääsee kulkemaan ja ymmärtää käytettyä kieltä. On kyse aivan perusasioiden turvaamisesta jokaiselle, jotta yhteys toisiin ihmisiin ja Pyhän kokeminen ovat mahdollisia!

Osallistava hengellisyys on suuri ammattitaitokysymys työntekijöille. On oikeasti poistettava esteet ja käytettävä sellaista kieltä, jota toinen ihminen voi ymmärtää. Hengellisyys on vuorovaikutusta. Jumalanpalvelus ei voi olla esitys, vaan yhteyden todentuma. Kirkon on oltava uskollinen olemukselleen kirkkona.

Saavutettavuuden teologia lähtee siitä, että jokaisella on annettavaa uskon yhteyteen. Elävä usko on moniulotteista, eikä hengellisen kokemuksen ydin ole tiedollinen. Opin ja rukouksen kielet vievät kohti uskon ydintä, niin tekevät myös toiminta ja kokemus. Kokonaisuuteen tarvitaan niitä kaikkia. Kaikille avoimeen Kristuksen kirkkoon tarvitaan sen jokaista jäsentä tuomaan oma antinsa.

Kontekstuaalisen teologian voimakenttä saadaan näkyviin Latvuksen mukaan vasta, kun tarkastellaan kaikkia neljää tulokulmaa keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa.²⁰⁴ Jos yksi jäisi pois, kokonaisuutta ei enää tunnista kontekstuaaliseksi teologiaksi. Jos yhdessä tekeminen jäisi pois, kokonaisuudessa tulisi yksilökeskeistä arjen näkemistä, myös hengellisyydestä ja oikeudenmukaisuudesta tulisi yhden ihmisen kokoista. Jos yhteinen tekeminen ja vuorovaikutus jäisivät pois, ei voitaisi puhua enää perusluonteensa mukaisesta yhteiskunnallisesta kontekstuaalisesta teologiasta. Jos arjen näkeminen puuttuisi, jäljelle jäisi yhteistä tekemistä ja uskon harjoitusta sekä mahdollisesti askelia oikeudenmukaisuutta kohti, mutta yksityiskohtaisen ja asianmukaisen tiedon puute tekisi niistä sattumanvaraisia. Jos kohti oikeudenmukaisuutta puuttuisi, arkielämän kipupisteet tunnistettaisiin, vuorovaikutus voisi toimia ja hengellisyydelläkin olisi paikkansa, mutta aktiiviset teot ympäröivän todellisuuden muuttamiseksi puuttuisivat. Jos taas hengellisyys puuttuisi, kokonaisuus olisi vailla kirkolle ominta hengellisyyden syvylöttävyyttä, mikä erottaa kirkon hyvinvointiyhteiskunnan muista kolmannen sektorin toimijoista.

Tämän analyysin mukaan saavutettavuuden teologia täyttää selkeästi kontekstuaalisen teologian metodologiset tunnusmerkit. Se muotoutui työkaluksi vallitsevan tilanteen muuttamiseksi. Ympäröivän yhteiskunnan muutoshalu ja keskustelu havahdutti kirkon hahmottamaan omaa tilannettaan. Historiallinen, totuttu toimintamalli peitti alleen myös kirkon oman arvopohjan ja teologiset lähtökohdat. Sisäisesti ristiriitainen olotila oli mitä parhainta kontekstuaalisen teologian syntymaastoa.

²⁰³ Arjen teologia, 178-179.

²⁰⁴ Arjen teologia, 179-180.

Ihmisoikeudet ja teologia

”Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan perustavaa laatua olevia luovuttamattomia oikeuksia, joihin ihminen oikeutettu ihmisyytensä tähden. Ihmisoikeudet ovat jokaiselle ihmiselle kuuluvia universaaleja ja samalla yhtäläisiä oikeuksia, joilla puolustetaan ihmisarvoa, yhdenvertaisuutta, perusvapauksia ja perusturvallisuutta sekä taataan mahdollisuus saada oikeudellista suojelua.”²⁰⁵ Työoikeuden professori (emeritus) Matti Mikkola jatkaa, että ihmisoikeudet kattavat sekä kansalais- ja poliittiset oikeudet (KP-oikeudet) eli siviilioikeudet että taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (TSS-oikeudet) eli Euroopassa sosiaalisiksi oikeuksiksi kutsutut oikeudet. Sosiaalisille oikeuksille on tyypillistä, että niillä suojataan niin yksittäisten ihmisten oikeuksia kuin myös kollektiivisesti kansalaisryhmien oikeuksia.

Rautiainen kuvaa ihmisoikeuksien tarkastelua sisällöllisestä ja muodollisesta tulokulmasta. Sisällöllinen näkökulma kuvaa ihmisoikeuksia aatteina ja ideoina ottamatta kantaa niiden oikeudelliseen velvoittavuuteen. Sisällöllisestä näkökulmasta käyty keskustelu saa toisinaan luonnonoikeudellisen värin. Silloin korostuu se, että ihmisoikeudet ohjaavat yhteiskuntaa kehittymään yhä enemmän niiden mukaista tavoitetilaa kohti. Sisällöllisesti tarkasteltuna toissijaiseksi jää se, että ihmisoikeudet on kirjattu oikeudellisiin asiakirjoihin tai sopimuksiin. Tärkeäksi muotoutuu se, että ihmisoikeudet ovat moraalioikeudellisina periaatteina olemassa ilman noita oikeudellisia asiakirjojakin, joissa niiden olemassaolo tunnustetaan.²⁰⁶ Silloin ihmisoikeuksien olemus tiivistyy eettisiin edellytyksiin ja niistä nousevaan keskusteluun.

Muodollisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmisoikeudet ovat kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa oikeudellisesti turvattuja oikeuksia. Ne sitovat valtioita ja ovat osa kansainvälistä oikeutta. Kansallisissa perustuslaeissa turvataan ihmisoikeuksia, mutta ne saavat käytännön muotonsa vasta lainsäädännön ja sen soveltamisratkaisujen kautta.²⁰⁷

Kaiken takana olevat arvot muuntuvat oikeuksiksi, kun ne muunnetaan universaaleiksi normeiksi ihmisoikeussopimusten kautta. Ihmisoikeuksien sisällölliset ideat ja ideaalit ovat olemassa ilman sopimuksiakin. Ihmisoikeussopimukset asettavat kansalliselle sääntelylle vähimmäistason. Kansallinen sääntely voi positiivisesti ylittää vähimmäistason ja tähdätä parempaan. Ihmisoikeussopimukset kuitenkin turvaavat perustavat oikeudet ihmisille. Valtioiden perustuslaeissa turvataan perusoikeudet. Tämä kansallinen perusoikeusraami luo kentän, jossa perus- ja ihmisoikeuksia konkreettisesti sovelletaan. Lainsäädäntö konkretisoi yksittäiseen ihmiseen vaikuttavat normit ja soveltamiskäytännöt.²⁰⁸

Kirkko elää tässä sisällöllisen ja muodollisen näkökulman risteymässä oman olemuksensa myötä. Julkisoikeudellisena toimijana Suomessa sitä velvoittavat niin kansainväliset ihmisoikeussopimukset kuin niiden myötä luotu kansallinen lainsäädäntö. Samaan aikaan kirkko on arvoyhteisö. Sen teologisesta ajattelusta nousevat luovuttamattomat arvot ihmisten tasa-arvoisuudesta ja ihmisarvon kunnioittamisesta.

Kirkon ihmisoikeusfoorumissa 14.3.2017 puhunut Amnestyn Suomen osaston toiminnanjohtaja Frank Johansson sanoi, että kansainvälinen myötätunto on puettu ihmisoikeuksien kielelle vasta 1970-luvulta lähtien. Mitä lähemmäksi omaa aikaamme tulemme, kaikki hyvä halutaan pukea ihmisoikeuskielelle. Se mitä tahdomme, muuttuu oikeudeksemme. Samalla ihmisoikeuksien muotoutumiseen aikanaan liittynyt yhteys kristinuskon arvomaailmaan halutaan pohjoisella pallonpuoliskolla hämärtää tai unohtaa.

²⁰⁵ Mikkola, 38.

²⁰⁶ Rautiainen, 28.

²⁰⁷ Rautiainen 29-30.

²⁰⁸ Rautiainen, 29.

Johansson kuvaa ihmisoikeuksien sekulaaria, sisällöllistä näkökulmaa: ”Kun puhumme sekulaarisesta pyhästä ihmisyydestä, niin transsendenttisuus on horisontaalista eikä vertikaalista. Motivaation lähteet hyvän tekemiselle ovat ihmistenvälisiä eivätkä jumalallisia. Pyhä löytyy ”toisessa”, joka on kuin minä, mutta samalla minulle vieras. Vain kohtaamalla itsemme vieraan kasvojen kautta voimme ymmärtää ihmisyyden ajatuksen, ja siitä tulee pyhää. Ihmisoikeuskielellä pahin mahdollinen rikos onkin ”rikos ihmisyyttä vastaan”. Kärsivän Kristuksen sijaan meillä on kärsivä ihmisyyys. Tästä näkökulmasta ihmisoikeuksien tarkoituksena on suojella viattomia kärsiviä – ja laajemmin viattomuuden ideaa, hyvyttä, puhtautta ja syyttömyyttä, jota löytyi kaikista yksilöistä, ja joka on eräänlainen maallinen sielu.”²⁰⁹

Mikäli kirkko haluaa olla relevantti yhteiskunnallinen toimija, sen on Johanssonin mukaan Euroopassa lähes pakko puhua maallista kieltä eli kääntää moraalioppinsa ihmisoikeuskielelle ja hyväksyä laajempi syrjimättömyyttä vaativa ihmiskäsitys. Johanssonin mukaan kirkon perustelut menevät pidemmälle ja ohi ihmisoikeusperustaisen toiminnan vaateiden. Kristillinen etiikka menee paljon ihmisoikeuksia pidemmälle.²¹⁰ Kirkon sanoma on syvempi kuin ihmisoikeudet. Jos kirkko perustelee asioita vain ihmisoikeuksilla, se kaventaa Johanssonin mukaan omaa sanomaansa ja mukautuu muiden mukaan. Kaikkia asioita ei voida perustella ihmisoikeuksilla, mutta kirkon sanomalla kyllä. Rakkaus vaatii enemmän.

Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien pitäisi toteutua kirkossa jo Suomen lainsäädännön pohjalta. Kirkko on iso, julkisoikeudellinen toimija yhteiskunnassa. saavussa ihmisoikeuksien toteutumisen vaade on sanottu toisin sanoin lähtien luovuttamattomista teologisista lähtökohdista ja niistä nousevista arvoista.

Keskustelua kirkon sisällä ja yhteistyökumppanien kanssa voidaan tilanteesta riippuen käydä ihmisoikeuskielellä tai kirkon kielellä. Kirkon kohtalonkysymys on ihmisoikeuksien ja syrjimättömyyden toteutuminen arjessa eli Jumalan luoman moninaisuuden näkeminen arjessa rikkautena. Lutherin katekismuksen selitykset ovat hyvä malli asioiden tarkoituksen sanoittamisessa.

Ihmisryhmien välisen eriarvoisuuden poistaminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen ovat olennainen osa ihmisoikeuksien toteutumista. Silti esimerkiksi vammaisuuden perusteella tapahtuva rakenteellinen syrjintä on vaikea tunnistaa niin kirkon piirissä kuin muuallakin. Vammaisen henkilön elämänpiiri mielletään erilliseksi vammattomien elämänpiiristä, mitä pidetään luonnollisena tilana. Tällainen vammaisuuteen perustuva ihmisryhmien erottelu on kuitenkin ihmisoikeusnäkökulmasta yhtä kestävä kuin Yhdysvaltain *separate but equal* – ajattelu, joka pakotti valkoiset ja värilliset matkustamaan omina ryhminään julkisissa liikennevälineissä.²¹¹ Rakenteellisen syrjinnän purkaminen on tavattoman hidasta. Rakenteellista syrjintää ei usein osata edes kyseenalaistaa.

Kirkon teologinen ajattelu vaatii kirkkautta. Kaikki ei tyhjene esimerkiksi teologiaan vammaisuudesta. Jos teologiset perustelut kirkon toiminnan muutokselle etenevät ihmiskäsitys edellä, kysymykset voivat helpommin jäädä yhden ihmisen ongelmiksi, eivät yhteisön kysymyksiksi. Saavutettavuuden teologia haastaa kirkkokäsitystämme. Koska kirkko on kastettujen yhteisö, kaikki yhdessä myös muodostavat Jumalan kuvan. Voiko olla niin, että jos kirkkokäsitys on ryhdikäs ja avara, kaikki muu asettuu paremmin paikoilleen?

Ihmiselämä perustuu rakennettuun infrastruktuuriin, joka mahdollistaa arkisen elämän toimimisen. Voiko ajatella niin, että ihmisoikeudet ovat infrastruktuuri ja elämä siellä on rakkaus? Jos luiskat ja puhdas vesi puuttuvat, elämä ei toimi. Osa saavun osa-alueista on selkeää infrastruktuurin rakentamista, osa ihmisen todesta ottamista ja hänen rakastamistaan. Suomalaisessa kulttuurissa rakkaus on usein tekoja.

²⁰⁹ Johansson, 2.

²¹⁰ Johansson, 3-6.

²¹¹ Rautiainen, 23-24.

Miten näemme ihmisen?

Vammaisuuden vaiettu historia – hanke, DIAK ja Kirkkohallitus järjestivät 17.4.2018 Vammaisuuden teologia – seminaarin, jossa kuultiin sateenvarjo-otsikon alla erilaisia puheenvuoroja aiheesta, mikä on kristinuskon ja luterilaisen kirkon suhde vammaisuuteen. Onko se synnin palkka vai erityinen siunaus? Mitä Martti Luther ajatteli vammaisuudesta tai 1800-luvun postillat? Mitä kokemuksia on vammaisella kirkon työntekijällä?

Seminaarin avannut Arkipiispa Kari Mäkinen sanoi, että vammaisuuden teologiassa on viime kädessä kysymys kristillisestä ihmiskäsityksestä. Siihen liittyy ymmärrys siitä, miten kristillisen uskon valossa ihminen selitetään. Ratkaisevin kysymys Mäkinen mukaan ei kuitenkaan ole oikea selittäminen vaan se, miten ihminen nähdään. Miten näemme ihmisen? Se ratkaisee tekemme ja ymmärryksemme suuntautumisen.

Mäkinen kuvaa kotiseinällään olevan grafiikan vedoksen myötä kolmea tulokulmaa ihmisen näkemiseen, siis teologiaan vammaisuudesta. Teoksessa etualalla on pyörätuoli. Tuolissa istujasta näkyy takaapäin vain hiukset. Pyörätuolissa Mäkinen näkee pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan eetoksen, jossa ihmistä ei toimintakyvyn puutteen vuoksi jätetä oman onnen nojaan. Hyvä elämä kuuluu jokaiselle. Joku on hankkinut pyörätuolin ja auttanut istujan siihen. Takaa päin kuvattu pyörätuoli peittää istujan näkyvistä. Onko pystyvistä ja suorituskykyisistä tullut elämän ihanne, joka peittää heikon, tarvitsevan, vammaisen ja sairaan? Onko helpompi katsoa pyörätuolia, sitä mitä teemme ja voimme tehdä, kuin elämän heikkoutta ja haurautta, ihmistä? Pyörätuoli on samanaikaisesti eettisen tahdon kuva ja rasisitten tai taakan kuva. Ihmiset kamppailevat sen kanssa, että välineestä, järjestelmästä tai auttamisesta itsestään tulee ihmistä tärkeämpää. Kysymys kuuluu, mikä estää meitä näkemästä ihmistä?²¹²

Teoksessa pyörätuolin edessä on peili, josta istuja näkyy. Mäkinen mukaan kirkon tehtävä on olla tällaisena peilinä tai pitää tällaista peiliä. Kirkon tehtävä on tehdä ihminen näkyväksi kokonaan, koko elämäntarinansa kanssa, ei vain sairautensa, vammaisuutensa tai ongelmansa kantajana. Nähdyn tullessaan ihminen kokee olevansa arvokas.

Mäkinen mukaan tärkeintä on, että tuo peili on rikki ja säröillä. Auttamisen ammattilaisen on muistettava, että todellisuus ei ole ehjä tai yksinkertainen, ei oma eikä vastaan tulevan ihmisen todellisuus. Oman haurauden ja rikkinaisuuden kautta voi tunnistaa toisen ihmisyyden kokonaisena, mutta elämä on aina enemmän kuin peili näyttää. Peilin kehyksessä on myös viittaus kristilliseen uskoon ja Kristukseen. Sellaisesta peilistä ihmistä tulee katsoa.²¹³

Teoksen peilistä ei näy pyörätuolia, vaan istujan kasvot, joissa on väriä ja rauhaa. Mikään kuvassa ei viittaa siihen onko istuja sairas tai vammainen tai ei ole. Se ei ole tärkeää. Tässä peilissä on ihminen, Jumalan kuva. Hänessä Jumalan tarkoittama elämä toteutuu täyteläisenä ja kokonaan. Mäkinen mukaan olennaista on, mitä ihmisessä nähdään ja miten ihminen nähdään. On eri asia nähdä hoito- ja palvelutoiminnan tai hengellisen toiminnan tai diakonian ja auttamisen kohde verrattuna mittaamattoman arvokkaaseen ihmiseen, joka on Jumalan silmissä kaunis. Jossain on toinen ihminen, joka on tuonut hänet siihen. Vastavuoroisesti tarvitsemme toisiamme, jotta tulemme nähdynksi.²¹⁴

²¹² Mäkinen, 1-2.

²¹³ Mäkinen, 3-5.

²¹⁴ Mäkinen, 5-6.

Lähteet

Ahlvik-Harju, Carolin

2016

Resisting Indignity. A Feminist Disability Theology. Diss. Systematic Theology, Åbo.

Ahoinpelto, Päivi, Nyman Margit, Tuomola Leena , Öhman Björn

2012

Usein ihmettelen. Helsinki, Kirjapaja.

Annala, Ville

2019

Autuus murtuneisuuden takana. Tapaustutkimus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vammaiskäsityksestä. Pro gradu –tutkielma, erityispedagogiikka, Helsinki.

Arpiainen, Laura, Wäre-Åkerblom, Satu, Hillukkala, Eeva, Mäkinen Raisa, Roberts, Vera

2021

YK:n vammaissopimus ja rakennetun ympäristön esteettömyys. Tulevaisuuden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:71, Helsinki

Erityisrippikoulun opettajan opas

2015

Työryhmä: Pertti Arola, Marja Kosola, Jarkko Maukonen, Meri Saloila, Katri Suhonen ja Sanna Ylä-Jussila. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 35. Kirkko ja toiminta, Kirkkohallitus, Helsinki.

Gustafsson, Henrik

2019

YK:n vammaissopimus käyttöön! –käsikirja. Toimitettu vuonna 2011, uudistettu vuosina 2016 ja 2019.

HE Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi 200222

2022

Johansson Frank

2017

Kirkon ihmisoikeusagenda? Maan suola – verkkolehti 4/2017.

Kansan-aho, Erkki

1990

Kirkon vastaus vammaisuuteen, 13-17. Kirjassa Vammainen ihminen. Raportti kirkon vammaissymposiumeista 1981, 1985 ja 1989. Kari M. Rantilä (toim.) Kirkon diakoniatyön keskuksen julkaisuja A 13. Helsinki.

Kemppainen, Erkki

2020

Esteettömyys: käyttäjän tiedostatutkimukseen ja lainsäädäntöön. Hallinnon tutkimus 3/2020. 221-228

Kirkko kaikille. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vammaispoliittinen ohjelma.

2003

Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2003:3. Helsinki.

Kirkko kaikille-symposium 2010 ohjelmavihko.
2010
Painamaton ohjelmavihko, pdf.

Kirkon saavutettavuussivut
<https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/saavutettavuus>

Kirkon selkokuvat
<https://kuvapankki.evl.fi/main/thumbnailview/gsr=selkokuvat>

Kirkon selkosivut
www.evl.fi/selko

Kirkon vammaistyön neuvottelukunnan johtosääntö
2005
Kirkkohallitus 18.1.2005.

Kirkon viittomakieliset sivut
www.evl.fi/viittomakieli

Kiviranta, Simo
1990

Mitä meidän pitää hyväksyä? Teologista pohdintaa, 66-70. Kirjassa Vammaisen ihminen. Raportti kirkon vammaissymposiumeista 1981, 1985 ja 1989. Kari M. Ranttilä (toim.) Kirkon diakoniatyön keskuksen julkaisu A 13. Helsinki.

Kohti yhteiskuntaa kaikille. Vammaispoliittinen ohjelma.
1995
Valtakunnallinen vammaisneuvosto, Loijas Sari Sosiaali- ja terveysministeriö 1995:10

Konttinen, Juha-Pekka
2017a
YK:n vammaissopimus (CRPD) ja sen valinnainen pöytäkirja. (Power point –esitys, pdf) 2.5.2017.
<https://vane.to/julkaisut/luettu/6.4.2022>.

Konttinen, Juha-Pekka
2017b
YK:n vammaissopimus ja Suomi – kohtuulliset mukautukset vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttajana, 98-113. Kirjassa sosiaaliset oikeudet – näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Eeva Nykänen, Laura Kalliomaa-Puha, Yrjö Mattila (toim.), Helsinki.

Kumpuvuori, Jukka, Högbäck, Marika
2003
Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa.
Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:10, Helsinki.

Kuotola, Urpo
1990
Yhteiskunnan rakenteellinen tasa-arvo, 43-46. Kirjassa Vammaisen ihminen. Raportti kirkon vammaissymposiumeista 1981, 1985 ja 1989. Kari M. Ranttilä (toim.) Kirkon diakoniatyön keskuksen julkaisu A 13. Helsinki.

Kuusi, Riitta
2016a

Kirkko kaikille ja kaikkien kirkko. Vammaisuus sosiaalisena ilmiönä ja teologisena kysymyksenä. Ylempi pastoraalitutkinto.

Kuusi, Riitta
2016b

Segregaatiosta inklusioon kirkon vammaistyössä, 253- 274. Kirjassa Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko. Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, Jussi Solhberg & Leena Sorsa (toim.) Kirko tutkimuskeskuksen julkaisuja 124, Kuopio.

Könkkölä, Kalle
2003

Tunne oikeutesi – Pidä puolesi – Auta muitakin. Vammaisten ihmisten ihmisoikeusopas. Valtakunnallinen vammaisneuvosto. VANE-julkaisuja 1.

Mahdollistava kirkko
2018

Raamattutyöskentelymateriaali ihmiskäsityksestä ja yhteisöllisyydestä. Työryhmä: Mika Aspinen, Tiina Peippo, Jukka Sariola, Riitta Kuusi (toim.). Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 66. Kirkko ja toiminta, Kirkkohallitus, Helsinki.

Malassu, Heli
2022

Rakkauden kromosomi. Vammaisuuden teologia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kehitysvammaistyössä. Pro gradu –tutkielma, kaupunkiteologia, Helsinki.

Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö.
2007

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto, Sarja C 2007:10. Helsinki.

Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö, flyer.
2008

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2015. Painettu flyer.

Mikkola, Matti
2017

Euroopan sosiaaliset ihmisoikeudet ja Suomi, 38-66. Kirjassa Sosiaaliset oikeudet – näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Eeva Nykänen, Laura Kalliomaa-Puha, Yrjö Mattila (toim.), Helsinki.

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020-2023.

2021

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2021. Helsinki.

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018-2019.

2018

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018. Helsinki.

Pears, Angie
2010
Doing Contextual Theology. New York.

Pirjetanniemi, Elina
2014
Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet.
Ihmisoikeuksien käsikirja. Toim. Timo Koivurova, Elina Pirjetanniemi. Helsinki, Tietosanoma. 270-297.

Plit, Keijo
1990
Raamattu ja vammainen kirkollisissa perinteissä, 89-95. Kirjassa Vammainen ihminen. Raportti kirkon vammaissymposiumeista 1981, 1985 ja 1989. Kari M. Ranttilä (toim.) Kirkon diakoniatyön keskuksen julkaisuja A 13. Helsinki.

Rantala, Liisa
2010
Sielunhoitajat sillanrakentajina. Kirkon kuurojentyö 1896-1982. Diss. Kuurojen Liitto ry:n julkaisu.

Rautiainen, Pauli
2017
Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina, 20-37. Kirjassa Sosiaaliset oikeudet – näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Eeva Nykänen, Laura Kalliomaa-Puha, Yrjö Mattila (toim.), Helsinki.

Rautiainen, Pauli & Lavapuro, Juha sekä työryhmä Jari Hartzell, Emma Lehtinen, Niina Meriläinen, Riku Neuvonen ja Elina Todorov
Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan
2016
Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2016.

Rautio, Sirpa
2014
Ihmisoikeuskeskus.
Ihmisoikeuksien käsikirja. Toim. Timo Koivurova, Elina Pirjetanniemi. Helsinki, Tietosanoma. 414- 434.

Rusama, Timo
1990
Katsaus vammaisten vuosikymmeneen kirkossa, 154-161. Kirjassa Vammainen ihminen. Raportti kirkon vammaissymposiumeista 1981, 1985 ja 1989. Kari M. Ranttilä (toim.) Kirkon diakoniatyön keskuksen julkaisuja A 13. Helsinki.

saavu, Kirkon saavutettavuusohjelma
2012
Suomen ev.-lut. kirkon Kirkkohallituksen julkaisu 2012:2.

Suhonen, Katri
2022
Vammainen pappi. Pro Gradu –tutkielma, Itä- Suomen yliopisto, Joensuu.

Suomi on antanut ensimmäisen maaraporttinsa YK:n vammaissopimuksesta
2019

Tiedote, Kehitysvammaisten tukiliitto. <https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/maaraportti/> haettu 14.4.2022

Suomen ensimmäinen raportti vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanosta

2019

Ulkoministeriö

Suomen YK-liitto

<https://www.ykliitto.fi/>

Usko ja elämä.

2013

Kristinuskon pääkohdat selkokielellä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2013.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015.

2010

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4, Helsinki.

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle vammaispolitiikasta.

2006

Vammaisen ihminen. Raportti kirkon vammaissymposiumeista 1981, 1985 ja 1989.

1990

Kari M. Ranttilä (toim.) Kirkon diakoniatyön keskuksen julkaisuja A 13. Helsinki.

Vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä. Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus.

2007

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2007:4 selkokieli. Helsinki.

Vammaispalvelulain muutokset

2009

Kuntaliiton yleiskirje 16/80/2009, S. Uotinen, J. Viemerö/eg.

Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009 lukien

2009

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote NS-50123, Jaana Huhta.

Vammaispolitiikan ytimessä. Valtakunnallinen vammaisneuvosto 20 vuotta.

2006

VANE-julkaisuja 6. Keuruu.

VAMPO-seurantaraportti 1. katsaus Suomen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) 2010-2015 toimeenpanon tilanteeseen.

2013

Juha-Pekka Konttinen (toim.) Työpaperi 25/2013, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

VAMPO-seurantaraportti 2. katsaus Suomen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) 2010-2015 toimeenpanon tilanteeseen.

2014

Stina Sjöblom (toim.) Työpäperi 31/2014, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta 908/2016
2016

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160908>

Väisänen, Antti, Linnosmaa, Ismo, Eskelinen, Janne,
Nurmi-Koikkalainen, Päivi
2014

Tutkimus vuoden 2009 vammaispalvelulain muutosten vaikutuksista asiakasmääriin ja kustannuksiin. THL,
Raportti 1/2014, Tampere.

Yhdenvertaisuuslaki

2014

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

2016

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD), pdf.

2022

Ihmisoikeuskeskus. Haettu 12.4.2022

<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/ihmisoikeuskeskuksen-tyo-vammais/koulutusmateriaalia-vammaisten-h/>